IN LIBROS ETHICORVM ARISTOTELIS AD NICOMACHVM,

ALIQVOT CONIMBRICENSIS.
curſus diſputationes,

In quibus præcipua quædam Ethicæ diſciplinæ
capita continentur.

Cum priuilegio & facultate Superiorum.



LVGDVNI,
EX OFFICINA IVNTARVM.

CIↃ. IↃ. XCIIII.

CVM PRIVILEGIO.

APPROBATIO.

EGo F. Bartholomaeus Ferrera sacrae Theologiae Magister, & librorum censor, de mandato serenissimi Principis Alberti, Generalis in Lusitaniae regno Inquisitoris perlegi has quaestiones cursus Conimbricensis in Ethica Aristotelis, nihilque in eis inueni, quod Catholicae fidei, aut bonis moribus repugnaret. Olisipone 22. Iunij, Anno 1593.

F. Bartholomaeus Ferrera.

Facultas supremi sanctae Inquisitionis consilij.

Imprimatur hoc opus Olisip. 23. Iunij, anno 1593.
Episcopus Eluensis. Iacobus à Sousa.

Facultas Illustrissimi, ac Reuerendissimi Domini Michaëlis à Castro, Archiep. Olisip.

Imprimatur Olisip. 20. Maij, anno 1593.
Archiepiscopus Olisiponensis.

Facultas Regij Senatus.

Imprimatur Olisip. 25. Iunij, Anno 1593.
Hieronymus Pereira. Melchior Damaral.



PROOEMIVM.

De hac diuisione Arist. 1. Top. c. 12. D. August. 8. de Ciuit. cap. 4. Alcin. in lib. de doct. Platonis Euseb. initio libri 11. de Præp. Eu.



ERFECTVM Philosophum neminē posse euadere, qui Moralis scientiæ præceptis imbutus non fuerit, planè indicat tum vulgata illa diuisio, qua veteres Philosophiam, in Dialecticam, Naturalem, & Moralem distribuebant: tum quia vt ad bene, beatéque viuendum, ita ad rectè Philosophandum, perspicere oportet quid honestum, quid turpe, quid amplectendum, fugiendúmve sit: cuius rei cognitio Philosophiæ Moralis propria est. Hinc iis, qui in bonarum artium curriculo versantur, doctrina hæc, quia ad alia tendentibus integra atque omnibus absoluta numeris explicari nequit, aliqua saltem ex parte tradi solet, debétque. Quod vt commodè seruari posset è re fore iudicauimus aliquot disputationes conscribere, in quibus potiora quædam ex iis, quæ ab Aristotele libris Ethicorum ad Nicomachum sparsim tractata sunt, in ordinem summámque redacta comprehenderemus. Omisimus autem, vt in Meteororum, & Paruorum Naturalium libris, interpretationem Aristotelici contextus, non quod eum negligendum putemus: sed quia non quid ab aliis scriptum sit, aut scribi à nobis posit: sed quid Philosophiæ auditoribus, certo annorum spatio eis præscripto, enarrari queat, perpendimus.

Huius doctrinæ scopus.

IGITVR scientiæ Moralis institutum, ac finis est, honestè viuendi rationem docere, probitate morum informare, atque ad felicem vitæ statum perducere. Et quia homo vt hoc pacto institui, informaríque pot est, vel spectatur in se absque respectu ad multitudinem, ad quam alioqui pertinet, cum animal politicum sit, vel vt pars est domesticæ

communitatis: vel vt est totius Reipublicæ quasi membrum: effectum est inde, vt hæc scientia tres contineat partes, Ethicam siue Monasticam, Oeconomicam seu familiarem, Politicam seu Ciuilem. Quarum prima mores hominis in se absolutè considerati componit: secunda domesticam disciplinam tradit, & ad propriæ familiæ gubernationem erudit: tertia optimam Rempubl. instituit, atque hominem dirigit, vt ea, quæ ad regni totius statum, & vniuersale bonum spectant, probè exequatur. De qua diuisione Alcinous in lib. de Doctrina Platonis cap. 4. Philo Iudæus in libro de Temulentia, D. Thomas in 1. 2. quæst. 48. artic. 11. & initio lib. 1. Ethic.

Partitio.

Subiectum. SVBIECTVM totius Moralis scientiæ (quod iam ex dictis facilé colligitur) est homo, vt liberè agit, & vt potest bonis moribus excoli, humanámque felicitatem obtinere, sic tamen acceptus, vt eius consideratio tripartitam illam varietatem, de qua paulò ante egimus, comprehendat. Ethicæ, ad quam, vt mox dicemus, Ethicorum libri pertinent, subiectum est homo primo modo sumptus.

Ordo. QVEM vero tum doctrinæ, tum dignitatis ordine, tota hæc facultas, inter alias disciplinas locum vendicet, exposuimus in Physicis. E tribus eius partibus, Ethica doctrinæ naturæque ordine reliquas duas præit: quia de re simpliciori disputat, nimirum de homine secundum se instituendo: qui simplicius quidpiam est, quàm familia, quæ ex singulis hominibus, & regnum, quod ex singulis familiis, ac ciuitatibus coalescit. Item quia necesse est propriam vitam priùs componere, quàm ad familiæ, aut Reipublicæ gubernaculum accedere. Quare & Aristoteles initio Ethicorum ad Nicomachum, proœmium quoddam toti Morali doctrinæ commune adhibuit, & in calce eiusdem operis, se in progressu & de Republ. & de ratione legum ferendarum disputaturum promisit.

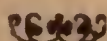
In proœmio totius operis.

*

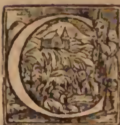
DE



DE LIBRIS MORALIBVS ARISTOTELIS: PRIVATIM DE ETHICIS AD NICOMACHVM.



Lege Aristo. lib. 1. Metaph. c. 6. & lib. 13. cap. 4 & de Partibus an. c. 1. D. Aug. 8. de Ciui. c. 3. Lactan. lib. 3. cap. 13.



VM veteres Philosophi in solam rerum naturalium peruestigationẽ, & scientiam incumberent; primus Socrates, teste Xenophonte in lib. de eius dictis, & Cicerone 1. Academ. quæstionum, dicitur philosophandi studium ad componendam vitam inflexisse, eamq; disciplinam, quæ de moribus est, euocatam è cælo, in vrbibus domibúsque collocasse. De qua subinde multa præclarè scripserunt nobilissimi eius discipuli Plato, & Aristoteles. Ac Platonis quidem extant Dialogi nonnulli, qui ad mores priuatos spectant, vt Menon, Eutyphro, Philebus, Crito: alij, qui ad publicos, vt Leges & Respublica.

Socrates. Plato. Aristot.

ARISTOTELES *verò omnes huiusce doctrinæ partes variis operibus complexus est, videlicet libris circiter centum septuaginta octo. E quibus ad nos peruenere de Ethicis decem ad Nicomachum: septem ad Eudemum: duo, qui dicuntur* Ἠθικὰ μεγάλα*, id est, Moralia magna. De domestica disciplina, duo, qui appellantur Oeconomica. De gubernanda Republica octo, qui Politica nuncupantur.*

Lege Diogen. Laer. & Plutarch. in vita Aristot.

CÆTERIS *in præsentia omissis, quod attinet ad libros Ethicorum ad Nicomachum, è quibus ea, quæ in hasce disputationes coniecimus, magna ex parte petita sunt: aduertendum nonnihil de ipsorum Auctore dissidij esse. Nam Tullius quinto de Finibus, suspicatur compositos à Nicomacho Aristotelis filio. Cui opinioni, quam alij quoque secuti sunt, fauet ipsa operis inscriptio. Dicuntur enim* Ἠθικῶν Νικομαχείων*, id est, Moralium Nicomachiorum. Quæ verba non obscurè significare videntur, esse illos Nicomachi, id est, à Nicomacho scriptos. Asserendum*

Dissensio de auctore Ethi. ad Nicom.

tamen communi interpretum aliorúmque iudicio, eiusmodi libros Aristotelicos esse, vt testatur doctrinæ conuenientia, breuitas, & pondus sententiarum, argumentorum aculeus, contextus dictionis, & tota præcipiendi ratio. Item quia in fine huiusce operis remittit auctor lectorem ad suos libros de Republ. seu Politicorum, & lib. 6. cap. 3. ad suos Analyticos, quæ opera constat Aristotelica esse. Nuncupantur ergo ij libri Nicomachij, non quod à Nicomacho compositi fuerint: sed quia sunt Nicomachi, id est, Nicomacho non solum inscripti, sed etiam paternia moris affectu donati.

Distributio doctrinæ Eth. ad Nicom.

DISTRIBVITVR *hoc opus in libros decem: in quorum primo agitur de fine, ad quem actiones humanæ diriguntur. In secundo de Virtutibus generatim. In tertio de Principiis honestarum actionum: in quo etiam inchoatur explicatio singularum virtutum. In quarto continuatur earundem virtutum tractatio. In quinto differitur de Iustitia. In sexto de Quinque habitibus intellectus. In septimo de Heroïca virtute, de Continentia, & Incontinentia. In octauo de Amicitia, eiúsque speciebus. In nono quædam ad Amicitiam pertinentia traduntur. In decimo de Contemplatrice beatitudine disputatur.*

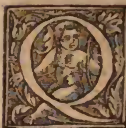
* * *

DIS



DISPVTATIO PRIMA.

DE BONO.



QVIA Philoſophiæ Moralis inſtitutum eſt hominem ad fœlicitatem perducere, quæ fœlicitas bonum quoddam eſt, & vltimus humanæ vitæ finis: acturi paulò poſt de fœlicitate, & iis, quibus ad eam peruenitur, priùs de bono ac fine diſſeremus: ſed curſim, ac breuiter. Nam de fine eiúſque multiplicitate, & cauſandi vi copioſè ſcripſimus in ſecundo Phyſicæ Auſcultationis: de bono autem in quarto Metaphyſicæ ex profeſſo agendum. Atque vt à boni definitione exordiamur, quærimus.

QVAESTIO I.

Vtrum bonum rectè definiatur id, quod omnia appetunt.

ARTICVLVS I.

Videri non rectè definiri.

IN primo capite libri primi Ethicorum commendauit Ariſtoteles illam boni definitionem à veteribus, traditam, Bonum eſt, quod omnia appetunt. Non deſunt tamen, qui eam minus probent eo potiſſimum argumento, quod homo non bona tantùm, ſed etiam turpia, maláque expetit. Itaque præferunt illam, cuius auctor fuiſſe perhibetur Diogenes Stoïcus, videlicet, Bonũ eſt id, quod eſt naturâ abſolutum: quam etiam complectitur Tullius lib. 3. de Finibus. & Simplicius in Epitectum cap. 5. etſi hic paucis mutatis, aiens bonum eſſe, quod ſecundum naturam cuiuſlibet eſt, quatenus ſuam obtinet perfectionem. Plotinus quoque Enn. 6. lib. 7. c. 19. cenſet bonum definiendum participationem primi boni, quod ex ſe bonum eſt.

Definitio tradita à Diogene.

à Plotino.

ERIT etiam qui aliam quærendam esse definitionem hunc in modum probare contendat. Natura boni per id appositè declaratur, quod ad eius rationem maximè pertinet, sed ad rationem boni maximè pertinet se ipsum diffundere, & communicare: igitur bonum debuit definiri id, quod se diffundit, seu quod est diffusiuum sui. Minor probatur in primis auctoritate D.Dionysij cap.4.de Diuinis nominib. Deinde, quia videmus quanto aliquid eminentiorem naturæ gradum obtinet, tanto vniuersaliorem habere se communicandi appetitum, suámque bonitatem latius diffundere. Nam imperfecta in peculiare bonum proprij indiuidui dumtaxat perfecta in bonum speciei: perfectiora in bonum generis: Deus autem, cuius est infinite perfecta bonitas, in bonum totius entis fertur. Quare planum videtur nihil ad boni rationem magis spectare, quàm seipsum diffundere.

Dionys.

D.Th.3. cont. Gent.cap.24. Durã.in 2.d. 34.q.3.

ARTICVLVS II.

Approbatur, enodatúrque proposita boni definitio.



NON est tamen cur illa antiquorum definitio à nobis reiiciatur, quam communi Peripateticæ scholæ consensio amplexa est. Sed ad vberiorem eius intelligentiam sumẽdum hîc erit, quod alibi susius exponemus: videlicet, bonum, qua bonum, ex sua ratione formali (etsi alij secus opinentur) significare relationem conuenientiæ: quandoquidem bonum est obiectũ appetitus,& vnumquodque eatenus appetitur,quatenus cõueniens est,vel cõueniẽs putatur. At istiusmodi conuenientiã cõsequitur appetibilitas,vti propria affectio, habens se se ad bonum,vt ad colorẽ visibilitas: sicut enim color visibilitatis fundamentum est: ita bonum appetibilitatis. Quare si bonum ex sua formali ratione spectetur, definiendum erit id, quod cuique conueniens est: si verò expendatur secundum proprietates, quæ ipsum consequuntur, quarum vna est appetibilitas, rectè describetur id, quod ab omnibus est appetibile, seu (nam eodem recidit) quod omnia appetunt. Vnde iam liquet prædictam boni definitionem,aptam,idoneámque esse:licet non à priori,sed à posteriori tradita sit, vt annotauit D.Thomas.

Qua sit ratio formalis boni.

Lege Cap. in 2.dist.34.q.1. artic.3. ad 2. contr.2.concl. Ferra.1.cont. Gent.cap.37. Caie.1.p.q.5. art.1.

Appetibilitas vt se habeat ad bonum.

CÆTERVM Eustathius, aliíque nonnulli credunt eam non competere in bonum vniuerse sumptum, sed in supremum dumtaxat, summúmque bonum, quod est Deus. Pro qua sententia facit, quod non omnia quoduis bonum particulare appetunt. Non enim ignis appetit bonam valetudinem, quam animal, nec animal superum locum, quem ignis. Nobis videtur in primis negandum non esse, eam definitionem suo modo accommodari posse summo bono, vt ad eum locum Diuus Thomas obseruat. Nam cùm omnibus rebus ingenita sit inclinatio ad bonum, omnísque

Quid in proposita definitione explicetur.

nisque actio in bonum feratur: & omne bonum sit quædã summi boni participatio: consequens est, vt omnia, saltem virtute, & implicitè in summum bonum tendant. Quod docet D. Augustinus decimo de Trinit. capite sexto. Et Boëtius tertio de Consolatione Philosophię prosa secunda, tueturq; D. Thomas in prima secundæ quæst. 1. art. 6. Et eius sectatores variis in locis. Verùm quia ratio illa appetendi implicitè, & virtute, recondita est ac non ita propria, atque adeo definitioni minus apta, non videtur de illa intelligenda proposita definitio. Ac quod ab Aristotele in eum sensum nequaquam accepta fuerit, ex eo ostendi potest, quia eodem capite, quo definitionem hanc tradit, explicans quanam ratione omnia appetant bonum, & quodnã bonũ id sit, docet ex finibus, & bonis, quæ appetuntur, alia amabiliora esse, alia minus amabilia. Itaque nomine boni, quod appetitur, non summum bonũ dumtaxat, sed alia etiã peculiaria bona designat.

Omnis appetitio tendit in summum bonum. *D. August.* *Boet.* *D. Thom.* *Capr. in 1 d. 1. q. 3. ar. 1. Caie. 1. p. q. 82. ar. 2.*

NEC obstat ratio in contrarium adducta: licet enim definitio illa singulis bonis primò non competat, quia non omnia quoduis particulare bonum appetunt: bono tamen in communne proculdubio conuenit. Hoc enim expetunt omnia, cùm in singulis bonis, quæ res quæq; optant, includatur. Ac bonis etiam particularibus prædicta definitio secũdaria ratione aptari debet: quia & bona particulatim sumpta dici queunt appeti ab omnibus, quatenus vnaquæque res appetit suum bonum, & bonũ cuiusq; est id, quod vnumquodque appetit. Quo etiam pacto in primo Physicæ Auscultationis definitio illa principiorũ, Principia sunt, quæ nec ex sese, nec ex aliis, sed ex ipsis sunt omnia, principiis particulatim sumptis accommodatur. Dicuntur enim composita naturalia esse, id est, constare aut fieri ex iis principiis ita acceptis, quia licet non omnia è quibuslibet indefinitè sint, vnumquodque tamen est ex suis.

Quo pacto definitio boni singulis bonis accommodetur.

QVOD attinet ad definitionem à Diogene traditam: Bonum est id, quod natura absolutum est: dicendum eam potius esse definitionem perfecti, quàm boni: siquidem id rite perfectum appellamus, quod, qua tale, absolutum est in sua natura, seu, vt alij apertius declarant, cui nihil deest vel simpliciter, vel in suo genere. Itaque bonum & perfectum, & si apud Theologos & Philosophos pro eodem sæpe vsurpentur: differunt tamen inter se, quod bonum, si secundum suam propriam, formalemq; rationem spectetur, significat relationem conuenientis: perfectũ verò (intellige vt est quid transcendens, & vt cum ente reciprocatur) importat negationem defectus modo ante explicato.

Perfectũ quid sit.

DENIQVE definitio Plotini, & illa alia, quæ ex D. Dionysio colligitur, ita probandæ sunt, vt ea, de qua agimus, minimè improbetur. Potest enim vna eadéq; res diuersa cõsideratione alio, & alio modo aptè describi. Illud autem hîc obiter aduerte, cùm bonum dicitur diffusiuum sui, id sub quadruplici causarũ genere intel

Quadruplici causa genere bonũ dici diffusiuum sui.

intelligi posse. Sub genere causæ finalis, quatenus motione metaphorica allicit appetitum. Sub genere causæ efficientis, quatenus aliud quidpiam efficit, vt lux lucē. Sub genere causæ formalis, prout sese alteri tribuit ipsum actuando & perficiēdo: quo pacto forma se materiæ communicat: ad quem etiam modū pertinet ea communicatio, qua in mysterio incarnationis personalitas Filij humanitati assumptæ diuinitus tributa est. Sub genere causæ materialis, prout se alteri dat fouendo, sustinendóve illud: quæ causalitas est propria materiæ respectu formæ, & subiecti comparatione accidentium, quę recipit. Vt igitur aliquid dicatur diffusiuum sui, sat est aliquo horum modorū posse diffundi.

QVOD autem obiiciebatur, nos aliquando mala appetere, facile diluetur ab eo, qui dixerit, sæpe nos appetere; quæ re ipsa mala sunt, vt tamen aliquam boni speciem induunt. Vnde Aristoteles lib. 2. Physic. c. 3. text. 31. docet in iis, quæ optamus nihil referre, num ea bona sint, vel bona appareant, & cap. 1. libri 1. Politicorum ait eius, quod videtur bonum esse, gratia, omnes omnia agere, & in lib. de Communi animalium motione, Bonum ementitum, locum boni tenere.

D.Th. in 1.2. q. 8. art. 1. & 1. Ethic. lect. 1. Ferr. 3 contra Gent. c. 19.

ARTICVLVS III.

Quo nam appetitu omnia bonum appetant.



CVRE hîc quispiam rogarit quonam appetitu omnia appetant bonum. Pro quo sciendum, appetitum aut esse innatum, aut elicitum. Appetitus innatus est propensio ingenita ab auctore naturæ, qua vnumquodque ad id, quod sibi conueniens est, inclinatur. Hic verò appetitus in tria membra diuiditur, in naturalem sensitiuum, & intellectiuum. Appetitus naturalis, est appetitus innatus, quo res absque vlla notitia inclinatur in id, quod sibi conueniens est. Atque hoc modo non solùm appetitus quo materia expetit formam, est appetitus naturalis: sed etiam vis intelligendi, quatenus est inclinatio ad intelligibile, imo, & facultas volendi, vt est propensio ad volibile, spectata in se absque vlla operatione. Appetitus sensitiuus est appetitus innatus, quo res fertur in bonū sibi conueniens præeunte notitia sensus. Distribuiturq; in irascibilem & concupiscibilem, de quibus in progressu. Appetitus intellectiuus, est appetitus innatus, quo res appetit bonum sibi conueniens pręuia notitia intellectus: qui appetitus nihil est aliud; quàm voluntas. Denique appetitus elicitus, est appetendi actus, quo potentia, præeunte cognitione, fertur in suum obiectum. Huiusmodi sunt amor, spes, desiderium, aliaq; id genus affectiones animæ, quibus in res ab intellectu, aut sensu propositas incitamur.

Appetitus innatus. *Appetitus elicitus.* *Triplex appetitus innatus.* *Appetitus naturalis.* *Sensitiuus.* *Intellectiuus.*

HINC

Hinc facilè iam erit propositæ dubitationi occurrere, videlicet appetitum, quo omnia bonum appetunt, esse indiscriminatim quemlibet ex iis appetitibus, quos recésuimus. Vt enim ex ipsorum definitione constat, omnes in bonum feruntur, etsi nec eodem pacto omnes, nec in cũctis rebus omnes insint. Nam ea, quæ cognitione carent, appetitum naturalem duntaxat sortita sunt, bruta naturalem, & sensitiuum: homines naturalem, sensitiuum, & intellectiuum. *Responsio ad propositã dub.*

Erit tamen, qui ita obiiciat. Appetitus sensitiuus suapte natura est propensus ad malum, ergo non omnis appetitus est inclinatio ad bonum. Probatur antecedens, primum ex illis verbis Geneseos 8. Sensus hominis ab adolescentia sua proni sunt ad malum. Quæ verba potissimum de appetitu sensitiuo intelliguntur. Deinde, quia Concilium Tridẽtinum sess. 5. docet concupiscentiam (quæ est appetitus sensitiuus) interdum vocari ab Apostolo peccatum, quia à peccato est, & ad peccatum inclinat: vnde & fomes peccati dici consueuit. *Obiectio.* *Genes.* *Concil. Trid.*

Hvic obiectioni occurrendum est appetitum sensitiuũ dici inclinari ad malum, quia cùm feratur in bonum iucundum, vt in proprium obiectum, plerumque accidit, vt quod ei iucundum & delectabile est, rectæ rationi, & legi diuinæ aduersetur. Quo spectat illud D. Paul. ad Gal. 5. *Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem.* At quamuis appetitus in istiusmodi malum, hoc est in id, quod à recta ratione alienum est, tendat, ideoque peccatum & fomes peccati vocetur, vt Concilium Tridentinum explicat, haud propterea ferri desinit in bonum naturæ suæ conueniens: sicq; adhuc ratum manet appetitum esse inclinationem ad bonum, accepta latè boni appellatione, siue id à recta ratione deflectat, siue non. *Quo pacto appetitus sensitiuus dicatur inclinari ad malum.*

QVAESTIO II.

Vtrum omnis appetitio feratur in bonum.

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis pars negatiua ostendi videatur.

In hac disceptatione ad negantem partem deflexere Gabriel in 2. d. 6. q. 1. Ochamus in 3. d. & q. 13. ad dub. 3. Angestus Moralium cap. 2. aliiq; nonnulli asserentes posse voluntaté appetere malum, quâ malum: & repudiare bonum, quâ bonum. Aiunt enim bonum bifariam vsurpari: vno modo, prout distribuitur in honestum, vtile, & delectabile: altero, quatenus idem est atq; vo- *Assertores partis negatiuæ.*

libile: ſimiliterq́; malum vel ſumi, vt diuiditur in turpe, inutile, & moleſtum, vel vt idem eſt ac nolibile. Tum ſtatuunt voluntatem nihil poſſe appetere, niſi ſub ratione boni poſteriori modo: poſſe tamen velle aliquid, non ſub ratione boni ſecundum priorem ſenſum: ſimiliterq́; nihil poſſe nolle niſi ſub ratione mali ſecundo modo: poſſe tamen aliquid nolle non ſub ratione mali primo modo.

1. argum. PROBANT verò ſuam ſententiam hiſce potiſſimum argumentis. Ita ſe habet bonum ad appetitum, ſicuti verum ad intellectum, ſed intellectus poteſt intelligere falſum ſub ratione falſi: ergo & voluntas poteſt appetere malum ſub ratione mali. *2. argum.* Secundò voluntas eſt libera. ergo ſi hac in re experiri libertatem velit, nihil obſtabit, quo minus arbitratu ſuo aliquod malũ, qua *3. argum.* malum, optet. Tertiò, qui æternis Inferorum ſuppliciis puniuntur, habent voluntatem ad malum obfirmatam, voluntq́; flagitia, propterea quod ſciant illa Deo diſplicere. Quin etiam in hoc vitæ ſtatu, qui alios odere, optant eis mortem, dedecus, aliaq́; eiuſmodi, quia mala ſunt. Igitur voluntas appetit malum, qua malum.

ARTICVLVS II.

Concluditur pars affirmatiua: diluuntur aduerſariorum argumenta.


ASSERENDVM tamen eſt omnem appetitionem tendere in bonum, vt docet Ariſtoteles lib. 8. Ethic. c. 2. lib. 1. de Repub. c. 1. lib. 3. de Anima cap. 10. lib. 6. Top. cap. 4. D. Dionyſius 4. c. de Diuinis nominibus. D. Thom. in 1. 2. quęſt. 8. art. 1. Durandus in 1. diſt. 46. q. 2. Marſilius in 2. q. 16. art. 5. Buri- *Prima ratio.* danus 3. Ethic. q. 5. & alij. Probaturq́; ex eo, quia bonum eſt obiectum appetitus: nulla verò potentia fertur niſi in ſuum obie- *Secũda ratio.* ctum. Secundò, quia quo vnumquodque melius eſt, eo magis ad ſui amorem allicit: id autem planè indicat bonitatem eſſe, quæ in qualibet re appetitum ad ſe rapit. Itaque licet obiectum formale voluntatis ſit volibile, ſicuti obiectum formale viſus eſt viſibile: tamen bonum, vt diuiditur in honeſtum, vtile & iucundum, non minùs latè patet, quàm volibile, ſiue appetibile. Vnde abſolutè pronuntiandum eſt voluntatem nihil poſſe velle, quod non aliquam rationem boni, ſeu veram, ſeu adumbratam obtineat.

Solut. arg. AD primum argumentum eorum, quæ pro contraria parte attulimus, dicendum erit, ita ſe habere appetitum ad bonum, vt *Similitudo inter intellectũ, & appetitum.* intellectus ad verum: quatenus ſicuti intellectus, non aſſentitur niſi ei, quod ipſi tanquam verũ offertur, nec diſſenſum exhibet, niſi ei, quod ipſi repræſentatur tanquam falſum: ita voluntas non

non amplectitur nisi id, quod ei tanquam bonum obiicitur, nec repudiat nisi id, quod ipsi proponitur sub specie mali.

AD secundum, concesso antecedente negetur consecutio: non enim ad libertatem voluntatis spectat, vt possit in malum, qua malum est, tendere, alioqui posset vagari extra metas sui obiecti.

QVIA tamen suam experiri libertatem, habet rationem boni iucundi: non negamus posse quempiam velle aliquod malum sub ea notione: sed hoc non est velle malum, quâ malum, sed vt apparet bonum, seu prout ob experientiam libertatis delectabile fit.

AD tertium respondendum, damnatos velle flagitia, & displicentiam Numinis diuini, sub aliqua tamen adumbratione boni, non quidem honesti, cùm omnem honestatis amorem deposuerint, sed vt quidpiam sibi conueniens ad explendam iram, & odium in Deum, à quo puniuntur. Quod similiter dicendum de iis, qui aliis mala optant, nimirum optare illa tanquam media ad capiendam vindictam, aliúmve eiusmodi finem obtinendum, à quo tale obiectum aliquam boni similitudinem mutuatur.

QVAESTIO III.

De diuisione boni in commune.

ARTICVLVS I.

Variæ bonorum diuisiones.

QVÆNAM res essent in bonis numerandæ, & quæ bona quibus excellerent, magna fuit in scholis Philosophorum concertatio, vt constat ex iis, quæ tradidit Diuus Augustinus lib. 9. de Ciuitate Dei, cap. 4. Cicero in lib. de Finibus, & 1. Academ. quæstionum. Seneca in lib. qui inscribitur, Quod in sapientẽ non cadat iniuria.

SED omissis nunc eiusmodi controuersiis, aliquot bonorum diuisiones, quæ celebriores sunt, in mediũ afferemus. Plato 1. de Legibus, distribuit bona in diuina & humana. Bona diuina dixit esse prouidentiam, temperantiam, iustitiam, fortitudinem: humana valetudinem, formam, robur, diuitias. Aristoteles 1. Ethic. cap. 6. bonum diffundit in decem Categorias, substantiam, quantitatem, qualitatem, &c. Idem lib. 1. Magnor. Moral. cap. 3. & 1. Rhetoricorum ad Theodectem, cap. 5. post Platonem libro 3. de Legibus, docet bonorum alia esse bona animi, vt virtutes: alia corporis, vt vires, sanitatem: alia exteriora, vt diuitias, famam, honorem, dominatum. Quam distributionem tam Peripatetici, quàm Academici veteres celebrarunt.

Plato. *Aristoteles*

D. August.

D. AVGVSTINVS libro 2. de Libero arbitrio, capite 19. & in lib. de Cognitione veræ vitæ, cap. 7. quadripartitam inculcat bonorum varietatem secundum quatuor gradus rerum, nimirum existentium, viuentium, sensibilium, & intelligentium. Idem super Psalm. 134. distribuit bonum in bonum, quod per seipsum bonum est, & in bonum, quod ab alio est bonum: hoc est in bonum per suam essentiam, & bonum participatione. Est autem solus Deus bonus per suam essentiam (quomodo Patres interpretantur illud Christi Domini, Lucæ 18. *Nemo bonus, nisi solus Deus.*) Tum quia solus Deus ex sua essentia independenter à quolibet alio bonitatem habet: tum quia omnis diuina perfectio, tam moralis, quàm naturalis, & denique omnis formalis perfectio in Deo existens, vt potentia, sapientia, iustitia, est ipsa diuina essentia. Quod nulli creaturæ conuenit. Nec enim, verbi gratia, virtus, aut sapientia Angeli, vel hominis, ipse Angelus, aut homo sunt.

Solus Deus bonus per suã essentiam.

D. Dionys. 4. c. de diu. nom.

ALII ita diuidunt bonum, vt quædam sunt maxima, alia media, alia infima: vt maxima sint virtutes, quibus rectè viuitur: media, animæ facultates, sine quibus, vt nec viuere, ita nec rectè viuere quisquam potest: infima, bona corporis, & fortuita, temporariáque omnia.

ARTICVLVS II.

Distributio boni in honestum, vtile, & iucundum.



PRÆTER superiores diuisiones alia quoque est, quam afferunt Aristoteles libro 2. Ethic. cap. 3. D. Ambrosius in lib. de Officiis, cap. 9. Tullius 5. Tusculan. quæstio. aliíque Auctores communi consensu, nempè in bonum honestum, vtile, & iucundum, siue delectabile: cuius partitionis ratio explicatur à D. Thoma 1. part. quæst. 5. art. 6. in hunc ferè modum. Vnumquodque dicitur bonũ prout appetibile est, & vt terminat motum, seu quasi motum facultatis appetentis. Motus autem terminatur simpliciter quidem ad vltimum: secundum quid verò ad medium, quo ad vltimum itur: & vltimum quidem, vel se habet vt res, quæ per se appetitur, vel vt quies in re adepta. Necesse ergo est bonum trifariam dici, nimirum id, in quod tendit appetitus, tanquam in rem per se desideratam, vocatúrque bonum honestum: & id, ad quod fertur, tanquam ad medium, quo quidpiam assequatur, quod dicitur vtile: & id, quod terminat motum, vt quies, siue delectatio, quæ capitur post adeptionem rei, quod nuncupatur bonum iucundum. Fit tamen interdum, vt vna eadémque res, diuersa consideratione, honesta sit, vtilis, & delectabilis: vt dilectio Dei, quæ in se actio quædam honesta est, & ad beatam vitam consequendam vtilis, & cum animi voluptate, delectationéque exercetur.

Ratio propos. diuisionis.

Posse in eadẽ re triplicis boni rationem inueniri.

EST

Est autem prædicta diuisio, vt aduertit loco citato D. Thomas, non vniuoci, ſed analogi, quod à ſuis membris inæquabiliter participatur. Primò enim dicitur de honeſto: ſecundò de delectabili: tertiò de vtili, quia honeſtum appetitur propter ſe, vtile propter honeſtum, delectabile verò poſſeſſionem rei comitatur. Lege etiam M. Albertum 1. part. Summæ, tract. 6. q. 26. membr. 1. Capreolum in 1. di. 3. art. 1. in ſolut. argum.

DISPVTATIO SECVNDA. DE FINE.

QVAESTIO I.

Vtrum finis & bonum, idem ſint.

ARTICVLVS I.

Quæſtionis in vtramque partem diſputatio.

POST tractationem boni ſequitur, vt de fine diſputemus. Ac primùm negatiua pars controuerſiæ ex eo oſtenditur, quia bonum, qua bonum, ſignificat relationem conuenientiæ: at finis, qua finis, importat relationem cauſæ finalis. Vnde & bonum definitur id, quod cōueniens eſt: finis verò id, cuius gratia cætera fiunt. *Ratio boni, & finis.*

SECVNDÒ, quia bonitas diuina comparatione actus diuini amoris non habet rationem finis: alioqui diuina bonitas exerceret cauſalitatem aliquam erga diuinum actum, ſicque in Deo aliquid eſſet cauſatum, quod nefas eſt dicere. Quare aliquid bonum eſt reſpectu alicuius, quod reſpectu illius non eſt finis.

E CONTRARIO, quod finis & bonum idem ſint poteſt ſuaderi; primùm, quia id ſupponitur ab Ariſtotele lib. 2. Phyſic. c. 3. tex. 31. & 1. Eth. c. 1. Deinde, quia cùm bonum ſit, quod omnia appetunt, neceſſe eſt omne bonum habere vim ad alliciendum appetitum, at quidquid appetitum allicit, vēdicat rationem finis, quia finis cauſalitas, vt in 2. Phyſic. Auſculta. lib. oſtendimus, conſiſtit in motione illa metaphorica, qua appetitus mouetur. *Ariſtot.*

ARTICVLVS II.

Solutio quæſtionis, & argumentorum explicatio.

ADVERTENDVM biſariam quæri poſſe, vtrum bonum, & finis idem ſint: nimirum vel formaliter, ita vt ratio formalis vtriuſque eadem ſit, vel quoad fundamenti reciprocationem; ita, vt nihil ſit bonum, quod non etiam rationem finis ſortiatur, & contra: deinde hoc poſteriori

rioti modo, vel ſumi actu, ita vt quidquid eſt actu bonum, ſit actu finis, & è conuerſo: vel poteſtate, vt omne bonum ſit finis actu, vel potentia. Rurſus vel accipi comparatione creaturarum dumtaxat, vel etiam comparatione Dei. Quibus poſitis triplici aſſertione reſpondemus. Prima ſit. Bonum, & finis formaliter non ſunt idem. Hanc probat prima ratio ſuperioris articuli: eandémque in eo ſenſu aſtruximus in Phyſicis loco citato.

1. aſſertio.

2. aſſertio.

SECVNDA aſſertio. Bonum & finis quocumque modo ſumantur, non ſunt idem quoad fundamenti reciprocationem reſpectu Dei, ſi ſermo ſit de actionibus diuinis internis. Hanc demonſtrat ſecunda ratio eiuſdem articuli. Reſtrinximus autem aſſertionem ad actiones internas Dei: quia externæ ſunt propter finem, quatenus Deus vnum opus propter aliud efficit, vt incarnationem Verbi diuini propter hominum ſalutem: & omnia propter ſe, iuxta illud Prouerb. 16. *Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus.*

Externæ actiones Dei ſunt gratia finis.

3. aſſertio.

TERTIA aſſertio. Bonum actu, & finis actu comparatione creaturarum non idem ſunt quoad reciprocationem: ſunt tamen aliquo modo idem, ſi ſecundum poteſtatem ſumantur. Prior pars huius, ex eo oſtenditur, quia licet omne, quod eſt actu finis rei creatæ, ſit actu bonum (ſiquidem nihil mouet tranſlatitia illa motione, de qua paulò ante diximus, niſi quod bonum & conueniens eſt, vt conſtat ex iis, quæ ſuperiùs diſputata ſunt) non tamen quidquid eſt actu bonum, eſt etiam actu finis, vt patet tum aliis exemplis, tum in auro, quod ab eius contemptore minimè procuratur, aut appetitur: atque ita reſpectu illius non habet rationem finis, etſi in ſe actu bonum quidpiam ſit. Poſterior pars eiuſdem aſſertionis inde cōſtat: quia quidquid poteſt reddi bonum, & conueniens reſpectu alicuius, & ſi tunc comparatione illius non ſit actu bonum & conueniens: poteſt ſuapte natura ab eo appeti, haberéque rationem finis reſpectu illius: & è conuerſo, quidquid poteſt ab aliquo expeti, & obtinere rationē finis comparatione alicuius, poteſt eſſe eidem bonum & conueniens, vel ſaltem, vt tale apprehendi.

Nō quidquid eſt actu bonū reſpectu alicuius, eſt actu finis comparatione eiuſdem.

Sol. arg. 1. art.

QVARE ad primum ſuperioris articuli argumentum non eſt cur reſpondeamus, cùm probet primam aſſertionem: nec ad ſecundum, cùm probet ſecundam. Ad tertium, quod ad priorem eius partem attinet, dicimus nihil aliud velle Ariſtotelem locis citatis, quàm finem & bonum eſſe idem fundamento (intellige cum ea moderatione, quam ſupra attulimus) hoc eſt, vnam eandémque ſanitatem, & eſſe bonum & finem diuerſa tamen conſideratione. Ad reliquam partem eiuſdem argumēti reſpondendum eſt, etſi quodlibet bonum ad aliquem appetitum alliciēdum vim habeat, cùm neceſſariò ſit conueniens alicui: non tamen oportere, ſicuti monuimus, quodlibet bonum actu exercere eam allectionem, in qua actualis cauſalitas finis conſiſtit.

QVÆS

QVAESTIO II.

Vtrum omni, ac soli naturæ intellectuali conueniat agere propter finem.

ARTICVLVS I.

Argumenta partis negatiuæ.

IN primis quod nó omni naturæ intellectuali competat agere propter finem, videtur facilè concludi posse. Primùm quia homines multa agunt citra delectum, quæ proinde non faciunt gratia finis alicuius. Secundò, quia cognitio intuitiua diuinæ essentiæ non est propter finem, cùm sit ipse vltimus finis creaturę intellectualis, vt docet D. Augustinus 11. de Trinit. cap. 6. aiens voluntatem videndi Deum habere pro fine ipsam visionem. Tertiò, quia si omnis humana operatio esset propter finem, nulla esset actio humana otiosa: siquidem otiosum est id, quod fine caret: cùm tamen & verba & opera otiosa multa esse negari non possit. *1. arg.* *2.* *D. August.* *3.*

DEINDE quòd non sola intellectualis natura agat propter finem, ostenditur, quia Aristoteles lib. 2. Physic. communi philosophorum assensu docet multisque argumentis confirmat, totam naturam corpoream gratia finis operari. *4.* *Aristot.*

ARTICVLVS II.

Enodatio controuersiæ.

DVPLICI conclusione hæc quæstio explicanda est. Prima sit. Si agere propter finem absolutè sumatur, omnia agentia, agunt propter finem. Probatur. Quia omnia agentia, dum operantur, intendunt aliquod bonum, ad quod vel se ipsa dirigunt, vel ab auctore naturæ diriguntur: operari autem hoc modo est propter finem operari. Secundò, quia cùm multæ causæ sunt inter se essentialiter subordinatæ, sublata causalitate primæ, necesse est aliarum etiam causalitates tolli: finis verò est omnium causarum prima, cui aliæ causæ essentialiter subordinantur, vt constat ex iis, quæ in 2. physic. lib. disseruimus. Quare nisi finis moueat, nulla erit efficientis causæ motio, aut operatio. Vnde sequitur omnes agentium actiones esse propter finem. *Prima conclusio.*

SECVNDA conclusio. Agere propter finem dirigendo sese ad illum, proprium est intellectualis naturæ. Hæc ex eo patet, *2. concl.*

quia se ipsum dirigere est eius naturæ, quæ delectu, & arbitratu suo agit, quod iis omnibus, ac solis conuenit, quæ intelligendi, & appetendi vi prædita sunt. Vnde cæteræ res dicuntur tendere in finem ab alio directæ, siue ferantur in ipsum aliqua notitia præeunte, vt belluæ: siue nulla, vt arbores & elementa. Tendunt autem hæc in finem impulsa à motore primo, id est, à Deo, eo modo quo sagitta fertur in scopum à iaculatore directa. Vt enim sagitta ad scopum attingendum, impetum recipit ab eo, à quo mittitur: ita agentia naturalia consequuntur propensionem ad suos fines à Deo, à quo formas & virtutem ad proprios motus obeundos sortiuntur. Vnde opus naturæ, dicitur opus intelligentiæ. Significatur autem prædicta inclinatio in diuinis litteris nomine ponderis, cùm dicitur Sap. 11. Deum disposuisse *omnia in pondere*, vt explicat D. Augustinus lib. 4. in Genes. cap. 3. Quo spectat illud eiusdem Augustini 13. Confes. cap. 9. *Amor meus, pondus meum, illo feror quocunque feror.*

Vt res cognitione carentes in finem tendant.

Opus naturæ, opus intelligentiæ.

Sol. 1. arg. AD primum verò argumentum eorum, quibus ostendi videbatur naturæ intellectiuæ non competere propter finem agere, dicendum in primis id non ita conuenire tali naturæ, quasi illa sese dirigat ad omnes suas operationes, cùm planum sit multos actus tam internos, quàm externos citra omnem deliberationem à nobis exerceri: est ergo id intelligendum de actibus deliberatis. Verùm etiam ij, qui liberi non sunt aliquod bonum, & finem spectant: licet non soleant appellari actus humani, quod non sint in hominis potestate, nec ab eo liberè administrentur.

Sol. 2. AD secundum, duplicem esse finem, nempe obiectiuum & formalem. Obiectiuus est res, quæ possidetur, formalis est actio, qua possidetur. Ad argumentum igitur dicendum cognitionem intuitiuam diuinæ naturæ, siue beatificam visionem esse finem formalem: Deum verò, circa quem versatur, esse finem obiectiuum. Nihil autem obstare quo minus eadem actio dicatur finis formalis, & tamen sit propter finem obiectiuum, quatenus per eam finis obiectiuus immediatè attingitur. Quo modo se habet beatifica visio.

Sol. 3. AD tertium, non dici verba, aut opera otiosa, quòd nullum omnino finem spectent, sed quòd careant fine conuenienti, qui eis proximè apponi deberet. Ad aliud quid respondendum sit, patet ex dictis.

QVAE

QVAESTIO III.

Sit ne aliquis vltimus finis humanarum actionum, an non.

ARTICVLVS I.

Dissolutio quæstionis.



IN hac controuersia, sit prima conclusio. In quolibet genere humanarum actionum dandus est aliquis finis vltimus. Hæc traditur ab Aristotele 1. Post.c.3.& lib.7.Phys.c.3.& lib.8.c.5. & lib.2. Metaph. c.2. & 1. Ethic.c.7.Probaturq; ex eo, quia sicut in mouentibus per se ordinatis, quorum scilicet vnum pendet ab alio in causando, non potest dari progressus in infinitum, sed necessariò deueniendum est ad aliquod primum, alioqui non esset motus: ita in finibus consistendum est in aliquo vltimo, quod sit primum mouens finaliter, in quo appetitus conquiescat: aliter nulla esset appetitio. *Prima conclusio.*

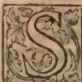
HINC colligit D. Thomas in 1.2.q.1.art.4.necessariò quoque dandum esse aliquod medium primum. Nam sicut intẽtio debet figi in aliquo fine vltimo, à quo voluntas incipiat moueri: ita dandum est aliquod medium primum, vnde incipiat executio, alioqui nunquam incipiet: v.g. aduocat medicum ægrotus, vt venam tentet, & potionem præscribat, potionẽ ab eo præscriptam accipit, vt corpus extenuet: corpus extenuat, vt sanitatem consequatur. Vt igitur in hoc progressu appetitio ægroti terminatur in sanitatem, & à vocatione medici executionem orditur, atque iis demptis, nihil ægrotus circa sanitatem comparandam molitetur: ita in cæteris quoque appetitionibus idem eueniet. *Necessario dari primũ medium.*

SECVNDA conclusio sit. Omnis appetitio tendit in vltimum finem, & in summum bonum. Hæc asseritur ab Aristot. 1. Ethic. c.7. vbi ait omnia, quæ à nobis expetuntur, ob felicitatem expeti, est etiam D. Augustini 10. de Trinit. cap. 6. & lib. 13. eiusdem operis cap. 5. & Boetij 3. de Consolatione philosoph. prosa 2. D. Thomæ cum Magistro Sent. in 4.d.49. q.1.ar.5. quæstiuncula 1.& 3. contra gentes à cap.7. Suadetur autẽ ex eo, quia quidquid appetitur, non nisi sub ratione boni alicuius appetitur: vel ergo eiusmodi bonum est omnino perfectum, atque ita est vltimus finis: vel non est perfectum omnino, sicq; appetitur in ordine ad perfectum: (semper enim inchoatio alicuius ad perfectionem ipsius ordinatur) patet autem imperfectum tam in naturalibus, quàm in artefactis esse inchoationem perfecti. Quo circa D. Augustinus 13. de Trinit. c.3. cùm dixisset omnes homines velle esse beatos, & nolle esse miseros, subdidit, *quicquid aliud quisquam latenter velit, ab hac voluntate, quæ omnibus satis nota est, non recedit.* *2. concl.* *D. Aug.* *Magister.* *D. Aug.*

SECVNDO, confirmatur eadem conclusio, quia ita se habet vltimus finis in mouendo appetitum, sicuti in aliis motibus primum mouens. Vt ergo causæ secundæ non mouent, aut quicquam agunt, nisi concurrente ac mouente prima, ita creata & secūdaria appetibilia non mouebunt, nisi mouente fine vltimo.

ARTICVLVS II.

Obiecta, eorumq; solutio.

Obiect.1.  VNT tamen contra superiores conclusiones argumenta. Contra primā hæc. Non repugnat dari progressum infinitum in finibus: ergo non necesse est dari aliquem finem vltimum. Antecedens probatur, (Arist.) quia auarus, qui finem statuit in diuitiis, nunquam iis satiatur: (Solon.) sed alias, atque alias in infinitum desiderat iuxta illud Solonis apud Aristotelem 1.Polit.cap.5.Finis opum positus non est mortalibus vllus. Igitur non datur in rebus appetendis terminus, in quo appetitus consistat. Præterea in numeris datur subordinatio essentialis, cum in iis inueniatur per se ordo prioris & posterioris. Nam ternarius sequitur per se binarium & ternariū quaternarius, sicq; in infinitū: ergo non repugnat in finibus etiam subordinatis, infinitudinem reperiri.

Obiect.2. DEINDE contra secundam conclusionem hunc in modum obiicitur. Multi, dū agunt, nihil de summo bono cogitant: multi etiam beatitudinem constituerunt in diuitiis, & voluptatibus, & ad hunc finem suas collimarunt actiones: igitur non quicquid ab his appetitur, propter summum bonum appetitur.

Dilut.1. Obiectio. AD primum horum, concedendum est, quod eo probatur, videlicet vt in causis efficientibus, ita & in finibus non essentialiter subordinatis, id est, quæ ita se habent, vt actualis motio vnius ab actuali motione alterius non dependeat, haud incommodum esse dari progressum infinitum. Ex quo tamen non sequitur illam appetitionum infinitatem non tendere in summum bonum, quatenus bona particularia, in quæ fertur, sunt participationes summi boni. Item ad id, quod de numeris obiiciebatur, dicimus numeros non crescere in infinitum, nisi procedendo à minoribus ad maiores: at minores non pendere à maioribus, sed contra, non enim binarius à ternario, sed ternarius à binario dependet. Quo fit, vt in numerorum dependentia non detur progressus infinitus.

Dilut.2. AD aliud, quo secunda conclusio oppugnabatur, respondendum, quod iam ex dictis patet videlicet, vt quis in summum bonum tendat, non opus esse de eo cogitare, vel ad ipsum actiones suas actu explicito dirigere: sed sat esse appetere aliquid bonum, vel quod boni speciem habeat, cùm id omne necessariò summum bonum aliquo modo participet.

DISPVTATIO TERTIA.

DE FOELICITATE.

QVAESTIO I.

Vtrùm fœlicitas consistat in bonis externis.

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta ostendere videantur in iis consistere.

IN hac disceptatione sciendum in primis beatitudinem nihil aliud esse, quàm summum hominis bonum. Quod à Boëtio 3. de Consolatione, Pros. 2. definitur, status omnium bonorum aggregatione perfectus: & à Tullio 3. Tusculan. quæst. secretis malis omnibus cumulata bonorum cóplexio. De nulla autem re apud Philosophos tanta dogmatum varietate certatum fuit, vt de hominis fœlicitate: de qua Aristoteles 1. & 10. Ethicor. Lactantius lib. 3. Diuin. institut. Diuus Ambrosius lib. 2. de Officiis. Clemens 2. Strom. Eusebius lib. 11. de Præparatione Euang. cap. 20. Diuus Augustinus 13. de Trinit. cap. 4. & 19. de Ciuit. Dei, cap. 1. vbi ait M. Varronem collegisse 288. sententias, quæ esse poterant, Philosophorum de Beatitudine.

Quid sit beatitudo.

Boët. lib. 2. de Consola. Phil. D. Tho. 1. 2. q. 2. & li. 3. cont. Gent à ca. 25. Tullius in lib. de Fin. & in quæst. Tuscul. Sene. in lib. de Vita beat.

Mira opinionũ discrepantia circa beatitudinem.

QVONIAM inter omnes constat fœlicitatem hominis, bonum esse, disquirendum occurrit in quonam bono ea consistat. Cùm verò bonorum, vti superiùs diximus, tria sint genera, bona externa, bona corporis, bona animi, hæc tria ad controuersiam diiudicandam breuiter percurremus. Sunt autem externa bona potissimum diuitiæ, potestas, honor, gloria; ex quibus posteriora duo eo inter se differunt, quòd honor sit reuerentia, quæ alicui exhibetur in testimonium virtutis, aut alterius excellentię, quæ in illo est: gloria verò, vt Diuus Augustin. lib. 83. q.q. 31. ait: *Est clara cum laude notitia:* vel, vt definit Tullius in lib. de Inuent. *Est frequens de aliquo fama cum laude.* In primis ergo, quòd fęlicitas, hoc est summum hominis bonum, sit in opibus & diuitiarum affluentia, videtur posse ostendi. Nam fœlicitas est status omnium bonorum aggregatione perfectus, qui status diuitiis maximè obtinetur: siquidem, vt 5. Ethicor. cap. 5. Aristoteles docet, omnia pecuniis possidentur, & vt dicitur Ecclesiastæ 10. *Pecuniæ obediunt omnia.*

Honor quid. *Gloria quid.* *1. argum.*

SECVNDÒ, quod sit in potestate, & dominatu suadetur. Nam fœlicitas in eo cósistit, quo homines ad Dei similitudinem

2. argum.

propiùs accedunt,quod certè interuentu potestatis, ac regiminis assequuntur, vnde ij, qui aliis præsunt, in diuinis litteris Dij vocantur, Exod.13. *Diis non detrahes.*

3.argum. Tertiò, quod in gloria, siue in honore sita sit, ostenditur. Nam in eo esse videtur,quod ab hominibus ardentius expetitur:

Pro Archia. eiusmodi verò est gloria,siue honor,vt testatur Cicero:*Trahimur,* inquit, *omnes laudis studio, & optimus quisque maximè gloria ducitur.* Est etiam eiusdem rei argumentum, quod nullius boni iacturam, tam iniquo animo patiuntur homines, quàm honoris, & gloriæ.

ARTICVLVS II.

Negatiuam partem quæstionis veram esse.

1.conclus. Ro quadripartita illa varietate externorum bonorũ, quatuor conclusiones statuemus. Prima sit. Fœlicitas non consistit in diuitiis. Probatur primùm, quia summum hominis bonum non subiacet fortunę:siquidem bona fortuita, cuiusmodi sunt diuitiæ, absque studio rationis obueniunt: summum verò hominis bonum par est, vt non nisi per rationem,quæ in homine potiorem locum obtinet,adipiscatur.

Aristot. Item, quia, vt docet Aristoteles 1.Politic. cap.6. diuitiarum duo sunt genera, quædam naturales, quæ videlicet à natura nobis ad vsum tribuuntur, vt plantæ, iumenta, prædia: quædam artificiales, vt pecunia, quam ars humana ob facilitatem ad permutationes faciendas inuenit: est enim nummus aliorum bonorum fortunæ, tanquam communis mensura. Quod verò in nullo horum fœlicitas sit posita,ostenditur:quia diuitiæ naturales non comparantur sui gratia, sed ad sustentandam vitam,atque ita non sunt vltimus finis: multò minus autem artificiales, quæ propter naturales quæruntur. Tertiò id, in quo distribuendo maius est bonum, quàm in possidendo non potest esse summum bonum: siquidem hoc tale esse oportet, vt possessorem beatum reddat: atqui maius bonum est in distribuendis, quàm in possidendis diuitiis: ergo, &c.

2.conclus. Secvnda conclusio. Fœlicitas non consistit in potentia. Probatur, quia potentia humana instabilis est, nec hominis voluntati subiacet: & tam bonis, quàm malis obuenit. Præterea potest quiuis ea in vtramque partem benè & malè vti. Item potentiam, & imperium comitatur odium, & timor. Quò pertinet vulgatum illud: *Necesse est multos timeat,quem multi timent.* & illud Senecæ:*Simul ista posuit conditor mundi Deus odium & regnum.* Cùm ergo oporteat fœlicitatem ab hisce malis, & in commodis liberam, & ex omni parte innoxiam esse, patet non debere illam in potentia, & dominatu collocari.

De honore Plato 5. de Legib. Aristot. 1. Ethic. 12. & 1. Rhet. c. 1.

TERTIA cocnlusio. Fœlicitas non consistit in honore Probatur, quia, vt disputat Aristoteles 1. Ethic. cap. 5. beatitudo debet esse in beato: honor verò est in eo, qui honorem exhibet, non cui exhibetur. Item, quia honor impenditur ob aliquam excellentiam, estque illius quasi testimonium: hominis autem excellentia, & dignitas in ipsa eius beatitudine maximè continetur. Quo fit, vt possit quidem honos beatitudinem consequi, non tamen ipsam beatitudinis rationem in se formaliter includere. 3. conclus.

QVARTA conclusio. Fœlicitas non consistit in gloria, seu fama. Probatur. Nam fœlicitas est solidum, verúmque bonum: sæpè autem contingit gloriam, & famam fucatam esse, ac falsis populi rumoribus collectam: cùm sæpè homines decipiantur, & arbitratu suo quæ volunt in vtramque partem de aliis prædicent. Item, quia gloria reddit homines elatos, & insolentes, quò pertinet illud Senecæ: *Qui vixit notus omnibus, moritur ignotus sibi.* 4. conclus.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi articuli.



ARGVMENTA primi articuli hunc in modum soluenda sunt. Ad primum dicendum omnia pecunia possideri, eidémque obedire: omnia inquam non simpliciter, vt planum est: sed omnia venalia, quatenus ea omnia pecunia comparantur: tum etiam quia plerique diuitibus obtemperant, & ad eorum se nutus effingunt. Dilut.

AD secundum respondendum, etsi dominatu fiant homines admodum similes Deo: aliud tamen esse, quo ad Dei similitudinem propiùs, & excellentiori modo accedant, nimirum eam contemplationem, in qua, vt progressu dicemus, hominis fœlicitas consistit. Dilut. 2.

AD tertium vehementius esse contemplationis desiderium, in qua sita est fœlicitas, quàm honoris cupiditatem. Nec obstare quòd multi tam grauiter ferant honoris iacturam, vt eam etiam aliorum bonorum, quę ad animum pertinent amissione pluris faciāt: id enim ex deprauato affectu, & ambitionis studio prouenit. Dilut. 3.

QVAESTIO II.

Vtrum fœlicitas consistat in bonis corporis.

ARTICVLVS I.

Argumenta pro parte affirmatiua.



ONA corporis potissimum sunt voluptates sensuum, valetudo, pulchritudo, robur. Quod in his fœlicitas sit collocata, hęc argumenta videntur ostendere: Fœlicitas est in eo, quod propter seipsum expetitur: sed ita 1. argum.

Aristot. ita se habet voluptas, vt testatur Aristoteles 10. Ethic. cap. 2. aiens ridiculum esse ab aliquo quærere, cur delectari velit. Igitur fœlicitas est in voluptate. Corroboratúrque argumentum: quia, vt summa miseria in doloribus: ita summa beatitudo in dolorum vacuitate, & delectatione videtur ponenda.

2. argum. SECVNDÒ, id quod ipsum esse, & vitam hominis conseruat, est summum hominis bonum: atqui valetudo conseruat ipsum esse, & vitam hominis, vt patet: ergo valetudo est summum hominis bonum. Accedit quòd valetudo vitam maximè iucundam reddit: ac sine illa nec sensuum functiones, nec ipsa contemplatio suauis est. Ideóque scitè dictum est à D. Augustino in lib. de Bono coniugali, cap. 23. Melius esse habere Zachæi staturam, etsi contractam, & breuem cum sanitate, quàm Goliæ, cum febri: & à Platone in Gorgia, optimum esse valere, secundò formosum esse, tertiò diuitias possidere nulla fraude quæsitas. (D. Aug.) (Plato.)

3. argum. Pulchritudo quid. ITEM, quòd beatitudo collocanda sit in pulchritudine ostenditur, quia pulchritudo, quæ definitur apta membrorum compositio cum coloris suauitate, videtur præcipuum hominis ornamentum: adeò, vt præstans forma communibus suffragiis imperio digna iudicetur, & oris venustas ipsam virtutem grauiorem, amabiliorémque reddat, vti Latinus Poëta significauit illo carmine: (Euripides.) (Virg. 5. Aen.)

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.

ARTICVLVS II.

Astruitur pars negatiua.

1. argum. PROPOSITÆ quæstioni hæc conclusio satisfacit. Fœlicitas non consistit in bonis corporis. Huiusce conclusionis veritatem hæc argumenta satis ostendunt. Primum. Esse hominis continetur animo & corpore: & esse corporis pendet ab animo, atque ipsum corpus propter animũ est, sicuti materia propter formam, & instrumẽta propter motorem: igitur omnia bona corporis ad animi bona tanquam finem conferuntur: atque adeò fieri nequit, vt beatitudo, quæ est vltimus finis, proindéque ad nihil aliud referri debet, in bonis corporis posita sit.

2. argum. SECVNDVM. Summum hominis bonum non potest esse homini, & belluis commune: sed ita se habent bona corporis. Non igitur in iis consistit humana fœlicitas. (Lege Plin. lib. 10. c. 69.)

3. argum. TERTIVM. Multa animantia rationis expertia corporis bonis homini excellunt: quædam enim diuturniora sunt, alia robustiora, alia velociora: igitur si fœlicitas constituta esset in bonis corporis non præstaret homo, dignitate finis, cæteris animantibus.

QVAR

QVARTVM. Summa felicitas excludit omne turpitudinis dedecus, & miseriam: alioqui idem simul esset miser & beatus: at bona corporis possunt inueniri simul cum vitiorum turpitudine & infamia: ergo felicitas non est in iis bonis constituta.

ARTICVLVS III.

Priuatim, quod felicitas non sit in voluptate.

Lege Lact. li. 3. c. 7. Senecã libro de Vita beata. Laertium lib. 10. de vit. Castrũ v. Beat. har. 2. M. Albertum 1. Ethic. tract. 5. c. 7.



IRCA voluptatem peculiariter aduertendum varia de illa extitisse philosophantium dogmata. Nam quidam eam malum esse dixerunt: alij neque bonũ, neq; malum: alij bonum, & ex iis nonnulli in ea felicitatem posuere: alij quidem in voluptate animi, quæ ex contemplatione rerum & actione virtutum oritur: alij in vtraque voluptate, animi videlicet & corporis, & in indolentia, siue dolorum & molestiarum vacuitate: atque ita sensisse Epicurum affirmat Torquatus apud Ciceronem 2. de Finibus, & Seneca in lib. de Vita beata. Hic autem error quatenus sumit voluptatem pro ea quæ ad corpus pertinet, quo modo præsentem attingit disputationem, refellitur tum iis omnibus rationibus quibus ostensum fuit felicitatem non esse in bonis corporis constitutam: tum speciatim argumento illo, quod affert Aristoteles 7. Ethic. c. 11. nimirum quia voluptates corporis impediunt prudentiam, & quò vehementiores sunt, eò densiorem menti caliginem offundunt, & rationis ac iudicij arcem occupant, animumq; illecebris in seruitutem pertrahunt, & ita diijciunt, vt nihil magnum, aut excellens moliatur: Vnde illud Senecæ in lib. de Vita beata cap. 7. voluptatẽ sæpius inuenias latitantem ad tenebras, captiuatam circa balnea, & sudatoria mollem, eneruatã mero atq; vnguento madentem, pallidam obfuscatam, in medicamentis inuolutam.

Opiniones Philosophorum de voluptate. *Tullius.* *Seneca.* *Arist.*

DEINDE confirmatur idem institutum, quia summi boni adeptio debet esse stabilis, & eiusmodi, vt eam non consequatur tristitia: at multò secus habent voluptates corporis, quæ, vt ait Philo Iudæus in libro de Gigant. canum more primùm adblandiuntur, tunc repente mutatæ morsum infigunt insanabilem, quod Boetius lib. 3. de Consolat. metro 7. ita cecinit.

Philo. *Boet.*

Habet hoc voluptas omnis
Stimulis agit furentes,
Apiumq; par volantum
Vbi grata mella fudit,
Fugit & nimis tenaci
Ferit icta corda morsu.

Lege D. Augustinum lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 20. vbi affert tabulam quandam, quam philosophi nonnulli ad ingerendum pudorem iis, qui corporis voluptatibus virtutes metiebantur, pingebant, in qua voluptas in sella regali quasi delicata quædam re-

D. August.

gina consideret, eiq; virtutes famulæ subiicerentur obseruantes eius nutum, vt facerent quod illa imperaret. Cuius etiam tabulę meminit Tullius 2. de Finib.

ARTICVLVS IV.

Respondetur argumentis in contrariam partem adductis.

Sol. 1. arg.  RGVMENTA initio proposita hunc in modum explicanda sunt. Ad primum dicẽdum summum bonum expeti propter se, voluptates autem, saltem ex intentione primaria, auctoris naturę datas esse gratia operationum, vt agentia suauiùs ac promptiùs munia sua obeant: quemadmodum sal non propter se, sed ad condiendos cibos adhibetur. Itaque voluptates si ordinatè & ex primarij illius instituti regula appetãtur, non propter se, sed propter actiones quærentur. *Arist.* Aristoteles autem loco illo decimi Ethicorum delectationem & operationem, ex qua delectatio percipitur, non tanquam duo, sed tanquam vnum quid accepit: quasi diceret ridiculũ esse quærere, cur quis operando delectari, & delectando operari velit: præsertim cùm notum sit appetitum voluptatibus magnopere allici & deliniri. Ad confirmationem eiusdem argumenti dicimus summam miseriam non esse positam in doloribus, sed in opposito, seu priuatione eius boni, in quo summa felicitas est: de quo postea. *Lege D. Tho. 3. contra Gẽt. c. 26. & in 1. 2. q. 4. art. 2. Fer. & Caie. iisdem loc.*

Sol. 2. AD secundum negandum est antecedens, & ad reliquam argumenti partem dicendum tantummodo concludere valetudinem ad naturalem huius vitæ beatitudinem & iucunditatem requiri, eandemq; ex sententia Platonis inter bona corporis principem locum habere, non tamen in ea felicitatem consistere. Ad *Sol. 3.* tertium, pulchritudinem præcipuum esse ornamentũ non totius hominis, sed corporis, ac tametsi virtutem ipsam decoret, non ideo homini maiorem decoris excellentiam, quàm ipsius virtutis actum, contemplationemq; conciliare.

QVAESTIO III.

Vtrum beatitudo consistat in animi operatione.

ARTICVLVS I.

Astruitur pars affirmatiua.

 VM oporteat felicitatem in eo, qui felix dicitur, insidere, & ex superiore disceptatione constet felicitatem non esse in bonis corporis, consequens est vt in bonis *Animi bona.* animi sita sit. Rursus cùm animi bona, si generatim loquamur, sint potentiæ, habitus, & operationes: duo verò priora ad operationem ordinentur, felicitas autem propter se expetatur: vtique asserendum erit felicitatem in animi operatione consistere. *Arist.* Quod docet etiam Aristoteles 1. lib. Ethicorum cap. 7. & lib. 10.

cap.

cap.6.& lib.2.Polit.cap.3.& lib.2. Magnor.Mor.cap.10. poteſtq; inde confirmari, quia beatitudo eſt vltima hominis perfectio; vnumquodque autem tunc perfectum eſt, cùm in actu exiſtit: vltimus verò actus in iis, quæ operationem vendicant, eſt ipſa operatio.

OBIICIAT tamen aliquis Beatitudo definitur à Boetio ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus: igitur beatitudo non conſiſtit in operatione, ſed potiùs in ſtatu, & quaſi habitu. *Obiect.1.* Secundò, ſi beatitudo in operatione conſiſteret, nemo, niſi cùm actu talem edit operationem, eſſet felix appellandus: hoc autem abſurdum eſt, cùm ex eo ſequatur eundem hominem breui tempore nunc beatum eſſe, nunc infelicem: ergo &c. Tertio, Habitus eſt perfectior actu: igitur beatitudo in habitu, non in actu, ſiue operatione collocari debet. *2.* *3.* Antecedens probatur, quia habitus eſt tum principium actiuum, tum finis ſui actus, cùm ab habitu eliciatur actus, ideoque hunc frequentemus, vt illum perficiamus. Item quia ſtabiliora perfectioris conditionis ſunt, vt docet Ariſtoteles 3.Ethic.cap.1. habitus vero ex ſuo genere ſtabiliores ſunt, cùm hi permaneant, illi confeſtim euaneſcant.

AD primum horum reſpondendum ex D. Thoma in 1.2.q.3. art.2. *Dilut.1. Obiectio.* Cùm beatitudo definitur ſtatus, ſolùm iudicari beatū eſſe in ſtatu boni perfecti. Itaque propoſitio illa, Beatitudo eſt ſtatus, non eſt eſſentialis, formaliſve, ſed cauſalis, vt ibidem annotauit Caietanus, quaſi dictum ſit beatitudinem eſſe cauſam ſtatus perfecti. Ad ſecundum, vt quis felix vocetur, ſat eſſe verſari *Dilut.2.* in actione, vti ratio præſcribit, & vitæ huius conditio, atq; humana imbecillitas fert. Quod attinet ad tertium argumentum, *Dilut.3.* quo petitur habitus ne, an actus perfectior ſit, aſſerendū actum ſimpliciter perfectiorem eſſe habitu. *Actus perfectior habitu.* Primùm, quia vnumquodque vt minus dependet, ita excellentioris naturæ eſt, at minus dependet actus ab habitu, quàm contra: ſiquidem habitus naturalis, de quo loquimur, non niſi peractum gignitur, cùm tamen actus abſque habitu elici poſſit. Secundò, quia præſtantius eſt id, cuius gratia aliud eſt, vt docet Ariſtoteles 2. Phyſic. cap.3. *Ariſtot.* text.31.& 1.Magorum Moral.cap.1.habitus autē propter actum eſt, tanquam propter quidpiam optimum, vnde Ariſtoteles 7. Phyſicor. cap. 3.text.17. definit virtutem diſpoſitionem perfecti ad optimum, hoc eſt, vt ibidem D.Thomas interpretatur, qualitatem qua ſubiectum aptè perficitur ad exercendum actum, qui comparatione habitus virtutis optimum quidpiam eſt. Quare non videtur negandum actum abſolutè præſtare habitui, ſaltem in naturalibus. Quid verò de ſupernaturalibus iudicandum ſit, quod à quibuſdam in vtramque partem diſputari ſolet, non eſt huius loci conſtituere.

IIS autem, quæ contra noſtram aſſertionem de naturali actu obiecta ſunt, facilè reſpondebit qui dixerit, etſi habitus ſit

principium actus, & causa æquiuoca illius, non proinde nobiliorem esse, cùm non sit causa æquiuoca principalis, sed instrumentaria. Item licet operemur, vt habitus perficiamus, tamen cùm ipsa habitus perfectio sit gratia operationis, vt videlicet promptiùs & suauiùs operari possimus, ratum manere finem habitus, esse operationem.

AD secundum dicito cum Richardo in 4. d. 49. in 1. princip. q. 4. pronuntiatum Aristotelis intelligendum cæteris paribus, quod in re proposita non euenit, vt ex dictis constat, cùm operatio aliunde maiorem habeat perfectionem.

ARTICVLVS II.

In qua nam operatione felicitas posita sit.

Multiplex diuisio felicitatis.



T autem doceamus in qua nam operatione beatitudo consistat animaduertendum est beatitudinem duplicem esse, supernaturalem & naturalem: rursus vtramlibet harum bipartito diuidi, nimirum supernaturalem in eam, quæ ad hanc mortalem vitam, & in eam, quæ ad aliam vitam pertinet: item naturalem in speculatiuam & practicam.

Beatitudo super naturalis alterius vitæ.

SVPERNATVRALIS beatitudo, quæ in alia vita obtinetur, consistit in intuitiua diuinæ naturæ contemplatione, vt sentit D. Tho. 3. cótra gent. cap. 25. & 26. & Quodlib. 8. art. 19. eiusq; sectatores variis in locis, & alij contra Scotum in 4. d. 49. q. 4. & 5. Henricum Gandauensem in sũmma art. 49. q. 6. Ægidium quodlib. 3. q. 19. aliosq; non paucos asserentes prædictam beatitudinem sitam esse in actu amandi Deum clarè visum: item contra D. Bonauenturam in d. q. 49. 1. p. distinct. q. 5. M. Albertum dist. 48. art. 4. Alensem 3. p. q. 23. memb. 1. & 4. p. q. 92. m. 1. art. 4. & alios, qui eam collocant in vtroque actu simul, intellectus & voluntatis, hoc est in intuitiua contemplatione diuinæ naturæ, & in amore seu fruitione eiusdem.

SENTENTIA D. Thomæ, quam eius assertores multis argumentis confirmant, breuiter hoc modo ostendi potest. Beatitudo formalis nihil est aliud, quàm adeptio & possessio finis vltimi: atqui sola clara Dei visio hoc sibi vendicat: ergo ea sola est beatitudo. Maior in confesso est apud omnes, colligiturq; ex illis verbis primæ ad Corinthios 9. Sic currite, vt comprehendatis, & primæ ad Timoth. 6. Apprehende vitam æternam: Minor probatur, quia voluntas non est potentia apprehendens, sed appetens, & eius actus non est apprehensio, sed inclinatio, qua trahitur ad rem amatam, iuxta illud Diui Augustini libro decimotertio confessionum capite nono: Amor meus pondus meum: intellectus autem est potentia apprehensiua, quæ ex suo peculiari modo operandi trahit ad se obiectum, sibique præsens & vnitum possidet, ergo &c. Item summa beatitudo consistit

Ad Corint.

D. August.

consistit in operatione omnium perfectissima, sed intuitiua contemplatio diuinæ essentiæ est huiusmodi: igitur in ea summa beatitudo consistit. Probatur assumptio, primùm quia potentia, à qua elicitur, nempè intellectus, est omnium nobilissima, vt docet Aristoteles 10.Ethic.cap.7.& 8.quod ex eo quoque suadetur, quia obiectum intellectus est simplicius, & abstractius obiecto voluntatis, cùm intellectus perfecto actu feratur in rem, abstrahendo ab existentia: voluntas verò actu perfecto nihil, nisi cum ordine ad existentiam appetat. Nemo enim pecuniam, V.G. nisi vt eam possideat, optat, amat-ue.

Beatitudo supernaturalis huius vitæ.

QVOD ad supernaturalem huius vitæ beatitudinem spectat, cùm istiusmodi beatitudo sit tendentia quædam ad supremam illam fœlicitatem, de qua proximè disseruimus, vtique oportet eam in actione charitatis supernaturalis potissimum contineri: quia talis tendentia maximè fit per actus meritorios, quos partim elicit, partim imperat charitas. Quare & Christus Dominus, cęlestis disciplinę magister in sermone de beatitudinibus huiusce vitæ beatitudinem in virtutum actionibus cõstituit. Nec obstat, quod voluntas, in qua insidet charitas, secundum gradum ordinémque naturæ minus perfecta sit, quàm intellectus: sat enim est eam perfectiorem esse, si spectetur quoad rationẽ & officium tendendi per actiones meritorias ad cœlestem patriam, & Dei visionem, tanquam ad vltimum terminum creaturæ intellectualis.

Matth.5.

ITAQVE non probatur nobis eorum sententia, qui supernaturalem huius vitæ beatitudinem præcipuè in cognitione supernaturali Dei, siue in dono sapientiæ collocant. Etenim licet donum hoc, aliáque eiusmodi, quæ nostris animis diuinitus infunduntur, ad beatam vitam promoueant: ea tamen promotio in actionibus charitatis præcipuè consistit. Charitatis, potius diximus, quàm gratiæ, quia gratia ex eorum sententia, qui eam à charitate distinguunt, quam magis probamus, non propriè, vel saltem non immediatum dicitur operandi principium, sed charitas. Beatitudo autem cùm in operatione sit, ei habitui, à quo talis operatio proximè oritur, tanquam fonti, ac principio ascribenda est.

PORRÒ naturalis huius vitæ fœlicitas duplex est, vt ante monuimus, docétque Aristoteles 10.Ethic. à cap. 7. altera practica, quæ vitæ actiuæ finis est: altera contemplatiua, quæ est vitæ contemplatiuæ finis. Fœlicitas practica, cùm necessariò sita esse debeat in actione vitæ practicæ, vtique consistit in operatione secundum virtutem moralem, maximè prudentiam, quæ est virtutum regula, atque inter eas principatum obtinet. Contẽplatiua sita est in cõtemplatione, potissimum Dei, & aliarum etiam substantiarum materiæ expertium: siquidem hæc est nobilissima speculatiui intellectus operatio: nec in hoc statu (nulla habita ratione alterius vitæ, ad quam tendimus, & in qua supernaturalem

Lege D. Tho. in 2.d.41.q.1. art.1.

Fœlicitas practica.

Fœlicitas contemplatiua.

beatitudinem nos adepturos speramus) secundum naturæ vires perfectiori modo Deum possidemus.

ARTICVLVS III.

Enodatur fœlicitatis definitio ab Arist. tradita.

Definitio fœlicitatis.



HINC non difficilè erit intelligere definitionem fœlicitatis traditam ab Aristotele 1. Ethicor. cap. 7. Fœlicitas est operatio animæ per rationem, aut non sine ratione, secundum virtutem in vita perfecta. Dicitur enim operatio animæ per rationem sine intellectum, id est, operatio edita à potentia intellectiua: vel non sine ratione, id est, vel ab intellectu præscripta, & regulata: siquidem actiones humanæ, vel ab intellectu per se eliciuntur, vel ab aliis potentiis, quas intellectus regit, & gubernat. Dicitur, secundum virtutem, quia oportet actionem, in qua fœlicitas ponitur, studiosam esse, rectæque rationi consentaneam. Additur postremo, in vita perfecta, quia vt vna hirundo non facit ver, ita nec dies vnus vnave operatio reddit hominem fœlicem: proindéque vt quis fœlix dicatur, oportet totius vitæ decursu, aut longo tẽpore eam actionem, in qua beatitudo consistit, exercere.

Cui fœlicitati cõueniat tradita definitio.

PROPOSITA definitio si in eo sensu, quem præ se fert, accipiatur, vtrique fœlicitati tam practicæ, quàm speculatiuæ conuenit, vt consideranti planum erit: ex mente tamen Aristotelis, qui, loco superius adducto, de fœlicitate dumtaxat actiua disserit: soli actiuæ conuenit: atque adeò secundum eam limitationem nomine virtutis sola virtus moralis accipiẽda erit, in cuius actione tantùm actiua fœlicitas collocatur.

NONNVLLA hîc aduertes. Primùm est, cùm in hac vita tot ærumnis & incommodis animi corporísque obnoxia, neque actiua, neque contemplatiua fœlicitas perfectè possideri queat, neutram in hoc statu appetitum hominis perfectè satiare, esto illum aliquo modo expleat: quatenus prudens & sapiens eorum, quæ obtinere non valet, inopiam moderato, & imperturbato animo fert. Secundum est, fœlicitatem contemplatiuam naturalem non eodem prorsus modo esse in cõtemplatione sitam, quo beatitudo supernaturalis alterius vitæ in intuitiua diuinæ naturæ cognitione. Nam cùm Dei & substantiarum separatarum consideratio in hac vita simul cum morum prauitate inueniri possit: cum qua tamen fœlix nemo dicitur, asserendum est licet essentia fœlicitatis contemplatiuæ naturalis in ea quam diximus, contemplatione præcipuè collocata sit: necessariò tamen formaliter includere morum probitatem, & virtutum actiones; quas essentia supernaturalis beatitudinis non ita includit. Ratio discriminis est, quia morum sanitas non necessario prædictam contemplationem naturalem

Discrimẽ inter fœlicitatẽ contemplatiuam huius & alterius vitæ.

turalem comitatur, vt planum est: quæ tamen necessario sequitur ex diuinæ essentiæ visione, in qua, virtute, continetur, quæq; eodem instanti, quo elicitur, parit ex se voluntatis rectitudinem, amorem Dei, ac cætera, quæ ad statum illum omnibus bonis cumulatum exiguntur.

TERTIVM est, fœlicitatem contemplatiuam perfectiorem esse actiua. Quod ex eo patet, quia contemplatio cùm suapte natura propter se quæratur, nobilior & excellentior est, quàm praxis, quod docuit Aristoteles lib.6. Ethicorum, cap.vlt. & lib.10. eiusdem operis, cap.7. & lib.7. Politicor. cap.2. Idémque censuit Plato in Philebo, vbi ait vitam contemplationi dicatam cæterarum omnium diuinissimam esse: & lib. de Regno, numerans duo regna, vnum Iouis, alterum Saturni, hoc illi prætulit, per illud actionem, per hoc contemplationem significans. Lege in eandem sententiam Alcinoum in lib. de Doctrina Platonis, cap.2. Tyrium Maximum serm.6. *Fœlicitas contemplatiua perfectior, quàm practica.* *Plato.*

QVAESTIO IV.

Vtrum ad fœlicitatem externa bona requirantur.

ARTICVLVS I.

Diuersæ Philosophorum opiniones.



EST de re proposita contentio inter Stoïcos & Peripateticos. Stoïci partem negatiuam acerrimè tuentur, appellántque fœlicitatem Peripateticam, quæ externa bona asciscit, mollem & eneruatam. In quam sententiam multa Cicero in 2. Paradoxo, & Tuscul. quæst. lib.5. & Seneca Stoïcæ disciplinæ alumnus variis in locis. Videtur autem dogma hoc ex eo comprobari, quia oportet fœlicitatem à casu & fortuna minimè dependere: à quibus tamen dependeat necesse est, si externa bona, quæ magna ex parte fortuita sunt, requirit. Item, quia fœlicitas consistit in actione virtutis: hæc autem probatur splendétque magis in aduersis, quàm in prosperis, vt rectè ait Seneca in libro de Diuina prouidentia: *Gubernatorem*, inquit, *in tempestate maris, in acie militem intelligas. Vnde possum scire quantum aduersus paupertatem tibi animi sit, si diuitiis affluis? vnde possum scire quantum aduersus ignominiam, & infamiam, odiumq; populare constantiæ habeas, si inter plausus senescas?* *Opinio Stoïcorum.* *Seneca.*

QVIN & Poëtæ, vt illustre solidæ fœlicitatis exemplum hominibus proponerent, Herculem induxerunt post multorum laborum tolerantiam de fortuna triumphantem, & in cœleste domicilium ascendentem. De quo est illud Boëtij lib.4. de Consolatione metro 7. *Boëtius.*

Ite nunc fortes, vbi celsa magni
Ducit exempli via: cur inertes
Terga nudatis? superata tellus
Sidera donat.

Postremò idem confirmatur, quia quod ad rectè & laudabiliter viuendum sufficit, id etiam ad fœlicitatem sat est: atqui virtus ita se habet: cùm probum virum & omni laude cumulatum reddat. Videtur igitur ea per se abundè sufficere ad fœlicitatē. Atque *Tullius.* huic sententiæ Aristotelem & Platonem subscripsisse ait Tullius *Lucianus.* 5. Tuscul. quæst. Quare Lucianus in Aristotelem iocatus Alexandrum Magnum apud inferos inducit asserentem, Aristotelem versutum & callidum virum nixum fuisse persuadere munera fortunæ necessaria esse ad summum hominis bonum, vt auderet ea ab ipso petere, ac bona fronte recipere. *In dialo. Diogenis & Alexandri.*

ARTICVLVS II.

Aristotelis sententia, eiúsque comprobatio.



Fœlicitas hominis politici. RE tamen vera Aristoteles 1. lib. Ethicor. cap. 8. censuit ad fœlicitatem non qualemcunque, sed hominis politici, & qui in Reipub. luce versatur, requiri externa bona, tanquam instrumenta ad defendendā Rempub. ad beneficentiam exercendam, ad propulsandas iniurias, aliaque munera eiusmodi. Quæ sententia vera est: etenim nemo externam & politicam fœlicitatem obtinere dixerit eum, qui bonis ad hæc præstanda destitutus sit: licet absque iis quilibet priuatus homo in se spectatus, tam contemplatiua, quàm practica fœlicitate potiri queat.

Sol. arg. ARGVMENTA verò, quæ superiùs adduximus, hanc habent explicationem. Ad primum dicendum non esse absurdum fœlicitatem sub aliqua consideratione, & quoad perfectionem accidentariam, pendere aliquo modo à fortuitis euentibus: dummodo quoad essentiam ab iis nequaquam pendeat. Ad secundum respondendum, esto virtus maius specimen sui det magísque luceat in aduersis: tamen, quantum ad beatitudinis splendorem attinet, magis appetere in prosperis, in quibus præstantis animi argumentum est moderationem seruare, euagantes appetitiones comprimere, neque vana iactatione extolli. Qui autem in egestate, & rerum familiarium iactura, ac denique aduersis rebus diu tolerandis animi constantiam exhibuere, etsi magna laudum encomia iure obtinuerint, non iccirco putandum eos ciuilem politicámve fœlicitatem assecutos fuisse: plura enim ad hanc requiruntur, quàm ad rectè, & cum laude viuēdum. Neque aliud sensit Plato vbi rectè sensit, neque Aristoteles cùm de hac fœlicitate disserunt. Lege D. Thom. in 1. 2. q. 4. art. 7.

DISPV

DISPVTATIO QVARTA.

De tribus principijs humanorum actuum, voluntate, intellectu, & appetitu sensitiuo.



VIA præcipua Moralis ſcientiæ conſideratio verſatur circa actus humanos, quibus comparatur, in quibúſve conſiſtit hominis felicitas: doctrinæ ratio poſtulat, vt, poſtquam de felicitate egimus, de humanis actibus diſputemus, ac primùm de eorum principiis, voluntate, intellectu, & appetitu ſenſitiuo.

QVAESTIO I.

Vtrum omnes actus humani à libera voluntate proficiſcantur.

ARTICVLVS I.

Argumenta in partem negatiuam.



ARS negatiua propoſitæ cótrouerſiæ his argumentis videtur oſtendi. Actus, quibus animæ beatæ diuinam eſſentiam clarè vident, viſamq; amant, humani ſunt, cùm in iis ſupernaturalis beatitudo hominis conſiſtat: & tamen ex communi Theologorum ſententia non ſunt actus liberi, ſed neceſſarij: nec enim in beatorum poteſtate eſt eiuſmodi actus non elicere. Non igitur omnes actus humani à libera voluntate proficiſcuntur. 1.arg.

SECVNDÒ. Actus, quos ſomniantes, & mente capti exercēt, dum diſputant, ratiocinanturq;: item actus ſubiti voluntatis & intellectus, ſunt humani, quandoquidem ſoli homini conueniunt, nec tamen liberi ſunt: alioqui poſſet in eos culpa, aut meritum cadere. Ergo aliqui ſunt actus humani abſque libera voluntate. 2.arg.

TERTIÒ. Multi actus ab appetitu & externis membris adminiſtrati, ſunt humani, ſiquidem bonitatem, malitiámve moralem ſortiuntur: & tamen ij non ſunt à voluntate, cùm actus voluntatis ſint immanentes. Igitur multi actus humani non oriuntur à voluntate. 3.arg.

ARTICVLVS II.

Explicatio controuersiæ.



VT propositæ quæstioni satisfaciamus, quædam prænotanda sunt. Primum est bifariam posse aliquem actum dici humanum, nimirum vel quoad substantiam entitatémve, quo pacto omnes ac solæ operationes, quæ manant à potentiis propriis homini, vt homo est, humanæ dicuntur, vt ratiocinari & flere. vel quoad operandi modum. Quia verò proprius modus operandi hominis prout à belluis distinguitur, est ita agere, vt suarum actionium dominium & libertatem gerat (bruta enim impetu naturali operantur, nec tam agũt, quàm aguntur, vt D. Damascenus ait lib. 2. fidei Ortho. cap. 27.) fit vt posteriori modo eæ tantùm actiones humanæ vocentur, quas homo in sua libera potestate habet.

Actiones humanæ quæ.

SECVNDÒ aduertendum voluntatem non ideo liberam, seu deliberatam vocari, quòd ipsa deliberet (deliberatio enim ad intellectum magis, quàm ad voluntatem pertinet) sed quia præeuntem intellectus deliberationem sequitur. Quo fit vt illa actio dicatur à libera voluntate proficisci, quæ à voluntate intellectus deliberationem sequente elicitur, aut imperatur.

HOC posito respondemus omnes actus humanos proficisci à libera hominis voluntate, quod ex eo ostenditur, quia etsi radix libertatis sit in intellectu, formalis tamen libertas à sola voluntate est, vt alibi ex professo declarabitur. Patetq; ex eo, quia libertas dicitur, qua aliquid, vt libet eligimus: electio autem fertur in bonum, quod cum sit obiectum voluntatis, consequens est, vt formalis libertas pertineat ad voluntatem. Quare nullus omnino erit actus humanus, qui non oriatur à voluntate siue eum ipsa in se eliciat, cuiusmodi est actus amoris, siue imperet, vt deliberata motio intellectus, vel appetitus, & vniuersim omnes actiones potentiarum, quæ voluntati subditæ sunt, si ab eis eliciantur, prout voluntati liberè mouenti subiiciuntur.

Libertas quid.

ARGVMENTA verò pro contraria parte ex dictis facile soluentur. Ad primum & secundum dicendum eiusmodi actus licet sint actus hominis, non tamen esse humanos in eo sensu & vsurpatione, de qua hic agimus. Ad tertium concessa maiori, ad minorem dic non omnes actiones, quæ à voluntate proficiscuntur, immanentes esse, sed quæ ab ipsa potentia manant, & in eadem manent.

QVAE

QVÆSTIO II.

Vtrum voluntas intellectum: an intellectus voluntatem moueat.

ARTICVLVS I.

Propositæ difficultatis enodatio.



DVERTENDVM moueri facultatem animæ ab aliquo nihil aliud esse, quã ab illo de potentia ad actum educi. Quare cùm bifariam possit aliqua facultas animæ esse in potentia: nimirum vel quoad eliciendam, aut non eliciendam actionem, quod vocatur esse in potentia ad exercitium actus: vel quoad hoc illúdve agendum, id est, quoad producendum actum huius aut illius speciei, quod dici solet esse in potentia quoad actus specificationem: fit vt duobus modis prædicta facultas indigeat mouente, à quo ad actum perducatur; vno quoad actus exercitium, altero quoad determinationem illius ad certam speciem.

SIT prima conclusio. Voluntas quoad exercitium mouet intellectum, sicuti & reliquas potentias quoad actus humanos. *Conclusio.* Hæc quæstione proxime sequenti accuratiùs probabitur; nunc ex eo breuiter ostenditur, quia principium actus cuiusq; potentiæ actiuæ est ex fine: finis verò actuum intellectus continetur sub fine voluntatis, proindeq; intellectus ad actus suos eliciendos à voluntate moueri debet. Diximus in conclusione, quoad actus humanos, quia ad actus subitos, qui omnem actum voluntatis antecedunt, non mouetur intellectus à voluntate, sed ab obiecto interuentu speciei intelligibilis & phantasmatis. *Actus subiti.* Qua de re Maior in 1.d.3.q.2. Greg. in 2.d.11.q.vnica. Lege quoq; si placet quæ in hanc sententiam scripsimus lib.1. Physic. cap.1. q.2. art.4.

SECVNDA conclusio. Intellectus quoad speciem actus mouet voluntatem. *2. concl.* Hæc suadetur, quia intellectus proponit voluntati obiectum, à quo, tanquam à principio formali externo, actus voluntatis speciem sumunt. Vbi aduerte bonum cognitum non solum sese habere ad actus volũtatis vt causam formalem externam, prout illis tanquam terminus, ad quem referuntur, speciem tribuit: sed vt finem, quatenus motu metaphorico allicit voluntatem. Vtrum verò notitia intellectus cócurrat etiam actiuè cum voluntate ad eius actus eliciendos controuersum est. Negatiuam partem sequitur Henricus Quodlib. 9. Capreolus in 2. d. 23. art.3. ad 1. contra 1. conclus. Hispalensis in 2.d.25. q. vnica art. 3. not. 1. Iauellus 9. Metaph. q.6. Affirmatiuam tuentur Paludanus in 4.d.49.q.3. artic. 1. Gregorius in 2.d. 25. q.1. contra secundam conclus. Gabriel eadem d.q. vnica dub.3. Soncinas 9. Metaph. q. 11. & q. 13. Vtraque nobis admodum probabilis videtur, quæ autem probabilior sit lib.9. Metaph. diiudicandum erit.

ARTICVLVS II.

Obiecta, eorumq; dilutio.

1. ERIT tamen qui probare contendat non posse intellectũ à voluntate moueri, hoc argumento. Omne mouens est prius ac nobilius moto: sed intellectus est prior & nobilior voluntate, vt supra statuimus, docetq; Aristo. lib. 10. Ethic. cap. 7. Igitur intellectus non potest à voluntate moueri. Maior probatur, quia quod mouet, agit: agere autem præstantius est, quàm pati, teste D. Augustino 12. super Genes. ad litt.

2. *August.* SECVNDÒ. Voluntas nihil appetit, nisi quod ei ab intellectu repræsentatur, quia vt docet D. Augustinus lib. 8. de Trinit. cap. 4. Nihil volitum, nisi priùs cognitum. Igitur si vt intellectus actum suum eliciat, & voluntati aliquid proponat, debet priùs à voluntate moueri: dabitur in actionibus voluntatis & intellectus infinita progressio: siquidem omnem actionem voluntatis antecedet actio intellectus, & omnem actionem intellectus, actio voluntatis absque vllo primo actu.

3. TERTIÒ. Intellectus per suam notitiam concurrit effectiuè ad actum voluntatis, vt est multorum philosophorum sententia: igitur si voluntas mouet effectiuè intellectum, & intellectus voluntatem: idem respectu eiusdem, hoc est eadem voluntas comparatione intellectus, simul erit mouens & motum.

Sol. 1. AD primum horum, dicendum fieri posse vt id, quod alio simpliciter deterius est, eodem tamen, alia consideratione & secundum quid præstantius habeatur. Nam v. g. potentia videndi nobilior est, quàm color, & tamen color, quatenus in illã agit, suam ei speciem imprimendo, excellentior quàm illa est. Sic ergo tametsi intellectus absolutè præstantior sit, quàm voluntas, nihil mirum si voluntas spectata prout intellectum mouet, hac ex parte ipso præstantior censeatur.

Sol. 2. *Non omnis actus intellectus praire actum voluntatis.* AD secundum, concesso antecedente neganda est consecutio: & ad eius confirmationem dicendum, non omni intellectus actioni præire actionem voluntatis: quia tandem consistendum erit in aliquo actu intellectus, ad quem, vt supra diximus, intellectus ab obiecto interuentu phantasmatis moueatur: qui actus, quia saltem in suo primo ortu, naturalis est, & non liber: non oportet ad eum el ciendum concurrere voluntatem.

Sol. 3 AD tertium, vtcumque se habeat veritas antecedentis, quæ alibi, vt diximus, perpendenda erit, respondemus non sequi ex eo idem secundũ idẽ esse simul mouens, & motũ. Nam cùm voluntas mouet intellectũ ad eliciendã notitiam alicuius rei, non concurrit tunc intellectus per eãdem notitiã ad illammet actionem voluntatis, sed ad aliam: v. g. mouet voluntas intellectum ad

ad deliberandum iudiciúmque ferendum de pharmaco: intellectus per hanc actionem non concurrit cum voluntate ad illummet actum, quo eum voluntas mouit: sed ad alium, nempè ad electionem pharmaci, quod ei, vt conueniens ad obtinendam valetudinem, repræsentat.

QVAESTIO III.

Vtrum voluntas moueat omnes alias potentias ad actus suos exercendos.

ARTICVLVS I.

Constituitur pars affirmatiua.



SSERENDVM voluntatem mouere actiuè ad suos actus exercendos reliquas animæ potentias, quæ suapte natura eius imperio subduntur. Hæc assertio traditur à D. Augustino lib.12. de Ciuitate Dei, c.6. D.Damasceno lib.2.Fid.cap.16.D.Anselmo de Conceptu Virg.cap.4. D.Thoma 1.part.quæst.82.artic.4.& aliis. Probatur autem eius veritas tum ipsa experientia: quandoquidem contemplamur, legimus, loco mouemur, præstamúsque cætera id genus munia, cùm volumus. Tum ratione, etenim principium motionis cuiúsque potentiæ actiuæ est ex fine, cùm omne agens gratia finis operetur; bonum autem in commune, quod rationem finis habet, est obiectum voluntatis. Quare consequens est, vt voluntas omnes alias potentias ad suorum actuum exercitium moueat. Consecutio patet ex eo, quia semper ars & potentia, ad quam spectat finis vniuersalis, mouet ad agendum artem & potentiam, ad quam particularis finis sub illo vniuersali comprehensus pertinet, vti liquet in arte nauigatoria, & nauium confectrice, itémque in duce & tribunis: atqui omnes fines aliarum potentiarum comprehenduntur sub fine ac bono, quod est obiectum voluntatis, quia omnes potentiæ per suos actus tendunt in aliquod bonum: ergo, &c. *Conclusio.* *Obiectum voluntatis.*

QVÆRI solet quonam pacto voluntas hanc motionem præstet. Quam dubitationem duplici pronuntiato explicabimus. Primum sit. Voluntas non mouet alias potentias applicando, si loquamur de ea applicatione, qua res applicata aliquam preuiam motionem ab applicante accipit; vt cùm quis admouet securim ad cædenda ligna imprimendo illi impulsum. Hoc ex eo ostenditur, quoniam voluntas nullam præuiam motionem iniicit potentiis, tum quia in hoc rerum genere non apparet quidnam eiusmodi præuia motio sit: tum quia talis motio superflua omnino *De modo, quo volũtas moueat alias potẽtias.*

nino est, cùm absque illa possit voluntas potentias mouere: quod in Physicis ex professo tractauimus, cùm ostendimus causam primam non excitare agentia naturalia ad suas actiones præcedente aliqua motione, vt plerique D. Thomæ sectatores arbitrati sunt. Est enim quoad hoc par ratio in Deo, quatenus cum causis secundis concurrit, & in voluntate, vt cum potentiis. *lib. 2. cap. 7. q. 12. art. 2.*

SECVNDVM pronuntiatum sit. Voluntas mouet alias potentias concurrendo cum illis tanquam causa vniuersalior; ita vt ex potentia, cum qua voluntas concurrit, & ex ipsa voluntate fiat vna integra causa, à qua vna eadémque numero actio manat. Huius pronuntiati veritas ostenditur, primùm ex analogia, quæ est inter alias causas vniuersales, & particulares, præsertim Deũ, & causas secundas: quãdoquidem voluntas, vt fertur in bonum in commune, aliæ verò in potentiæ in bona particularia; ita sese habet ad alias potentias, vt vniuersalis causa ad particulares. Quare, vt causa vniuersalis, verbi gratia, Deus, dum concurrit cum causis secundis ad agendum, ex ipso & causa secunda fit vna causa integra, à qua vna, eadémque singularis actio oritur: ita proportione quadam se habebunt voluntas, cæteræque potentiæ, quas illa mouet.

Ex dictis intelliges actionem, qua voluntas formaliter mouet alias potentias esse transeuntem: cùm in ipsa voluntate non maneat, siquidem non distinguitur re ab actione aliarum potentiarum. Præterea eiusmodi concursum voluntatis interdum esse quid spiritale, cùm nimirum voluntas concurrit cum potentia immateriali, vt cum intellectu: aliquando materiale, si videlicet concurrat cum potentia inhærente organo corporeo, vt cum imaginatione.

ARTICVLVS II.

Quo pacto voluntas moueat sensus internos.



SCIENDVM ex Aristotele 1. Politic. cap. 3. & lib. 1. Ethic. cap. vlt. & ex D. Thoma 1. part. quæst. 81. art. 3. ad 2. duplex esse imperium, alterum despoticum, seu dominicum: alterum politicũ, seu ciuile, quod etiam regium appellatur. Imperium despoticum est, quo dominus imperat seruis, qui facultatem resistendi non habent, cùm nullo modo sui iuris sint. Imperium politicum est, quo Princeps Republic. imperat ciuibus, qui tametsi eius præceptis obediant: tamen, cùm liberi sint, aliquid suum habent, quo eius imperio resistere valeant. *Duplex imperium. Despoticum, Politicum.*

QVÆRIMVS ergo num voluntas moueat sensus internos imperio ciuili, an despotico. D. Thomas loco proximè citato videtur docere cogitatiuam, quæ etiam ratio particularis dicitur, regi

regi mouerique à ratione, & voluntate imperio despotico; non ita verò reliquos sensus internos. Nam cur appetitus rationi & voluntati non promptè obediat, causam esse ait, quia appetitus non semper à cogitatiua, sed ab aliis sensibus interdum mouetur. Quæ ratio nullius esset momenti, si interni sensus pari obedientia voluntati parerent, vt erit consideranti perspicuum. Nobis tamen asserendum videtur nullum esse internum sensum, qui voluntati semper ad nutum obediat. Nam sensus communis perseuerante externi sensus apprehensione necessariò rem apprehendit, & vniuersim omnes sensus interni (quippè omnium, quoad hoc eadem videtur esse ratio) nonnunquam adeò tenaciter res apprehendunt, vt volũtas eorum cogitationem, aut nullo modo, aut difficilè compescat, vti docet quotidiana experientia. *Appetitus à quo sensu interno moueatur.*

PROVENIT autem ea cogitationum tenacitas ex multis causis: sed ex his potissimum, nimirum vel ex reali præsentia obiecti sese per externos sensus ingerentis, vel ex interna instigatione dæmonum, qui imagines interius asseruatas agitatis spiritibus huc illuc transferunt, & ad rerum, quæ iis repræsentantur, apprehensionem acuunt, accommodántque. Vel ex affectione organi: siquidem melancholici, qui sicco & frigido sunt temperamento, in eiusdem rei apprehensione diutius insistunt. Vel ex affectu appetitus sensitiui: cùm notum sit iis magis affligi internum sensum, ad quæ appetitus maiori impetu fertur. *Ex quibus causis proueniat cogitationũ tenacitas.*

ARTICVLVS III.

Qua ratione voluntas appetitum sensitiuum moueat.



QVOD ad appetitum sensitiuum attinet, dicendum moueri illum à voluntate imperio politico, non autem despotico, vt communi assensu tradunt Aristoteles in calce libri 1. Ethic. & 1. Politic. cap. 3. D. Damascenus lib. 2. Fidei orthodox. cap. 12. D. Gregorius Nyssenus lib. 4. cap. 8. D. Thomas 1. 2. quæst. 17. art. 7. & alij. Ac primùm quod appetitus à voluntate moueatur, patet experientia, cùm sæpè illius motus arbitrio nostro excitemus, & cohibeamus: confirmatúrque id verbis illis cap. 4. Geneseos: *Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Verùm quod talis subiectio non sit despotica, non minus compertum est, cùm passim feratur appetitus in bonum sensibile contra iudicium rationis, & inclinationem voluntatis. Idque testatur D. Paulus illis verbis ad Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.* *Arist. Damasc. Nyssen. Genes. D. Paul.*

ORITVR autem hæc repugnantia ex eo, quia appetitus sensitiuus sequitur apprehensionem sensus interni, quæ interdum adeò efficax est, vt à ratione & voluntate cohiberi non possit. Tum etiam quia motio appetitus sensitiui pẽdet ex dispositione

organi (vnde ij, qui calido ſunt temperamento, facilè iraſcuntur) quæ diſpoſitio, ſiue affectio imperio non ſubiacet. Lege Diuum Thomam in quæſt. de Malo, quæſt. 7. art. 6. ad 8. & 1. part. quæſt. 81. artic. 3.

Voluntas ordinariè nõ mouet immediatè appetitum.

ORDINARIVS autem modus, quo voluntas appetitum mouet, eſt per apprehenſionem ſenſus interni, id eſt, mouendo imaginatricem facultatem, verbi gratia, vt de hac aut illa re cogitet, quam deinde appetitus amplectatur, aut fugiat. Quæri tamen ſolet vtrum voluntas non hoc dumtaxat modo, ſed per ſe immediatè interdum appetitũ moueat. Diuus Thomas in diſput. de Veritate, quęſt. 25. art. 4. & quęſt. 26. art. 3. affirmatiuam partem aſſerit, quod in potentiis inuicem ordinatis, & connexis vehemens motus ſuperioris in inferiorem redundet. Vnde Ariſtoteles 3. de Anima, cap. 11. text. 57. ait appetitum ſuperiorem impellere inferiorem, ſicuti in cœleſti mundo ſphæra ſuperior inferiorem rapit. Verùm cùm appetitus non feratur in ignotum, dicendum videtur tunc ſolum voluntatem immediatè, & per quandam redundantiam mouere appetitum, cùm iam in ſenſu interno exiſtit notitia eiuſdem obiecti: ita nimirum vt abſque noua intenſione aut efficacitate notitiæ, appetitus magis accendatur ob affectum voluntatis.

Appetitus ob affectum voluntatis magis incenditur.

ARTICVLVS IV.

Quo pacto voluntas membra externa moueat.



IAM verò externa membra, quibus latio arbitraria exercetur, mouet voluntas, vt experimento compertum eſt, imperio ſeruili, ac citra vllam repugnantiam, niſi aliquo impediantur morbo, vti accidit paralyſi laborantibus. Cur autem diſpar obtemperandi conditio membris corporis, & appetitui conueniat, ex iis, quæ ſuperiùs explicata ſunt, cõſtat videlicet, quia appetitus ſequitur apprehenſioné, &c. Quibus adde appetitum ſuam qualemcumque vindicare libertatem, qua rationi, & voluntati obluctetur: quod tamen membris non competit.

Diſpar obedientia membrorum, & appetitus.

Dub. QVÆRI ſolet vtrum voluntas non moueat membra, niſi interuentu appetitus ſenſitiui. Pro parte negatiua facit, quia interdum membrorum motio eſt contra propriam appetitus inclinationem. Quare ſi in huiuſmodi euentis appetitus plerumque non obedit voluntati, nullo modo tunc poſſet voluntas mouere membra perſeuerante repugnantia appetitus: cuius oppoſitum docet experientia in Sanctis martyribus, qui membra acerbiſſimis cruciatibus offerebant. Pro parte affirmatiuą, quam magis veriſimilem iudicamus, eſt ratio illa, quòd voluntas in viribus animæ mouet, vt agens ſupremum, appetitus vt agens medium:

Reſponſio.

vltimum autem est virtus motiua membris insidens. Petit verò harmonia & ordo mouentium, vt supremum non nisi interuentu medij moueat extremum. Ad argumenta pro contraria opinione dicimus appetitum duo obire munia, quorum alterum est bonum sensu oblatum prosequi, malum declinare: alterum, impellere membra corporis ad motum: quoad prius officium posse illum resistere voluntati, quoad posterius non posse.

Harmonia et ordo q; mouentium.

IN quæstione etiam versatur, num appetitus sensitiuus in homine possit per se mouere membra absque motione voluntatis. Quod possit ex eo videtur ostendi, quia appetitus sensitiuus in homine non est deterioris conditionis, quàm in belluis. Quare si in his, vt planum est, per se mouet, cur non etiam in illo mouebit? Contrariam sententiam tuetur D.Thomas 1.p.q.81.art.3.& Caietanus eodem loco, eamq; probat ea ratio, quia, vt paulò ante disputabamus, in omnibus mouentibus ordinatis, secundum mouens, cuiusmodi est appetitus, non mouet nisi virtute primi mouentis. Nec verò in homine de appetitus sensitiui dignitate quicquam detrahit, quod non per se ac vi tantum sua, membris motionem afferat. Etenim, vt Caietanus loc. cit. inquit, licet in nobis natura sensitiua nobilitatem capitis, quam in brutis habet, non obtineat: id tamen ei compensatur per coniunctionem, & commercium cum ratione, & appetitu intellectiuo: siquidem inferius vicinitate sublimioris perficitur: excellentiusq; est moueri à nobiliori, quàm mouere inferiora, & Regi in aula subesse, quam in tugurio præesse.

Dub.

Solut.

Natura sensitiua non obtinet in nobis dignitatẽ capitis, quam in beluis.

VERVM propositæ solutioni ea nobis moderatio videtur adhibenda, vt dicamus, si sermo sit de motione, qua appetitus ex vsu rationis mouet, non solere appetitum mouere membra, nisi mouente voluntate: si autem de aliis motionibus loquamur, interdum oppositũ accidere: nec opus esse, vt vniuersim in omnibus motionibus appetitus, subordinatio illa seruetur, nec vt respectu omnium dicatur appetitus mouens secundarium, esto semper ita se habeat comparatione illarum, quæ deliberatę sunt, & homini, quatenus homo est conueniunt. Qua limitatione potest etiam intelligi D.Thomæ sententia, vt nonnulli ex illius sectatoribus animaduertunt: præsertim cùm sit admodum verisimile motus subitos, quibus interdum membra ciemus, non semper prouenire à voluntate etiam indeliberata, sed nonnumquam à solo appetitu, vt cùm quis naturâ biliosus ex subita appetitione vindictæ manum mouet ad inferendam iniuriam. Sed ea, quæ ad appetitum pertinent, proxima quæst. magis illustrabuntur.

Limitatio superioris sententiæ.

Subiti motus membrorum.

QVAESTIO IV.

Vtrum appetitus ſenſitiuus moueat voluntatem.

ARTICVLVS I.

Solutio quæſtionis.

Primum pronuntiatum. ÆC controuerſia aliquot pronuntiatis explicanda eſt. Primum ſit. Negari non poteſt appetitum mouere voluntatem. Probatur in primis ſacræ paginæ teſtimoniis: Ad Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.* Iacobi. 1. *Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus, & illectus.* Confirmatur quoque experientia. Nemo eſt enim, qui non experiatur motum appetitus ſiue iræ, ſiue doloris, aut lætitiæ inclinare ad ſe voluntatem.

2. pronunt. SECVNDVM pronuntiatum. Appetitus non mouet voluntatem imperando illi. Huius pronuntiati veritas plana eſt: cùm in confeſſo apud omnes ſit facultatem inferiorem, & corporis organo affixam non habere imperium, aut dominium in potentiam ſuperiorem & immaterialem. Itaque non poteſt voluntas directo motu impelli ab appetitu, vt docet D. Thomas 1. 2. q. 77. art. 1. ſed indirectè.

3. pronunt. TERTIVM pronuntiatum. Appetitus mouet voluntatem ex parte obiecti, hoc eſt interuentu notitiæ intellectiuæ, quæ obiectum amplectendum, aut declinandum proponit. Quod duobus modis accidit, vno, quia paſſio appetitus in cauſa eſt, vt inlectus hoc aut illo modo: aliter, atque aliter de re iudicet. Vnde illud Ariſtotel. 3. Ethic. cap. 5. qualis quiſque eſt, talis ei finis eſſe videtur, vt illud 1. Rhetoricorum, non eadem videntur amantibus, & odio habentibus (Quare & ligatos ſub Alexandro Macedonum rege, reuocauit ſententiam ab Alexandro irato ad Alexandrum non iratum) Quo fit vt voluntas ſequens iudicium intellectus idem velit, aut repudiet, quod appetitus. Altero, quia appetitus mouet voluntatem per notitiam interni ſenſus, quam ipſe ſequitur: quatenus ſenſuum phantaſmata determinant intellectum ad huius & illius rei conceptionem.

ARTICVLVS II.

Dubia quædam enodantur.

1. dub. XISTVNT autem circa ea, quæ de motione appetitus aſſeruimus, aliquot dubia. Primum eſt, an appetitus aliquando abſque interuentu notitiæ intellectiuæ immediate moueat voluntatem per redundantiam propter ſolam ipſarum

rum potentiarum cognationem, nexumq;. Respondemus idem, quod supra de voluntate respectu appetitus: videlicet cùm voluntas non tendat in ignotum, eatenus appetitum mouere voluntatem, quatenus voluntas in bonum repræsentatum sibi per intellectum maiori impetu fertur propter inclinationem appetitus. Secundum est. Num aliquando voluntas ita ab appetitu trahatur, vt in eius potestate non sit ei resistere. Respondetur, si appetitus adeò vehemens sit, vt omnino rationis vsum absorbeat, tunc necessariò mouere voluntatem, alioqui non. Etenim tandiu motus voluntatis liber est, quandiu iudicium integrum ac liberum manet. Turbat autem absorbetq; iudicium affectio appetitus, cùm sensitiua cognitio, quæ tali affectione acrior & importunior fit, adeò vehementer intellectum mouet ad cogitandum de obiecto passionis, verbi gratia, de re dolorem, aut delectationem inferente, vt interim ei deliberandi facultatem adimat, in quam sententiam lege quæ scripsit Aristoteles 7. Ethic. cap. 3. & D. August. 14. de Ciuit. cap. 16. D. Thomas in 1. 2. q. 10. art. 3.

Respons.
1. dub.
Respons.

DISPVTATIO QVINTA.

De bonitate & malitia humanarum actionum in genere.

Egimvs de principiis humanorum actuum: nunc de ipsis humanis actibus differemus, non quidem absolutè, nec enim ea consideratio Moralis Philosophi est, sed quoad eorum bonitatem, & malitiam quatenus humanam attingunt felicitatem ad eam nos promouendo, aut àb eius adeptione impediendo.

QVAESTIO I.

Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum petenda sit ab obiecto, an non.

ARTICVLVS I.

Explicatio controuersiæ.

In proposita quæstione hæc assertio statuenda est. Bonitas & malitia humanarum actionum, sumitur ab obiecto. Probatur. Nam humanæ actiones referuntur ad obiectum, vt ad mensuram sui esse, & tanquam ad causam formalem extrinsecam, à qua proinde speciem & distinctionem capiunt. *Assertio.*

Obiectũ quidnam hoc loco sit.

VT autem huiusce rei veritas magis eluceat, aduertendum erit nomine obiecti intelligendam esse hoc loco materiam, circa quam versatur actio; cuiusmodi est pecunia in quam fertur appetitio. Quia tamen hoc loco de bonitate & malitia morali agitur, spectanda est prædicta materia non secundum suum esse naturale absolutè, sed vt conuenit cum recta ratione & lege diuina, aut ab ea deflectit.

Libertas.

DEINDE aduertendum quemadmodum libertas humanarum actionum formaliter est in voluntate, ita bonitatem & malitiam moralem ad actiones humanas pertinentem formaliter reperiri in actione interna ipsius voluntatis, licet obiectiuè sit in materia, circa quam versatur.

De bonitate, & malitia actus humani externi.

TERTIÒ sciendum est actionem humanam externam dupliciter sumi posse: vno modo secundum se, prout obiectũ quoddam est actionis internæ voluntatis, consentaneum rectæ rationi & diuinæ legi, vel ab ea dissentaneũ, etsi talis actio à nullo exerceatur, quo pacto dicitur bona vel mala obiectiuè solum ex prędicta conformitate, vel difformitate; non autem formaliter per bonitatem vel malitiam à voluntate deriuatam. Alio modo sumi quatenus versatur in executione: sicq; vt est effectus voluntatis, ita dicitur bona vel mala formaliter non quidem intrinseca denominatione à bonitate vel malitia sibi inhærente, sed appellatione extrinseca á bonitate vel malitia existente in voluntate. Vt enim actus à voluntate imperatus, prout in executione est, non à se habet vt humanus sit, sed à voluntate deliberata, à qua imperatur: ita nec bonitatem, vel malitiam formaliter habet, nisi à voluntate. Itaque ab eadem singulari bonitate, vel malitia, à qua volitio interna nuncupatur bona vel mala formaliter & intrinsecè; vocatur etiam externa actio, quæ est obiectum volitionis, bona vel mala formaliter per externam appellationem. Quo fit, vt altera alteri bonitatem, & malitiam vicissim tribuat. Nam externa actio sumpta vt est in apprehensione, in se quidem bona est vel mala obiectiuè, & hac consideratione est causa bonitatis, vel malitiæ formalis existentis in interna volitione: rursusq; volitio interna, prout denominatione intrinseca est bona vel mala formaliter, in causa est, cur actio externa posita in executione, sit bona vel mala formaliter denominatione extrinseca.

Actus imperatus à voluntate vnde habet vt sit humanus.

Bonũ, & malũ morale differentiæ humanarum actionum.

POSTREMÒ nec illud præteriri debet, bonum & malum morale esse differentias essentiales humanarum actionum. Quod hunc in modum breuiter ostendi potest. Actiones humanæ sumunt bonitatem & malitiam ab obiectis, ad quæ respectu transcendenti sibi intrinseco & essentiali referuntur: ergo per bonitatem & malitiã, quam ab iis accipiunt, intrinsecè constituuntur. Item bonum & malum sunt differentiæ essentiales habituum; sed pro differentia habituum est differentia actionũ ex habitibus

pro

prodeuntium, vt docet Aristotel. 2. Ethico. cap. 1. cùm similes habitus similes actus producant: igitur bonum & malum sunt differentiæ essentiales humanarum actionum. Maior probatur, quia habitus bonus & malus, vt liberalitatis & prodigalitatis, distinguuntur specie inter se, immo & contrarietate mutua sibi repugnant, vt constat ex doctrina Aristotelis cap. de Oppositis, & 2. Ethic. cap. 8. & 1. de Cœlo, cap. 4. distinguuntur autem & pugnant inter se bonitate, & malitia: vnde bonitas ponitur in definitione virtutis, qua virtus dicitur bona qualitas mentis: eodémque modo malum in definitione vitij, qua vitium dicitur qualitas, secundum quam animus malus est, &c. Non est igitur negandum bonum & malum esse differentias essentiales habituum, proindéque & humanarum actionum. *Aristot.*

ARTICVLVS II.

Dilutio obiectorum.



OBIICIAT tamen aliquis. Multæ sunt actiones humanæ ex specie sua ad bonum & malum indifferẽtes, vt ambulare, cauere: igitur bonum & malum non sunt differentiæ humanarum actionum. Deinde, quòd malitia non possit esse differentia intrinsecè constituens actum humanum, ita probatur. Actus humanus est positiuum quid, vt satis constat: malitia verò moralis non potest esse aliquid positiuum: igitur non potest esse differentia constituens humanum actum. Minor trifariam ostenditur. Primum, quia malitia moralis est malum quoddam: malum autem nihil aliud est, quàm priuatio boni. Item, quia si malitia esset quid positiuum, obtineret rationem boni: cùm omne ens positiuum sit bonum, atque ita non iam esset malitia. Tertiò, quia cùm Deus sit causa omnis rei creatæ, si malitia foret aliquid positiuum & reale, iam Deus illius causa esset, proindeq; auctor peccati, quod dictu nefas est. *Obiect. 1.* *Obiect.*

AD primum horum dicendum, obiectum, in quod humana actio in toto suo ambitu accepta fertur, triplicem ordinem posse habere ad rectam rationem: vnum conuenientiæ, quatenus videlicet rectæ rationi consentaneum est: alterum difformitatis, prout ab ea discrepat: tertium indifferentiæ, vt ex se, nec est ei conforme, nec ab ea alienum. Quo patet præter bonum & malum, quas diximus esse differentias humanarum actionum, aliam dari tertiam differentiam positiuam quoque & realem, qua actio suapte natura constituitur in specie indifferentis: atque adeò actionem humanam non diuidi perfecta diuisione in bonam & malam, vt probat argumentum: nisi sumatur, prout exercetur in singularibus: sic enim nulla est actio humana, quæ re vera non sit actu bona, aut mala: quia aut habet finem consentaneum *Dilut. 1 ob.* *In singularibus non datur actio indifferẽs ad bonum & malum.*

rectæ rationi, atque ita est bona: aut dissentaneum, & est mala: aut caret fine conuenienti, & est etiam mala, quia otiosa: quilibet enim omnibus actionibus quas edit (hæ verò necessariò sunt in singulari) debet bonum finem apponere, quia tenetur intendere finem accommodatè ad suam naturam, quem si non adhibet, peccat ob defectum huius circunstantiæ. Lege D. Thomam in 1.2.quæst.18.art.9.& in 2.dist.40.quæst.1.vbi alij etiam Doctores dubitationem hanc contrariis sententiis pertractant. Quidam námque affirmant, alij quibus nos assentimur, negant posse dari actum humanum in singulari indifferentem ad bonitatem & malitiam moralem. Quod enucleare non est huius instituti.

Dil.2.obi. AD secundum, concessa maiori, neganda est minor, & ad primam eius probationem dicendum, licet malum, si absolutè loquamur, non significet nisi priuationem boni debiti, hoc est, priuationem rectitudinis, quæ actui inesse deberet: tamen malum, quod actum moralem, habitúmve, tanquam differentia positiua, intrinsecè constituit, non significare priuationem, nec bono morali priuatiuè, sed contrariè repugnare. Ad secundam dic malum, de quo proximè egimus, esse bonum quid: dici tamen malum, tum quia semper habet coniunctam priuationem rectitudinis, quæ inesse deberet: tum quia est disconueniens homini, *D. Dionys.* cuius bonum, vt D. Dionysius 4.cap. de Diuinis nominib. ait, est secundum rationem se habere. Ad tertiam. Esse quidem Deum causam prædictæ entitatis, non tamen peccati: quia entitas illa non dicitur peccatum, nisi quatenus ad illam resultat priuatio moralis rectitudinis, eámque annexam habet. Quo pacto non proficiscitur à Deo: quippè cùm peccatum sit defectus quidam moralis, qui attribui non debet nisi causæ morali, eíque deficiēti, quali respectu peccati Deus non est, sed sola voluntas creata.

QVAESTIO II.

Vtrum bonitas, & malitia humanarum actionum pendeat etiam à circumstantiis.

ARTICVLVS I.

Quot sint circunstantiæ humanarum actionum.

Circumstātia vnde dicatur.



IRCVMSTANTIÆ humanarum actionum dicuntur, quòd circumstent actiones humanas quasi extrinsecus se habentes ad earum substantiam, siue essentiam, vt explicat D. Thomas in disputatis q.2. de Malo, art. 6. Numerantur hæ circumstantiæ à D. *D. Basil. Boet.* Basilio serm.2.de Baptismo, cap.8. à Boëtio lib.4. de Differentiis Topicis,

Topicis, à Tullio 1.de Inuentione, à D.Thoma in 1.2.quæſt.7. & aliis poſt Ariſtotelem 3. Ethic. cap.1. Comprehenduntur autem omnes hoc carmine:

Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis, ſignificat accidentia perſonæ agentis, vt vtrum qui interfecit, ciuis eſſet, an peregrinus. *Quid*, non ſignificat ipſam actus ſubſtantiam: non enim actus poteſt eſſe circumſtantia ſui ipſius, ſed notat accidentia effectus per actum producti: vt ſi is, qui alium frigida abluit, nocumentum intulit. *Vbi* ſignificat accidentia loci, vt vtrum palam, an occultè: in loco ſacro, an profano ſcelus patrauerit. *Quibus auxiliis*, id eſt, quibus inſtrumentis, aut mediis, vt percuſſerit ne gladio, an fuſte. *Cur*, id eſt, ob quem finem, vt an gratia rei priuatæ, vel ad patriam liberandam periculum adierit. *Quomodo*, ſignificat actionis modum, vt dolo, an bona fide fecerit. *Quando*, ſignificat accidētia temporis, vt vtrum die feſto, an profeſto rem diuinam omiſerit.

NONNVLLI, in quibus eſt D. Bonauentura in 4.diſtinct.16. dub.9.ad litteram.Magiſtri, & Paludanus eadem diſtinct.quæſt.3. plures faciunt circumſtantias. Verùm illæ omnes ad has ſeptem reducuntur: excepto numero actuum, quem illi vocant circumſtantiam, Quoties, ſed hæc inter circumſtantias recenſeri non poteſt, quia circumſtantiæ circa eundem actum ſunt: numerus autem non circumſtat vnam eandémque operationem: ſed diuerſas, ac diſtinctas inducit.

VT autem ea, quæ ad prædictas circumſtantias pertinent, melius intelligantur, quædam animaduertenda erunt. Primùm eſt circumſtantiarum quaſdam notabiliter augere malitiam, vel, bonitatem actionum, moralium, quaſdam non. Enim verò cùm, exempli gratia, alter furto accipit millo aureos: alter quadrantem: quantitas pecuniæ in priori furto reddit illud notabiliter graue: in poſteriori minimè. Secundum eſt circumſtantiarum quaſdam inuehere deformitatem, vel bonitatē eiuſdem ſpeciei: quaſdam ſpecie differentem. Nam circumſtantia inſtrumenti, quo quis hominem interimit, nempè gladij, aut fuſtis, non reddit homicidio malitiam diuerſam ſpecie. At cùm quis interficit hominem, vt eum ſpoliet, circumſtantia ſpoliationis furtiue addit homicidio deformitatem nouæ ſpeciei: quandoquidem furtum ſpecie differt ab homicidio. Tertium eſt eam circumſtantiam addere actui malitiam, vel bonitatem ſpecie differentem, quæ importat ſpecialem ordinem conformitatis, vel difformitatis ad rectam rationem, & legem Dei, vt in ſuperioribus exemplis videre eſt.

Diuerſa genera circumſtantiarum.

Quæ circumſtantiæ differant ſpecie.

* * *

ARTI

ARTICVLVS II.

Responsio ad propositam quæstionem, & aliquot obiectorum dilutio.



X dictis facilè quiuis intelliget quid ad quæstionem initio excitatam responderi oporteat: videlicet bonitatem & malitiam humanarum actionum pendere etiam à circumstantiis: quandoquidem hæ talem bonitatem & malitiam augere, & minuere, atque interdum ad diuersam speciem trahere solent.

Obiect.1. SED erit, qui ita obiiciat. Id, quod confert actui rationem specificam, non potest esse accidens illius: atqui circumstantiæ sunt accidentia actuum moralium, vt suprà diximus: igitur nulla circumstantia potest tribuere actui diuersam rationē specificam, Obiect.2. proindéque nec ipsum ad speciem diuersam trahere. Item, si aliqua circumstantia mutaret speciem actus: sequeretur posse eandem actionem internam nunc esse bonam, dum videlicet tendit in bonum obiectum nulla circumstantia vitiatum: nunc malam, si quis eundemmet actum continuādo adhibeat illi in progressu circumstantiam inanis gloriæ, V.G. .

Dilut.1.ob. PRIORI tamen obiectioni occurrendum erit, circumstantiam, quæ mutat speciem, neque esse circumstantiam, neque accidens comparatione actionis, cui speciem tribuit: sed respectu alterius, cui adiungitur, verbi gratia, cùm quis occidit, vt furtum committat, rem alienam non esse circumstantiam comparatione voluntatis furandi: nam respectu huius est obiectum, per se illi dans speciem, sed tam voluntatem furandi, quàm rem alienam, quæ est eius obiectum, esse circumstantiam, si comparetur cum Dilut.2. homicidio, cui ex accidente adiungitur. Posteriori obiectioni non omnes eodem modo respondent: quidam concedunt vnum numero actum internum, eundem in genere naturæ, posse, vt exemplo illo ostendi videbatur, alio & alio tempore subire formalitates diuersas specie in genere moris: ita vt nunc bonus & meritorius: postea verò malus & demeritorius sit. Alij negant posse id fieri: asserentes vbi primùm actui superuenit aliqua circumstantia mutans speciem, non manere eundem numero actum internum, etiam in genere naturæ, sed elici iam alium, & specie, & re distinctum. Quam dubitationem fusius persequi non est huius loci.

* * *

DISPV

DISPVTATIO SEXTA.

De affectionibus animi, quæ paßiones vocantur.

DOCTRINÆ ratio postulat, vt ante virtutum tractationem, de passionibus disseramus. Nam cùm virtutum moralium nónullę appetitui sensitiuo hęreant, in eiusq; affectionibus moderãdis & cohibendis versentur, absq; harum notione, virtutum natura & vis commode explicari non poterit.

QVAESTIO I.

An appetitus sensitiuus, rectè diuidatur in concupiscibilem, & irascibilem.

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta ostendere videantur non rectè diuidi.

QVIA passiones, vt progressu patebit, sunt affectiones appetitus sensitiui, priusquam de passionibus ipsis agimus, quædam circa istiusmodi appetitum ad propositam disputationem conducentia pertractabimus. Ac primum, quod diuisio illa non sit probanda hisce argumentis videtur concludi. Appetitus distinguuntur per affectiones: sed affectiones, quæ attribui solent appetitui irascibili, conueniunt concupiscibili: non ergo ij appetitus inter se differunt. Minor probatur, quia vt docet Tullius 4. lib. Tuscul. quæst. Odium est ira inueterata, & vt asserit D. Damascenus lib. 2. Fidei cap. 16. & D. Greg. Nyss. lib. 4. Phil. cap. 14. ira constat ex tristitia. Cùm igitur tristitia & odium pertineant ad appetitum concupiscibilem: sequitur iram, quam irascibili ascribunt, in concupiscibili versari. Rursus amor habet ex parte corporis commotionem similem ei, quam ira: quandoquidem tam iis, qui amant, quam qui irascuntur, sanguis & calor efferuescit: sed huiusmodi alterationes ex parte corporis sunt quasi materiæ passionum, quæ illarum discrimen suo modo arguunt. Non ergo actus amandi ab actu irascendi videtur distingui. *Tullius.* *D. Damasc.* *D. Greg. Nyss.*

SECVNDÒ in rebus naturalibus vno eodemq; pondere feruntur corpora in natiuam sedem, & resistunt iis, quæ ipsorum

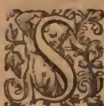
ram motum impediunt: ſimiliterq; ignis V.C. eodem calore agit in aquam,& repugnat frigori. Pari ergo ratione vnus idémque appetitus ſat erit ad noxia fugienda, & conuenientia ſectanda, itémque ad reſiſtendum contrariis. Quare,&c.

TERTIÒ, appetitus ſenſitiuus ſupponit apprehenſionem: ſed eâdem vi apprehenditur noxium & conueniens: ergo & eadem facultas appetens feretur in vtrunque. Cùm igitur ob nullam aliam rationem videantur diſtingui appetitus concupiſcibilis & iraſcibilis, niſi quod alter habeat pro obiecto conueniens, alter noxium: non eſt quod illos re ipſa inter ſe diſtinguamus.

QVARTÒ. In parte rationali hominis datur vnus tantùm appetitus, nempe voluntas: ergo & in parte ſenſitiua, vnus duntaxat appetitus dabitur.

ARTICVLVS II.

Explicatio controuerſiæ.

Concluſ. SIT tamen concluſio. Rectè diuiditur appetitus ſenſitiuus in iraſcibilem & concupiſcibilem, vt in duas potentias realiter diſtinctas. Hęc eſt contra Gabrielem in 3.diſt.25.26. quæſt.1.artic.3. dub.1.vbi putat duplicem hunc appetitum differre ſola ratione per ordinem ad diuerſos actus: eſt tamen philoſophorum communis, *Ariſt.* Ariſtotelis 1.Magnorum Moral. cap. 13. *Plat.* Platonis 4. lib. de Republica, vbi vtrumque appetitum à ratione & inter ſe diſtinguit, aiens conſulatui in vrbe reſpondere in homine rationem, Quæſtuario cupiditatem, Auxiliario iraſcendi appetitum. Eſt *D. Damaſ.* etiam D.Damaſceni lib.2.Fidei Orthod.cap.12. *D Greg. Nyſſ.* D.Gregorij Nyſſeni lib.4.Philoſophiæ cap.8. D. Thomæ 1. p. quæſt.81. artic.2. Henrici Gandauenſis Quodlib.8.quæſt.15.D.Bonauenturæ in 3. d. 33. art. 1. quæſt.3. M.Alberti 3. de Anima tract. 4. cap.2.& in ſumma de homine tract.de iraſcib.quæſt.2. Probatur autem à D. *Ratio D. Th.* Thoma loco citato: quia ſicuti aliis rebus naturalibus corruptioni obnoxiis non ſolum conuenit inclinatio ac vis ad conſectanda ſibi conuenientia & fugienda aduerſa, ſed etiam ad reſiſtendum contrariis, vt patet in igni, qui non ſolum propenſionem ac virtutem obtinet, vt locum infimum deſerat,& in ſuperum euadat: ſed etiam calorem vt iis, quæ ſibi perniciem moliuntur, obſiſtat: ita oportet in ſenſitiua parte dari duplicem vim appetentem, vnam, per quam animal ſimpliciter inclinetur ad proſequenda ea, quæ conueniunt ſecundum ſenſum, & *Vis concupiſcibilis.* deuitanda noxia, quæ pars concupiſcibilis dicitur: alteram, per quam propulſet aduerſantia, & obluctetur iis, quæ vtilia, ſalutariáve remouent, aut oppugnant, vel quoquo modo nocumentum inferunt: vnde eius obiectum dicitur arduum ac difficile.

Atque

Atque hæc vis, irascibilis nuncupatur: quæ eo differt à priori, quòd illa tendat in bonum sensibile absolutè; hæc in bonum etiam sensibile: sed tamen quatenus difficile & arduum: non quod ipsam difficultatem expetat, sed vtilitatem potiùs, quæ in concupiscibilem redundat, prout ipsius irascibilis opera, & ministerio ei remouentur impedimenta, & difficultates, quæ obstant, ne bonum, quod optat, adipiscatur. *Vis irascibilis.*

QVOD verò prædictæ potentiæ siue inclinationes re ipsa diuersæ sint, ex eo ostenditur, primùm quia non resident in eadem omnino parte corporis vt in progressu ostendemus. Deinde quia interdum animal contra appetitionem concupiscibilis ingerit sese rebus tristibus, vt per affectum irascibilis aduersantia impugnet, auertatq; (Quod per eandem potentiam fieri non posset.) Vnde irascibilis passiones intestino ac domestico bello nonnũquam repugnare videntur motibus concupiscibilis, quia concupiscentia inflammata plerumque iram frangit, & ira accensa concupiscentiam minuit. Quo etiam patet irascendi vim esse quasi propugnatricem concupiscentiæ, dum arma corripit, certatq; aduersus ea, quæ res concupiscibili gratas ac iucundas impediunt, & noxias inuehere conantur. Ideoque vt D. Thom. tum loco citat. tum ex professo in 1.2. quæst. 25. art. 1. explicat, iræ à cupiditatis affectibus initium capiunt, in eosdemq; terminantur, & desinunt, vt cum ira ex illata tristitia oritur, & qui vindictam sumit, percepta lætitia ad tranquillitatem redit. Quo spectat illud Aristotelis 4. Ethic. c. 5. vltio modum, finemq; iræ adhibet, cùm pro dolore voluptatem efficit. *Ira à cupiditate oritur.* *Aristot.*

QVÆRI solet vtra ex his potentiis alteri, dignitate præferenda sit. Henricus Gandauensis Quodlib. 8. quæst. 15. præfert concupiscibilem. Pro qua opinione facit, quod irascibilis est quasi minister concupiscibilis, vt ex dictis patet, innuitq; Aristoteles lib. 8. de Histor. Animal. cap. 1. docens animalia irasci, & pugnare propter concupiscibilia. D. Thomas de verit. quæst. 25. artic. 2. Oppositam sententiam videtur amplecti, cùm dicat irascibilem esse facultatem superiorem, sicuti æstimatiua inter potentias sensitiuas apprehensiuas dignior habetur. Quod ex eo suadet, quia turpius, est non cohibere concupiscentiam, quam iram, cùm hæc multò minùs, quàm illa rationem, & iudicium perturbet. *Dub.* *Irascibilis minister concupiscibilis.*

HÆC dubitatio ita explicanda est, vt dicamus ex parte obiecti, atque adeo simpliciter appetitum cõcupiscibilem nobiliorem esse irascibili: quandoquidem ille fertur directò & immediatè in bonum pertinens ad conseruationem animalis: hic verò immediatè tendit in remouens prohibẽs. Item (quod in idem recidit) quia potentia, quæ proximè ordinatur ad finem, excellentior est, quàm quæ occupatur circa media: at concupiscibilis proximè ordinatur ad finem, quia tendit in bonum sensibile *Solut. dub.*

ſecundum ſe: iraſcibilis in id, quod vtile eſt,& conducens ad illud obtinendum. Concedi tamen poteſt iuxta aliam conſiderationem iraſcibilem concupiſcibili præſtare, quatenus immoderata affectio iræ, minus pernicioſa eſt, quàm concupiſcentia, vt D. Thomæ ratio ſuadebat.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi articuli.

Dilut.1.  ATIONES, quæ oſtendere videbantur non dari duplicem appetitum ſenſitiuum, ita diluentur. Ad primam conceſſa propoſitione neganda eſt aſſumptio, & ad eius probationem dicendum, odium dici iram inueteratam, non quod temporis diuturnitate ita fiat odium, ſed in ſenſu, quem cauſalem vocant, quia nimirum diuturna ira odium efficit. Similiter iram conſtare ex triſtitia, non vt ex parte componente, ſed naſci ex illa tanquam ex cauſa effectrice: quia ex concupiſcibilis appetitionibus obueniunt affectus iraſcibilis. Poſtremò id, quod eodem argumento obiicitur de alteratione, quam ira & amor corpori inferunt, diſſoluit S. Thomas 1. 2. q. 48. art. 2. hiſce verbis. *Feruor, qui conſequitur calorem alia ratione pertinet ad amorem, alia ad iram. Nam feruor amoris eſt cum quadam dulcedine & lenitate: eſt enim in bonum amatum, aſſimilatúrque calori aëris & ſanguinis: vnde ſanguinei ſunt ad amandum propenſiores, dicitúrque ad amorem incitare iecur, in quo fit ſanguinis generatio. Feruor autem iræ eſt cum amaritudine ad conſumendum, quia tendit ad punitionem contrarij: ideoque aſſimilatur calori ignis.* Hæc fere D. Thomas.

D. Thom. — *Feruor amoris.* — *Feruor iræ.*

Dilut.2. AD ſecundum reſpondendum non eandem eſſe, quoad id, quod argumento petitur, rationem in inclinatione corporum ad propria loca, & in appetitu ſenſitiuo comparatione ſui obiecti. Nam cum interdum iraſcibilis contra propenſionem concupiſcibilis, in obiectum feratur, cogimur fateri hos duos appetitus inter ſe neceſſariò diſtingui. Quod tamen non cernimus in corporibus vt ad loca propria tendunt, & itineris impedimenta remouent. Conceſſimus tamen in iſtiuſmodi corporibus dari diuerſa principia ad reſiſtendum corrumpentibus,& ad naturalia loca petenda, vt in igni calorem, & leuitatem.

Dilut.3. AD tertium, conceſſa maiori & minori, dicendum, appetitum concupiſcibilem tendere in vtrumq; nimirum in id, quod conueniens eſt, & in id, quod noxium: proindeq; non differre concupiſcibilem ab iraſcibili, quòd ille in conueniens, hic in noxium tendat: ſed quòd ille ſimpliciter inclinetur ad proſequenda conuenientia & declinanda noxia: hic verò feratur in arduum reſiſtendo aduerſariis, quæ conuenientia oppugnant & nocumentum inuehunt, vti diximus.

AD

AD quartum, sæpè ea quæ in superioribus vnita sunt, spargi, atque in plura membra secari in inferioribus, vt patet in potentia cognoscitiua immateriali, & in potentiis cognoscitiuis organicis. Quare nihil mirum si appetitus intellectiuus sit vnus, & sensitiui duo, præsertim cum hi hæreant in corpore, & in eo diuersam exigant dispositionem, vt paulò post dicemus. *Dilut. 4.*

QVAESTIO II.

An vterque appetitus sensitiuus in corde sedem habeat.

ARTICVLVS I.

Platonis, & quorundam aliorum sententia.



LCINOVS in libro de Platonica doctrina, cap. 37. ait secundum Platonem iuniores Deos, qui tornādi humani corporis curam susceperant, cùm in capite rationis & sapientiæ domicilium constituissent, ne pars illa diuina inquinaretur, mortalibus passionibus, hoc est vtrique appetitui proprias prouincias designasse: iracundiæ præcordia, cupidini locum propè diaphragma, ibíque vim eam quasi furiosum, & agreste animal ligasse: quin etiam cōdidisse pulmones cordis gratia molles & ventosos, atque instar fistulæ cauos & spongiæ similes: vt cor iræ ardore nonnunquam æstuans refrigeratione mitigaretur: simúlque iecori ad excitandam concupiscentiam animæ, rursúsque sedandam, dulcedinem & amaritudinem indidisse. His similia scripsit Apuleius in lib. de Dogmate Platonis, statuens mentem capitis arcem tenere; irascentiam procul à ratione ad domicilium cordis deductam esse: cupidinem, atque appetitus postremam portionem infernas abdominis sedes occupasse, vt popinas quasdam & diuersoria nequitiæ, atque luxuriæ. Religatam verò iccirco longiùs à sapientia hanc partem videri ne importuna vicinitas rationem desuper constitutam, ipsa cognitionum vicinitate perturbaret.

Plato de conformatione corporis humani.

Apuleius.

ALII affectum iracundiæ in felle constitutum putant, pauoris in corde, lætitiæ in splene. Cui distributioni ea ratio astipulatur, quod è tribus humoribus recrementitiis, qui è chilo secernuntur, bilis ad vesicam fellis demandatur: constat autem bilim irritamentum esse iracundiæ; vnde & biliosi iracundi esse consueuerunt. Itaque verisimile hinc fit iram in fellis conceptaculo residere. Inesse autem pauorem in corde, suaderi potest ex eo, quia qui timent confestim sanguinem & calorem euocant, ad

Aliorum opinio.

præcordia, vbi videlicet trepidatio potiſſimum eſt. Item, quia animalia, quæ pro ſui corporis magnitudine maius habent cor, timidiora ſunt, nimirum quod virtutem pauoris expultricem magis ſparſam habeant: cùm tamen virtus vnita actuoſior, fortiórque ſit, quàm diſperſa. Poſtremò quod lætitia in ſplene locum obtinuerit argumento eſſe poteſt, quod, vt medici tradunt, iis, qui ſplene laborant, rarus ac difficilis ſit riſus, qui lætitiæ & hilaritatis comes eſt.

Lege Ariſt. li. 3. de Partib. anim c. 4. Pli. lib. 11. cap. 37. D. Thom. 1. 2. q. 45. art. 3.

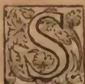
Sententia Galeni.

GALENVS lib. 3. de Locis affectis, & in lib. qui inſcribitur, Quod animi mores corporis temperamentum ſequantur, exiſtimat appetitum concupiſcibilem reſidere in hepate, quod ij, qui multo abundant ſanguine, ſuopte ingenio procliuiores ſunt ad libidinem: appetitum verò iraſcibilem ponit in corde, pro qua parte confirmanda ſunt eæ rationes, quas mox ſubiiciemus.

ARTICVLVS II.

Veræ opinionis explicatio.

Concluſio.



SIT tamen noſtra concluſio. Vtrumque appetitum in corde ſedem habere. Ita ſtatuit Hippocrates, Zeno, Poſidonius, Chryſippus, cæteríque eiuſdem familiæ alumni. Item Ariſtoteles, Theophraſtus, & alij Peripatetici, quos refert Veſalius & alij. Probatur autem huius ſententiæ veritas ex eo, quia omnes affectus, ſiue iræ, ſiue cupiditatis, in corde perturbationem excitat, in eoque mox ſentitur: tum verò quia cor Philoſophorum cóſenſu, eſt origo & fons omnium vitalium operationum, in quo proinde appetitus ad ſeruandam vitam, & pericula propulſanda à natura dati conſiſtere debuerũt. Sciendum tamen non in eadem cordis parte vtrumque appetitum reſidere, ſed locis aliquantulum diſcretis ob diuerſam qualitatum compoſitionem, quàm ira, & cupiditas exigunt: ira enim affluentia caloris, & ſiccitatis gaudet: cupiditas abundantia humiditatis & caloris. Rationes autem, quæ in oppoſitum huius ſententiæ adductæ fuerunt, non perſuadent. Non enim bilioſi propterea iracundi ſunt, quod ira in veſica fellis reſideat, ſed quia flaua bilis calida eſt, & ſicca, quæ qualitatum compoſitio iram mouet, nutrítque. Nec iccirco, qui ſplenem male affectum habẽt, ſeſe triſtiores exhibent, quod ſplen hilaritatis & lætitiæ habitaculum ſit, ſed quia vberior atræ bilis copia inibi collecta triſtitiæ affectum inducit. Nec ij, qui plurimo ſunt ſanguine, ideò frequentiores cupiditatũ inſultus experiuntur, quòd concupiſcentia in iecore, quaſi hydra in lacu Lernæo incubet: ſed quia calido & humido ſunt temperamento, quod cupiditatis æſtum ciet. Illa verò argumenta, quę probabant pauorem ineſſe in corde, non eſt cur à nobis diluantur, cùm noſtram ſententiam confirment.

Dilutio rationum in contrariam partem.

QVÆS

QVAESTIO III.

Vtrum definitio paſsionis rectè ſe habeat.

ARTICVLVS I.

Explicatur paſsionis definitio.

Lege D. Tho. de Verit. q. 26. art. 3. & in 1. 2. q. 22. art. 1.



EFINITVR paſſio à Philoſophis, *Motus appetitus ſenſitiui ex apprehenſione boni, vel mali cum aliqua mutatione non naturali corporis.* Vt autem hæc definitio intelligatur aduertendum erit paſſionem trifariam ſumi: vno modo, pro receptione cuiuſlibet rei, ſiue per eam id quod patitur aliquid abiiciat, ſiue non: qua vſurpatione ſcripſit D. Dionyſius 2. cap. de Diuinis nominib. ſanctiſſimum virum Hierotheum diuina patiẽtem multa didiciſſe. Sic etiam pati aër dicitur, cùm Solis luce colluſtratur. Secundò, pro receptione cuiúſque rei cum abiectione alterius: ſiue id, quod abiicitur, ſit conueniens rei naturæ, ſiue repugnans, quo modo aqua patitur, cùm refrigeratur, aut calefit. Tertiò, pro receptione cuiúſque rei cum expulſione eius, quod naturæ patientis accommodatum erat: quæ acceptio propria, & germana eſt: id enim propriè pati dicitur, quod à diſpoſitione ſecundum naturam ad eam, quæ ſecundum naturam non eſt, perducitur.

Paſsionis definitio.

D. Dionyſ.

De hoc motu ſcripſimus lib. 7. Phyſic. c. 1. q. 1. art. 4. & in Paru. Nat. lib. de Reſpir. cap. 7.

DEINDE aduertendum cor perenni dilationis & contractionis motu cieri, motúmque hunc naturalem eſſe, & animantium naturæ conuenientem quandiu ſit certa quadam intenſione, quæ cum eorum temperamento proportionem habeat: quod ſi ab ea intenſione per exuperantiam, aut defectum recedat, fieri non accommodatum.

Cordis motus.

Lege D. Tho. 1. 2. q. 24. art. 2. ad 2.

TERTIÒ aduertendum inter omnes actus potentiarum, tum cognoſcentium, tum appetentium, eos dumtaxat, qui ad appetitum ſenſitiuum pertinent, ſuapte natura ſemper fieri cum aliqua tranſmutatione corporis, quæ animal à ſua naturali diſpoſitione deiiciat. Cuius rei ea ratio eſt, quia hos tantùm actus proximè, ac per ſe cóſequitur incitatio, aut remiſſio motus, quo dilatatur, vel contrahitur cor. Enim verò ſi actus appetitus ſenſitiui ad fugam retractionémve ſpectent, vt timor, & triſtitia, remiſſionem efficiunt in motu dilatationis, proindéque maiorem contractionem: ſi verò pertineant ad proſecutionem delectationémque, vt amor & lętitia, maiorem inuehunt cordis dilatationem. Diximus propriè, & per ſe, quia remotè & ex accidente, etiam ex actibus aliarum potentiarum ſequitur intenſio & remiſſio in motu cordis, vt ex apprehenſione boni & mali, & ex actu voluntatis, remotè tamen & interuentu appetitus ſenſitiui. In quam ſententiam

tiam lege Diuum Thomam in quæstionibus de Veritate, quæstione 6. articulo 3.

His ita explicatis iam liquidò constat cur passiones dicantur fieri cum mutatione non naturali corporis, videlicet quoniam iis distrahitur cor à motu sibi naturali: etsi inter passiones aliæ motionem afferant minùs, aliæ magis à natura alienam: magis, vt dolor & tristitia, quæ contractionem pariunt: minus, vt lætitia & delectatio, quę dilatationem cordis efficiunt: est enim magis naturæ consentaneum dilatari, quàm contrahi.

ARTICVLVS II.

Consectaria quædam.



EX dictis nonnulla inferuntur consectaria. Primùm est, passiones non propriè ad appetitum rationalem pertinere, vt constat ex earum definitione, & ex iis, quæ tradidit Aristoteles in procœmio librorum de Anima. Plato in Philebo, Cicero in 1. Tusculan. quæst. D Damasc. lib. 2. Fidei orthod. c. 22. D. August. lib. 9. de Ciuitate Dei, cap. 5. edisseritque sanctus Thomas in 1. 2. quæst. 22. articulo 3. Itaque gaudium, amor, & lætitia, aliíque eiusmodi affectus, prout in voluntate cernuntur, non propriè, sed similitudine quadam passiones vocari possunt.

Reiicitur Chrysippi sententia. SECVNDVM est, abhorrere à veritate sententiam Chrysippi, qui (vt liquet ex iis, quæ à Cicerone lib. 4. Tusculan. quæst. & à Galeno lib. 4. de Placitis, Platonis & Hippocratis cap. 2. prodita sunt) existimabat perturbationes esse iudicia, opinionésve: exempli causa ægritudinem esse recentem opinionem pręsentis mali, in quo dimitti, contrahíque animo rectum videtur: metum opinionem mali impendentis, quod intolerabile esse iudicatur. Deprehenditur autem huiusce dogmatis falsitas ex eo, quia obiecta passionum sunt bonum & malum, quæ non ad vim cognoscentem, & eius actus, cuiusmodi sunt opiniones & iudicia, sed ad appetentem, eiúsque munia spectant. Quòd si quis pro Chrysippo respondeat eum non in sensu formali perturbationes iudicia vocasse, sed in causali, quia nimirum ex opinione, siue apprehensione mali oritur, verbi gratia, passio timoris. Occurrit Galenus loco citato, eum re vera in sensu formali fuisse locutum.

* * *

QVÆ

QVAESTIO IV.

Vtrum paſsiones cadant in animum ſapientis.

ARTICVLVS I.

Philoſophorum dogmata.

Sentētia Stoicorum.

Lege Lactantium lib. 6. c. 15 Senecā lib. de tranquillit. vitæ. Tullium in oratione pro Murena. Gale. in tract. de curat. affec.


EGATIVAM partem huiuſce quæſtionis defendebant Stoici, contendentes eum, qui verè ſapiens ſit, debere animi paſſionibus omni ex parte vacare. Pro his tamen habere tres ἐυπαθείας (Cicero 4. Tuſculanar. quæſt. conſtantias nominauit) id eſt, pro cupiditate voluntatem, pro lætitia gaudium, pro metu cautionem. Pro ægritudine verò ſeu dolore negabant eſſe poſſe aliquid in animo ſapientis. Voluntas enim bonum appetit, quod facit ſapiens. Gaudium eſt de bono adepto, quod ſapiens adipiſcitur. Cautio deuitat malum, quod debet ſapiens effugere. At quia triſtitia de malo eſt, quod iam accidit, & nullum malum exiſtimabant poſſe accidere ſapiēti: nihil in eius animo pro illa ponebāt.

Ratio Stoicorum.

IDEO verò Stoici in eam ſententiam adducti ſunt, quia indignum iudicabant homine ſapiente perturbationibus concuti: cum hæ animi morbi ſint. Itaque hunc in modum diſputabant, Qui morboſi ſunt, ſani non ſunt: qui ſani non ſunt inſipientes ſunt. Igitur qui morboſi ſunt, non ſunt ſapiētes: at ij, qui paſſiones ſentiunt morboſi ſunt: quandoquidem paſſiones ſunt ægritudines animi: ergo, &c.

Opinio Plat. & Perip.

Lege D. Tho. 2.2. q. 123. ar. 10.

PLATONICI autem, & Peripatetici contrariam partem ſecuti ſunt aientes non poſſe hominem quantumlibet ſapientem paſſionibus omnino vacare. Cuius ſententiæ fundamenta articulo ſecundo proponemus. Cicero in lib. de Finibus & D. Auguſtinus lib. 9. de Ciuitate Dei cap. 4. arbitrātur hos philoſophos de verbis potius, quàm de rebus facere controuerſiam. Nimirum Stoicos non quaslibet motiones appetitus, ſed turbulentas, & quæ prodeunt extra limites rationes, animumq; ad vitia inflectunt, paſſiones vocare: alios autem philoſophos paſſionū vocabulo indiſcriminatim vti pro quouis motu appetitus ſenſitiui.

ARTICVLVS II.

Veræ ſententiæ explicatio.


VÆCVNQVE tamen Stoicorum mens fuerit, negari non debet paſſiones cadere etiam in eos, qui veræ ſapientiæ, & magnarum virtutum ornamentis prædìti ſunt, cùm illæ naturaliter obueniant, cumq; ſi eis rationem dominā (cui ciuili obedientia obſequuntur) perficiamus,

ad moderationem & mediocritatem adduci possint, atq; ad virtutum officia reuocari, & laudem ac pręmium mereri. Itaque si passiones secundum se spectentur, id est, vt sunt motus quidam irrationalis appetitus, non conuenit eis malum aut bonum morale, quod à ratione pendet: conuenit tamen, si considerentur, prout subiacent imperio voluntatis & rationis. In quam sententiam D. Augustinus, lib. 14. de Ciuit. Dei cap. 8. *Cupiunt, inquit, timent, lætantur & boni & mali: sed illi benè, isti male, sicut hominibus seu recta, seu peruersa voluntas est.* Denique si Stoicorum dogma ita intelligatur, vt omnem motum appetitus vitiosum esse, & à virtute alienum statuant, haud dubiè cœlestis disciplinæ veritati repugnat, vt idem sanctus Doctor cap. 9 eiusdem libri multis sacræ paginæ testimoniis confirmat. Consule D. Ambrosium tract. de obitu Gratiani, & in lib. de incarnatione Domini cap. 7. D. Augustinū 14. de Ciuit. Dei cap. 9. D. Gregor. Nyssenum in disputatione de Anima, & Resurrectione, Lactantium lib. 6. à cap. 15.

D. August. *D. Ambro.* *D. August.* *D. Greg. Nyss.*

Obiect. 1. OBIICIAT tamen aliquis. Id quod ad peccatū inducit, habet rationem mali: atqui passiones inducunt ad peccatum: vnde à D. Paulo 7. capite epistolæ ad Romanos, passiones peccatorum
2. dicuntur: ergo. Item passiones sunt ægritudines animi: ac proinde vitia: igitur nulla earum poterit honesti rationem sortiri. Pręterea
3. iis, quæ non sunt in nostra potestate, nec laudem nec vituperationē meremur: sed passiones non sunt in nostra potestate: siquidem iis, vt docet D. August. 14. de Ciuit. Dei c. 9. inuiti cedimus: igitur iis non meremur: quod tamē paulò ante negauimus.

Dilut. 1. Obiectio. AD primum horum dicendum passiones, si sumantur, vt deflectunt à ratione, inclinare ad peccatum, si vt ordinantur à ratione, non ita se habere, sed ad virtutem spectare. Ad secundum
2. passiones dici morbos animi siue ægritudines non prout à ratione gubernantur, sed quatenus ab eius regula moderationeq; deciscūt. Vnde patet quid Stoicorum argumento respondendū sit.
3. Ad tertium concessa maiori, neganda est minor, si ita intelligatur quasi nullo modo possimus passiones compescere, aut moderari: & ad eius confirmationem dicēdum, nos cedere inuitos passionibus, non quoad consensum, cùm eis nonnisi voluntate consentiamus, sed quoad aliquam corporis transmutationem, cuiusmodi est interdum commotio risus, fletus, aliæq; eiusmodi.

QVÆSTIO V.

Vtrum animi passiones rectè à philosophis numerentur.

ARTICVLVS I.

Solutio quæstionis.



PLATO in Theæteto affirmat eas passiones, quę nomen habent, multas esse, quæ carent nomine, innumeras: lib. 9. de Republ. inquit hominem esse quasi monstrum, & sphyngem

ſphyngem quandam ex variorum animantium partibus conflatam: & cupiditatem eſſe partem latiſſimam multa beſtiarum, id eſt paſſionum capita continentem: in Timęo ſex enumerat perturbationes, voluptatem & dolorem tanquam principia, quibus accedant audacia & metus, ita & ſpes: In primo de legibus ait quemlibet noſtrum eſſe vnum & habere in ſe conſiliarios duos contrarios & amentes, voluptatem & dolorem: ad quos accedunt futurorum timor & confidentia.

Qvi paſsionem in commune aptiori methodo diſtribuerũt, eã in quatuor ſumma veluti capita partiti ſunt, videlicet in gaudium, & triſtitiam, ſpem & timorem. Quam diuiſionem tradit D. Auguſtin. lib. 14. de Ciuit. cap. 3. D. Hieronymus in Commentariis ad cap. 1. Ezechielis. Cicero lib. 4. Tuſculan. quæſtio. Boëtius 1. de Conſolat. Philoſophiæ metro 7. *Gaudia pelle, Pelle timorem, Spemq́; fugato, Nec dolor adſit.* Virgil. 6. Æneid. *Hinc metuunt, cupiuntq́;, dolent, gaudéntque.* *Quatuor præcipuæ paſsiones.*

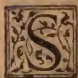
Solent autem hæ quatuor paſſiones comparari quatuor principalibus ventis, quod vt hi mare tempeſtatibus ſic illæ animum turbulentis motibus perturbent: quod ita quidã expreſsit. *Quatuor paſſiones ſimiles quatuor ventis.*

Spes leuat arrectos, metus alto à vertice fluctus
Deiicit: hinc animum pulſat furibunda voluptas:
Inde dolor: fluctus ceu fracti fluctibus, altum
Clamorem ingeminant: piceis abſcondita nimbis
Nec radios fundit ratio, nec vela gubernat.

Porrò dicuntur ex quatuor paſsiones omnium præcipuĕ, quatenus aliarum complementum vel finis ſunt: ideoq; alias omnes conſequuntur, vt docet Ariſtot. 2. Ethic. cap. 1. timor autẽ & ſpes non ſimpliciter eiuſmodi complemẽtum obtinent, ſed in genere motus appetitiui ad aliquid. Namq; reſpectu boni incipit motus in amore, progreditur ad deſiderium, terminatur ſpe: comparatione mali mali incipit ab odio, tendit in fugam, finitur timore. Quo fit, vt numerus harum quatuor paſsionum ſecundum differentiam præſentis & futuri ſpectetur: motus enim futurũ reſpicit, quies in aliquo præſenti eſt. Igitur de pręſenti bono eſt gaudium: de pręſenti malo triſtitia: de bono futuro ſpes: de malo futuro timor. Cæteræ verò paſsiones, quæ circa bonũ, vel malum præſens, aut futurum verſantur ad has completiuè reducuntur.

ARTICVLVS II.

Diuiſio paſsionis in minutiores ſpecies.



SI tamen paſsionũ genus in ſuas ſpecies minutiùs concidere velimus, vndecim inueniemus, quarum numerus ita colligi poteſt. Paſsionum quædam reſpiciunt bonum aut malum ſimpliciter, pertinentq; ad appetitum concupiſcibilem, aliæ bonum aut malum arduum, ſpe-

ctantq; ad irascibilem: illæ sex sunt, tres respectu boni, totidem respectu mali: oblata enim re bona excitatur primùm in concupiscibili amor illius: quod si ea res absens sit, consurgit desiderium; si præsens delectatio, seu gaudium. Similiter oblata re sub ratione mali, oritur primum in cõcupiscibili odium amori contrarium. Quod si res, quam odio prosequimur, absit, oritur statim fuga desiderio aduersa: si adest nascitur tristitia seu dolor delectationi inimicus. Passiones autem, quæ bonum, vel malum arduum respiciunt, & ad irascibilem spectant, sunt quinq; duæ respectu boni, tres respectu mali. Etenim si obiiciatur res sub ratione boni ardui, quam quis obtinere se posse iudicat, prouenit statim in irascibili spes, si putet eam se consequi non posse, existit desperatio. Non est in irascibili aliquis motus respectu boni, quod iam adest & possidetur, quia quod iam adeptum est non habet rationem ardui. Aliæ verò tres passiones irascibilis comparatione mali ardui hunc in modum colliguntur, malũ arduum aut præsens est aut non est: si non est, oritur timor vel audacia, timor, si id formidemus, & refugiamus; audacia, si aggrediamur. Quod si præsens est, consurgit ira, qua animus exardescit ad sumendam vindictam, & ad præsens malum depellendum.

RVRSVS eæ ipsæ passiones de quibus hactenus egimus in alias distribuuntur. Nam v.g. amor respectu eius cui aliquod optamus bonum, dicitur amicitia: respectu verò ipsius boni, quod illi optamus, dicitur amor concupiscentiæ, &c.

SERVANT autem prædictæ passiones, hunc inter se ordinem; quædam sunt veluti motus principium, videlicet amor & odium, his enim inclinamur ad aliquid optandum fugiẽdúmve, sicuti lapis grauitate propendet ad descensum. Quædam sese habent veluti motus, nempe desiderium & fuga. Aliæ denique vt quies & terminus motus, veluti delectatio & tristitia: delectatio enim est vti quies in loco rei idoneo & conueniente, tristitia vt quies in opposito loco. Quoniam ergo principium motus ipso motu prius est, & motus prior quiete, ideo inter passiones appetitus cõcupiscibilis, quę circa bonum versantur, amor est prior desiderio, desiderium delectatione. Inter eas verò, quæ ad malum tendunt, odium prius est fuga, fuga prior, quàm tristitia.

DISPVTATIO SEPTIMA.

De virtutibus in commune.

RELIQVVM est, vt de virtutibus disseramus. Ac primò de iis in genere: postea verò particulatim. Quæ disputatio præcipui in morali Philosophia momenti est: propterea quod virtutibus boni efficiamur, & ab iis manent actiones studiosæ, sine quibus felicitas, quæ moralis disciplinæ scopus est obtineri non potest.

QVAE

QVAESTIO I.

Vtrum definitio virtutis rectè habeat.

ARTICVLVS I.

Dubitationis explicatio.



ARIAS virtutis definitiones tradit Plato in Menone, Alcinous in libro De eius doctrina, Aristoteles lib. 2. Ethic. cap. 6. & in libello de Virtutibus, si eius est illud opus, & Plutarchus in libro de Virtute morum: multas etiam colligit Alexander Alensis 3. p. Summæ, quæst. 16. art. 1. Vt autem quænam ex iis probari debeat statuamus aduertendum est duo esse genera virtutum, vnum earum, quæ nostris actibus acquiri possunt, vt fortitudo, temperantia: alterum earum, quæ immediatè infunduntur à Deo, vt fides, spes, charitas. Item virtutum alias esse morales, quæ videlicet in appetitu, siue intellectiuo, siue sensitiuo insident, alias intellectuales, quæ in intellectu. Inter quas, vt nunc breuiter dicamus, illud est discrimen, quod morales non solùm bonam actionem efficiant, sed benè, reddántque eius vsum bonum, ex parte finis, & aliarum circumstantiarum, quæ ad opus cohonestandum requiruntur, quæque dum adhibentur, dicitur opus non in eo tantùm genere, sed absolutè bonum, habentémque simpliciter bonum appellat. Ad rationem verò intellectualis virtutis sat est efficere actionem, siue opus bonum in suo genere, esto aliunde vitietur, verbi gratia, ad Metaphysicam, quæ est virtus intellectualis, pertinet considerare substantias separatas, esto quis in eam considerationem ob inanem gloriam incumbat: quã tamen circumstantiam non ferret virtus moralis, quæ probam voluntatis affectionem requirit. Vnde talis scientia efficit bonum Metaphysicum, non tamen bonum virum.

Variæ diuisiones virtutum.

Discrimen inter virtutes intellectuales, & morales.

HIS ita constitutis, virtus in toto suo ambitu, vt tam acquisitas, quàm infusas, tam morales, quàm intellectuales comprehendit, hoc modo definienda erit, *Virtus est habitus operatiuus boni.* Intellectualis verò ita, virtus intellectualis est *habitus operatiuus boni residens in intellectu.* At infusa ita definitur, vt ex D. Augustino lib. 2. de Libero arbitrio, cap. 8. aliísque in locis colligitur, *Virtus est bona qualitas mentis, qua rectè viuitur, qua nemo malè vtitur, quam Deus in nobis sine nobis operatur.* Dum enim Diuus Augustinus ait Deum in nobis sine nobis virtutem operari, planè indicat loqui se de virtute dumtaxat, quam Deus per se animam infundit. Denique moralem virtutem ita definiit Aristoteles lib. 2. Ethicor.

Definitio virtutis in commune.

Definitio virtutis moralis.

cap.6. *Virtus est habitus electiuus in mediocritate consistens, ea, quæ ad nos est, definita ratione, & vt definierit ipse prudens.* Quæ definitio, quia præsentis instituti est propria, enucleatè à nobis explicanda erit. Est ergo imprimis virtus habitus, quia virtus (latè etiam sumpto eius nomine) est dispositio perfecti, vt docuit Aristoteles 7. Physicor. cap. 13. textu 17. habitu autem perfectè disponimur ad operandum. Potissimum verò ad tria, virtutum habitibus indigemus. Primùm, ad vniformitatem actionum. Quæ enim ad agendum habituali propensione carent, instabilia sunt, faciléque mutantur. Secundò, vt actio in promptu sit. Vnde Aristoteles 3. Ethicor. cap. 8. ait repentina esse ab habitu. Certe nisi rationalis potentia interuētu habitus inclinetur ad vnum, oportebit ablata agendi occasione de re facienda priùs inquirere, cùm temen interdum negotia moram non ferant. Tertiò, vt cum voluptate actio perficiatur: quod præstat habitus. Nam cùm modum quendam naturæ obtineat, operationem sibi propriam, quasi naturalem, atque adeò iucundam reddit. Quare Aristoteles 2. Ethic. c. 3. docuit delectationem in opere obeundo signum habitus esse.

Habitu perfectè disponimur ad operandum.

Repētina sunt ab habitu.

PATET igitur cur virtus dicatur *habitus*: obtinet autem hæc particula locum generis in definitione virtutis: ac per eam reiiciuntur potentiæ & passiones, cæteráque id genus, quæ habitus non sunt. Dicitur etiam *habitus electiuus*, id est, per electionem operans ad excludendam scientiam, & alios habitus intellectuales, ad quorum rationem non pertinet, vt actus ab iis profecti ex delectu, ac voluntariè fiant. Additur, *in mediocritate consistens*, vt reiiciantur habitus vitiosi, qui à mediocritate deffectunt. Denique adiicitur, *ea, quæ est ad nos definita ratione,* vt intelligamus mediocritatem, in qua virtus consistit, non oportere esse ex natura rei, nisi fortè per accidens: sed comparatione subiecti, & ex arbitrio, iudicióque prudentis viri. Qua de re in progressu plura.

ARTICVLVS II.

Virtutem ex sua intrinseca ratione esse habitum bonum.

Opinio Scoti.



ONTROVERSIA tamen est vtrum virtus secundum propriam essentiam sit habitus bonus, an non. Scotus in 1. distinct. 17. quæst. 2. negatiuam partem amplectitur asserens vnum eundémque habitum modò virtutem, modò vitium esse posse. Arbitratur enim virtutem formaliter consistere in relatione conformitatis ad rectam rationem fundata in habitu ex se indifferenti ad bonum & malum: vitium autem similiter in difformitate à recta ratione: posséque eundem habitum, qui antea priorem relationem obtinebat, posteriorem accipe-

accipere: quemadmodum videmus eandem superficiem nunc imbui candore, nunc nigredine. Sentit proinde Scotus virtutem, qua virtus est, non esse operatiuam, cùm ex sua natura sit relatio, cui nulla efficientia vel actiuitas conuenit: sed id, quod agit, dum ex virtute operamur, esse habitum ipsum, cui ratio virtutis accidentariò aduenit, quod similiter de vitio intelligit. Addit præterea habitum poni in definitione virtutis, tanquam adiectitium quid, sicuti nasus in definitione simi.

PROBATVR autem hæc sententia ex eo potissimum, vt rationes alias omittamus, quia si is, qui obtinuit habitum abstinendi à cibo ob Mahometicam superstitionem: ad Christianam fidem conuertatur, & ob veri Dei cultum à cibo abstineat, adhuc ex eodem illo habitu sentiet promptitudinem facilitatémque ad actus temperantiæ: ac proinde idem habitus, qui erat antea vitiosus ob prauum finem, nunc ex fine honesto, atque ex conformitate ad rectam rationem, & legem Dei, fiet studiosus: & qui antea rationem vitij, nunc virtutis rationem sortietur.

CONTRARIA tamen opinio, quæ statuit virtutem ex sua natura esse habitum bonum, nec vnum eundémque habitum modo virtutem esse, modo vitium, Peripatetica est & vera, eámque defendit D.Thomas in 1.2. quæst.55.artic.1. & 4. Gabriel in 3.distinct.23.quæst.1.art.1.& alij. Probatur autem primum, quia Aristoteles 2. Ethicor. cap. 5. inquirens genus virtutis concludit esse habitum, eodémque libro cap. 8. docet virtutem & vitium esse inter se cõtraria, quod etiam in Categoriis cap. de Oppositis, & alibi sæpè docuerat: hoc autem verum non esset, si virtus & vitium formaliter significarent relationes eidem habitui aduenientes, nec enim relationes sunt habitus, nec inter se contrarietatem exercent. *Sententia Peripatetica.*

PRÆTEREA virtus ex se, vt Aristoteles definiit, est habitus electiuus in mediocritate consistens: igitur virtus ex sua natura inclinat ad actum bonum, nullóque modo ad actum, qui recedat à medio per arbitrium prudentis definito: atque adeò virtus ex sua intrinseca ratione est habitus bonus. Postremò habitus pulsandi citharam non inclinat ad qualemcumque motum fidium, sed ad motum harmonicum secundum artis regulas: ergo pari ratione habitus, verbi gratia, temperantiæ non inclinabit solùm ad abstinentiam à cibo, sed ad abstinentiam cum circumstantiis, quæ actum perfectè cohonestant: quod Scotus negabat.

IGITVR ad argumentum pro contraria parte adductum respondendum est eum, qui ita affectus conuertitur ad verum Dei cultum, & religionis causa à cibo abstinet, sentire facilitatem in abstinendo, non quòd prior habitus inclinet ad eos actus, quos tunc exercet: sed quia habitus ille non solùm inclinabat ad superstitiosè abstinendum, sed reprimebat etiam appetitum, ne ad cibi appetitionem effrenatè insurgeret. Quare cum duo munia præstent *Dilut.arg.pro opinione Scot.* *Duo munera, quæ præstant*

habitus studiosi. præstent honesti habitus in appetitu; videlicet cùm inclinent ipsum ad actus rationi consentaneos, & passiones, ne se immoderatè efferant, compescant: ratione huiusce posterioris officij facilitatem sentiet ad religiosè abstinendum is, qui antea superstitiose abstinebat, & si talis habitus priorem naturam retineat, proindéque adhuc vitiosus sit. Similiter dicendum de honestis habitibus, qui videntur concurrere ad actiones, quæ ob mutationem circumstantiarum vitiosæ sunt: vt si quis antea liberalitatis habitu præditus, nunc ad inopiam redactus, pecuniam, vti priùs in magnis opibus, vltra quàm possit, distribuat: non enim ad hunc actum eliciendum per se concurret habitus liberalitatis, sed dumtaxat eatenus facilitatem præstabit, quatenus passionem auaritiæ cohibet.

QVAESTIO II.

Vtrum virtus moralis in mediocritate consistat.

ARTICVLVS I.

De duplici medio virtutis, & in quonam medio virtus omnis collocata sit.



IRTVTEM moralem in mediocritate positam esse asseruimus cum Aristotele in definitione virtutis: núc id accuratiùs explicandum erit. Aduertendum igitur bifariam intelligi posse virtutem in medio esse: nimirum vel quoad essentiam, quia est habitus inter duo vitia contraria, vel quoad obiectum, quia id, in quod tendit, rationi consentaneum est, proindéque medium inter exuperationem & defectum: quod in definitione virtutis significauit Aristoteles illis verbis, *Ea quæ est ad nos definita ratione*: id est, virtus consistit in mediocritate secundum omnes circumstantias prudentiæ regula præscriptas. Deinde aduertendum medium, aut esse constitutum ex natura rei, aut sumi comparatione nostri. Medium ex natura rei, quod etiam medium rei vocatur, est quod æquè ab vtroque extremo distat, quo acto senarius medius est inter denarium & binarium, quia totidem vnitatibus ab vtroque abest, nempè quatuor. Medium comparatione nostri est, quod ad nos collatum, neque exuperat, neque deficit: quomodo ea cibi portio, quæ Socrati pro eius temperamento conuenit, dicitur medium respectu illius. At enim quia non omnibus eadem temperamenti, & caloris ad decoquendum vis est, sæpè id, quod vnius collatione medium habetur, respectu alterius deficit, aut excedit.

Mediũ quoad essentiam, & mediũ quoad obiectum.

Aristot.

Medium ex natura rei.

Medium comparatione nostri.

SIT

SIT prima assertio. Omnis virtus moralis (cuius appellatione non comprehendimus hoc loco prudentiam) consistit in medio quoad obiectum. Hanc assertionẽ tradit Aristoteles lib. 2. Ethic. cap. 6. & lib. 5. cap. 3. & 4. eamq; approbant communi consensu Theologi in 3. d. 33. Suadetur verò à D. Thoma in 1. 2. q. 64. art. 1. quia bonũ eius, quod regitur & mensuratur, situm est in adæquatione ad suam regulam. Quare cùm bonum virtutis moralis à ratione dirigatur: vtique positum erit in adæquatione ad mensuram rationis: quæ adæquatio est æqualitas seu commensuratio quædam inter excessum & defectum, id est, mediocritas, de qua est illud poëtę: *1. assertio.* *Arist.* *D. Tho.*

Horat. 1. Ser. Saty. 1.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos vltra citraq; nequit consistere rectum.

Quod non ita accipiendum est quasi ad rationem virtutis exigatur, vt prædictam mediocritatem in diuisibili attingat: quod Stoici falsò putabant: vnde etiam contendebant virtutem non suscipere magis & minus: sed in maximo, hoc est in illius indiuidui medij adeptione constitutam esse. Ideoque neminem virtute præditum iudicabant, nisi qui ad studiosas actiones obeundas in summo gradu esset dispositus. Peripatetica tamen & vera sententia, vt constat ex iis, quæ tradit Aristoteles 2. Ethicorum, decernit in medio virtutis latitudinem dari: posseq; obiectum ipsum virtutis nunc perfectiori modo, nunc minùs perfecto attingi. Nec sanè conuenit moralium actionum honestatem ad insectilia mathematica reducere. *Stoicorũ falsum dogma.* *Peripatetica opinio.*

Lege Plutarchum in lib. de Stoicorum contrarietatibus.

QVOD si quis pro Stoicis opponat virtutem constitutam esse in recto: recto autem nihil rectius esse: proindeq; nullam virtutem alia perfectiorem dari. Occurrendum recto in Mathematicis nihil esse rectius, quia si recta linea tantulum ab extremis subsultet, recta nõ erit: cùm id in essentia rectæ lineæ contineatur. At in moralibus non ita res habet: quia v. g. actio eius, qui ex affectu misericordiæ pecuniam egenti erogat, recta est, vtpote consentanea rectæ rationi: actio verò illius, qui ex intensiori misericordiæ affectu, vberiorem pecuniam largitur, haud dubiè rectior est atque excellentior: cùm perfectiori modo illud officium virtutis præstet; tum quia plus, tum quia vehementiori animi affectu confert. *Obiectio.* *Dilutio.*

SECVNDA assertio. Omnes virtutes morales, excepta iustitia, consistunt in medio quoad essentiam, hoc est inter duos habitus vitiosos positæ sunt. Hæc inductione patet. Namque fortitudo est inter vitium timiditatis, & audaciæ, liberalitas inter auaritiam & prodigalitatem, similiterq; res habet in cęteris. *2. assertio.*

ARTICVLVS II.

De medio iustitiæ.



XCEPIMVS in prima assertione iustitiam, quia peculiare illi est non esse inter duo extrema vitia collocatam. Quod significare voluit Aristoteles lib. 5. Ethi. cap. 5. cum docuit iustitiam non eodem modo, quo reliquæ virtutes, mediocritatem obtinere. Potestq; idem ex eo ostendi quia iustitia versatur inter plus & minus, quod est contra ius. Diximus, quod est contra ius, quia qui de suo plus dat, vel nullum committit peccatum, vel si quod committit, id non ad iniustitiam pertinet, sed ad prodigalitatem, quæ liberalitati opponitur. Quo fit, vt iustitia vnum tantum habeat extremum, cui aduersetur, nimirum iniustitiam: quia prædictum plus, & minus semper iniustitiam efficit.

Peccata contra iustitiam, sunt per defectum.

SCIENDVM præterea est, cùm virtutes morales, quæ circa passiones versantur, hominem ad se ipsum ordinent, necessariò constitutas esse in medio respectu nostri: iustitiam verò, quia operationes in ordine ad alterum dirigit in medio rei constitutam esse. Tantum enim iustitia reddere præcipit, quantum quis alteri debet, non plus minúsve: siquidem hoc modo astruitur æqualitas inter homines, quæ tunc demum existit, cùm nullus vltra, aut citra id, quod suum est, obtinet: quam æqualitatem sartam tectamq; tueri & vindicare proprium iustitiæ munus est.

PORRO cùm iustitia duplex sit, vt docet Aristoteles lib. 5. Eth. cap. 2. vna distributiua, quæ cernitur in distributione bonorum Reipub. aut alterius communitatis iuxta proportionẽ meritorum vniuscuiusque, ita scilicet vt quæ est proportio meritorum vnius ad merita alterius, eadem sit proportio præmiorum ad præmia. Altera commutatiua, quæ cernitur in commutationibus, & venditionibus, aliisq; eiusmodi, fit vt non idem in vtraque medium seruetur. Nam in commutatiua seruatur medium secundum proportionem Arithmeticam, vt nimirum constituatur æqualitas inter rem acceptam, & id, quod per eam redditur: in distributiua autem tenetur medium secundum proportionem Geometricam, vt eadem in præmiis, quæ in meritis proportio sit. Exempli gratia, si duobus ciuibus loco pręmij decem aureorum millia distribuenda sint, & ex iis vnus duplex habeat meritum, alter verò triplex: secundum Geometricam proportionem donanda erunt illi quatuor millia, huic autem sex: vt enim trium ad duo est proportio sesquialtera, ita sex ad quatuor.

QVAESTIO III.

Vtrum ne virtutes homini naturales sint, an eas propriis actibus acquirat.

ARTICVLVS I.

Virtutes in quodam sensu esse homini naturales, in alio non esse.



PRIOREM partem propositæ dubitationis (quæ de virtutibus acquisitis dumtaxat intelligenda est) pertractauit multis in locis Plato, vt in Menone, in Protagora, in Euthydemo, etsi more suo disputans nihil ferè certi asseuerarit. De eadem quoque re varia philosophãtium dogmata refert D.Tho.in 1.2.q.63.art.1.& in disputatis q. vnica de virtutib. in commune art.8. Vt autem breuiter rem expediamus sciendum est dupliciter posse virtutes dici esse nobis naturales, vno modo, prout naturale est idem, quod conueniens naturali inclinationi, sicq; naturalis est homini cognitio veritatis. Secundò, vt naturale differt à voluntario. Quo pacto ea, quæ nobis à primæua origine, & ex principiis naturæ innata sunt & congenita, naturalia dicuntur, vt vis nutriendi. *Bifariam virtutes dici posse naturales.*

SIT prima assertio. Virtutes sunt homini naturales priori modo. Probatur, quia homo natura sua est particeps rationis, estq; ei naturale secundum rationem viuere, vt docet D.Dionys. 4.cap.de Diu.nom. Quare cùm actiones virtutum sint consentaneæ rectæ rationi, consequens est vt hominis naturæ cõuenientes sint. Item, quia homo per naturá inclinatur ad cognitionem veri docente Aristo. 1.Metaph.c.1.& ad appetitionem boni teste eodem Aristot.1.Ethico. cap.1. virtutes autem intellectuales feruntur in verum, morales in bonum. Postremò (quod eodem recidit) quia id, quo vnumquodque secundum naturæ suę gradum perficitur, est illi secundum naturam conueniens, homo autem secundum gradum suæ naturæ virtutibus acquisitis perficitur & excolitur. Iuxta hanc considerationem dicuntur inesse homini virtutes à natura, non perfectè & cõpletè, sed inchoatione quadam, & tanquam in radice, è qua accedente disciplina & studiosarum actionum exercitatione in actum prodeant. *1 assertio.* *D.Dionys.* *Aristot.*

SECVNDA assertio. Virtutes non sunt homini naturales posteriori modo. Hanc tradit Aristot.lib.2.Ethic. cap.1. Suadeturq; ex eo quia si virtutes eo modo naturales forẽt, nemo iis laudem mereretur, cùm nemo nisi ex libero actu iure laudetur. Item quia non possent homines vitiis assuescere; siquidem vt docet etiam Aristo.lib.1.Magnorum Mor.cap.6.ad id, quod eo pacto est à na- *2.assertio.*

tura insitum, nihil proficit contraria assuetudo, vt patet in terra v. g. quæ quia natiuam habet grauitatem, qua deorsum tendit, licet verbis locum superiorem sępe iaciatur, nunquam ad ascendendum assuescit. Vnde etiam patet virtutes non esse contra naturam, alioqui non possent homines iis assuefieri.

ARTICVLVS II.

Virtutes acquisitas comparari nostris actibus.

3. assert. ERTIA assertio hæc sit. Virtutes acquisitæ comparantur nostris actibus. Hæc ita suadetur. Principia operatiua naturæ conuenientia, quæ non insunt nobis à natura, sed ex acquisitione, comparãtur nostris actibus: atqui virtutes acquisitæ sunt principia operatiua conuenientia naturæ ad modum superius explicatum: igitur comparantur nostris actibus. Maior constat ex doctrina Aristotel. lib. 2. Ethicor. hoc enim est discrimen inter principia innata, & acquisita, quod principia innata antecedunt actus, nec iis cõparantur: aspectus enim antecedit actioné vidẽdi, nec per eam aspectus acquiritur: at principia acquisita sequũtur actus, iisq; adipiscũtur.

Dubia. VT autem propositæ assertionis veritas magis eluceat, duæ quædam dubitationes explicandæ erunt. Prior est, Quonam causæ genere actus studiosus concurrat ad generãdum habitus virtutis. Posterior, Num ad comparandum eiusmodi habitum sufficiat vnus actus, an necessariò plures exigantur. *Respon. ad 1. dub.* Priori dubitationi, omissa opinione Durandi, quæ lib. 9. Metaph. à nobis confutanda erit, respondemus cũ Capreolo in 3. d. 33. q. vnic. art. 3. in solutione argumentorũ cõtra secundam conclusioné, actus studiosos cõcurrere, vt principia actiua ad generationé habituum. Enimuerò cùm potẽtiæ, v. g. intellectus & volũtas, sint causę vniuersales actiuæ habituũ, & in iis possint esse diuersarũ specierum habitus, necessariò danda erit aliqua causa particularis actiua, quæ potentiã determinet ad hunc potius, quam illum habitum producendum, hæc autem causa est ipse actus à potẽtia elicitus.

Ad 2. AD posterioré dubitationem respõdemus cum Gabriele in 3. d. 23. q. 1. dub. 4. Almaino ibid. q. 2. art. 3. & aliis per quẽlibet actũ moralem bonum etiam remissum posse gigni habitum virtutis moralis, nisi ex parte subiecti aliquid impedimenti sit. Probatur, Nam quando causæ sunt eiusdem rationis & speciei si intensior potest aliquem effectum producere, etiam remissior eundé producere valet, etsi minus intensum, modo resistentia patiẽtis non exuperet agentis actiuitatem. Cùm igitur actus virtutis intẽsus ac vehemens possit efficere habitũ virtutis, vtique etiã remissus habitũ cõsimilem gignet: nõ secus ac calor sexto gradu intẽsus producit caloré vt sex, intensus auté secundo gradu efficit caloré vt duo. Diximus, nisi ex parte subiecti aliquid impedimẽti sit, quia

si vi

si vitiū contrarium, potentię inhæreat, & actiuitas studiosę actionis non superet illius vitij resistentiam, nequaquam per talem actionem habitus producetur. Quod asserendum quoque est, cùm iam potentia habitum virtutis summè intensum obtinet: tunc enim neque remissus, neque intensus actus, aut nouum habitum gignet, vt constat, aut maiora incrementa afferet habitui, qui totam, quam assequi potest, perfectionem assecutus iam est.

ILLVD tamen aduertes licet per vnum actum gigni possit habitus virtutis, plerumque tamen non gigni habitum virtutis perfectæ, nisi per multos actus, vt videre est in habitu temperantiæ. Nam cùm illius materia multiplex sit, quandoquidem omnia ciborum & potuum genera comprehendit, cúmque diuersis modis variari possit, nimirum pro loco, tempore, magnitudine, aliísque eiusmodi circumstantiis, nemo perfectum temperantiæ habitum assequetur, nisi circa istiusmodi materias & circumstantias plures actus elicuerit. *Habitus virtutis perfecta vt gignatur.*

QVAESTIO IV.

Vtrum virtutes morales sint inter se connexæ.

ARTICVLVS I.

Argumenta partis negatiuæ.



NON excitamus quæstionem de virtutibus intellectualibus, quia certum est eas non necessariò connecti inter se, vt D.Thom.1.2.quæst.65.art.1.docet. Cuius ratio est, quia non dependēt à prudentia, cuius nexu, vt inferiùs planum fiet, inter se copulari debeant. Item, quia versantur circa materias & obiecta, quæ inter se necessarium ordinem & coniunctionem non habent, vt patet in Mathematica & Theologia, variísque artium generibus. Est ergo in proposita controuersia intelligenda de virtutibus moralibus: ita tamen vt hoc nomine etiam prudentia, licet ad intellectum pertineat, comprehendatur. Aduertendum est autem ex Aristotele 7.Ethic. cap. 1. aliísque auctoribus virtutem moralem in vno trium graduum obtineri posse, videlicet in gradu continentiæ, in gradu temperantiæ, in gradu heroico. In priori gradu obtinetur virtus, cùm adhuc passiones vehemētes sunt, & tamen iis resistimus. In secundò, cùm passiones non ita sunt vehementes, sed pacatiores. In tertiò, cùm iam ita cohibitæ ac refrænatæ sunt, vt raro admodum & vix repugnent rationi. Alij hos gradus vocant incipientium, proficientium, perfectorum. *Triplex gradus virtutum moralium.*

De quibus virtutibus proposita quæst. intelligẽda sit.

IGITVR de virtutibus in gradu heroïco nulla eſt dubitatio, omnes enim fatentur virtutes morales in hoc gradu eſſe connexas, ita vt, verbi gratia, fortitudo perfectiſſima eſſe nequeat abſque aliarum virtutum ſocietate. Nam cùm omnes virtutes morales mutuum ſibi pręſtẽt auxilium,& aliæ aliis perfectionem adiungant: cúmque virtutes in gradu heroïco omnem poſtulent excellentiam & abſolutionem, haud dubiè neceſſariò inter ſe iugatæ, & cohærentes erunt. Nec item de virtutibus in gradu continentiæ diſceptatio eſt: conſtat enim poſſe vnam abſque aliis inueniri, quod ex iis etiam, quæ paulò poſt dicemus, planius euadet. Quare de virtutibus dumtaxat ſecundi gradus quæſtio relinquitùr.

Prima opinio.

SCOTVS in 3.diſt.36.quæſt.1. art.1. Gabriel ibidem, Ochamus in 3.diſt.11.& 12. & quodlib.4.quæſt.6.& Almainus tract.3. cap. 7. arbitrantur eiuſmodi virtutes non eſſe inter ſe connexas. Quæ ſententia his argumentis videtur oſtendi. Virtutes morales acquiruntur exercitatione: ſed conſtat multos exercere ſeſe in materia quorundam virtutum, non verò aliarum, vt in materia temperantiæ, non autem fortitudinis: ergo ij non omnes, ſed eas tantùm virtutes, in quibus ſe exercent, comparabunt. Præterea conſtat multos non poſſe virtutes quaſdam aſſequi: igitur non omnes inter ſe ſunt coniunctæ. Antecedens probatur, quia nemo niſi in magnis opibus exercet actum munificentiæ, cùm hæc virtus circa magnos ſumptus verſetur. Igitur ij, quibus magnarum opum affluentia non ſuppetit, haudquaquam virtutem munificentię aſſequentur. Quare perſpicuum videtur non omnes virtutes etiam in gradu perfecto inter ſe coniungi.

ARTICVLVS II.

Concluditur pars affirmatiua quæstionis.

Secunda opinio, quæ defenditur.



ONTRARIA tamen ſententia amplectãda eſt, quam ſecutus fuit D. Ambroſius 5. lib. in Lucam explicans verba illa, *Beati pauperes ſpiritu*. D. Auguſtinus lib.6.de Trinit.cap.4. & in epiſtola 29.quæ eſt ad D. Hieronymum, D. Gregorius lib.22. Moralium, cap.1. D.Hieronymus ſuper Eſaiam, cap.16.& 56.& 1.lib.contra Pelagianos, Ariſt.6.Ethi. cap.12.& 13. Plato in Protagora, & in lib.de Regno, Chryſippus apud Plutarchum in lib. de Stoïcorum contrarietatibus. Cicero lib.2.Tuſculan.quæſt. & lib.de Officiis. Item è Doctoribus ſcholaſticis D.Thomas in 1.2.q.65.ar.1.Caietanus ad eundem locum, Durandus in 3.diſt.33. q.3. Capreolus in 3.diſt.36. q.vnica. art.1. Richardus eadem diſt.quæſt.1.

D.Th. in 3.d. 36. q.1. art.1. & in diſput. q.de Virtutib. Card.art.2.

Prima ratio.

PROBATVR verò hæc opinio in hunc modum. Perfecta liberalitas cohibet appetitum pecuniæ in omni euentu, alioqui

non

non esset perfecta: sed hoc præstare non potest absque præsidio aliarum virtutum. Igitur liberalitas perfecta requirit aliarum virtutum coniunctionem. Minor probatur, quia si cui, verbi gratia, ex vna parte mors, ex alia pecunia proponatur ad inferandam iniuriam patriæ: certè nisi virtute fortitudinis munitus sit ad contemnãdam mortem, & iustitiæ ad non inferendam iniuriam, facilè succumbet pecuniæ cupiditati. Quare non potest liberalitas absque fortitudine & iustitia, similitérque absque aliis virtutibus inueniri.

ITEM perfecta virtus moralis requirit perfectã prudentiam: atqui perfecta prudentia non potest esse absque aliis virtutibus: igitur omnes virtutes quasi communi vinculo prudentiæ inter se copulatæ sunt. Maior patet tum ex doctrina Aristotelis lib. 6. Ethicor. cap. vlt. tum ex ipsa definitione virtutis, in qua virtus dicitur consistere in mediocritate, vt prudens definierit, hoc est in mediocritate præscripta secundum regulas prudentiæ. Quod verò ad vnam aliquam perfectam virtutem non sufficiat prudẽtia circa vnam materiam, sed perfecta & integra, atque adeo circa omnes, ex eo conuincitur, quia vt quis temperans sit, non sat est si rectè iudicet in iis difficultatibus, quæ ad temperantiæ materiam spectant: sed oportet, vt in quauis re, quæ sese obtulerit, rectè sentiat, atque integrum ferat iudicium: alioqui, ex affectu auaritiæ, aut timiditatis iudicabit intemperatè agendum esse. Minor suadetur, quia similiter nisi prudens omnium virtutum ornamentis excultus sit, non potest ferre perfectum sanúmque iudicium de rebus agendis, nec quid fugiendum, aut amplectendum sit, vt oportet, decernere: cùm liquidò constet passionum impetus, nisi virtute cohibeatur, rationem excæcare, rerúmque æstimationem, sine qua prudentia nulla est, peruertere. Constat igitur nec alias virtutes sine prudentia, nec prudentiam absque aliis virtutibus posse consistere.

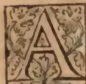
SOLET etiã quæri num vt omnes morales virtutes connexæ sunt, ita omnes in eodem homine inter se æquales sint. Cui dubitationi breuiter occurrendum, si de perfectione essentiali loquamur constare non esse omnes inter se æquales, cùm ea, quæ specie distinguuntur, disparem habeant essentiæ perfectionem. Quod similiter pronuntiandum erit de perfectione intensiua, quæ per actuum repetitionem habitibus aduenit: cùm planum sit eundem hominem nõ æquè frequenter sese in omnibus exercere virtutibus: ac proinde non omnium virtutum habitus æquè intendere. Si tamen sermo sit de perfectione, quam vnaquæque virtus in eodem homine ex coniunctione & societate aliarum virtutum assequitur, dicendum erit omnes virtutes hac consideratione æquè perfectas haberi: quandoquidem non minus perficitur fortitudo ex consortio temperantiæ, quàm iustitia ex consortio eiusdem: nec minùs perficitur liberalitas ex consortio sobrietatis,

Dub.
Respon.

brietatis, quàm alterius virtutis: similitérque res habet in cęteris, cùm istiusmodi perfectio in singulis virtutibus ex coniunctione vniuersatum, & in vniuersis ex singularum copulatione efflorescat. Consule Durandum in 3.d.36.q.5.

ARTICVLVS III.

Dissoluuntur primi articuli argumenta.

Sol.1. RGVMENTA, quibus ostendi videbatur non omnes virtutes inter se colligatas esse, hunc in modum explicanda erunt. Ad primum dicendum si quis se in materia vnius dumtaxat virtutis, V.G. temperantiæ exercuerit, solam temperantiam consecuturum: non tamen perfectam, quousque cæteras virtutes comparet, cùm sine earum præsidio non possit firmitatem & constantiam habere ad seruandam in quolibet euentu moderationem. Adde neminem posse diu in omnibus euentis temperatè viuere, nisi passiones, quæ proximè remotéve temperantiam oppugnant, aliarum virtutum actionibus cohibeat: atque adeò quin simul virtutes alias adipiscatur.

Sol.2. AD secundum respondendum est cum D.Thoma in 1.2. q.65. art.1. Durando in 3. d.36. q. 3. & Capreolo loco citato virtutum moralium quasdam perficere hominem secundum communem vitæ statum, id est, quo ad ea, quæ passim & communiter agenda occurrunt, cuiusmodi sunt fortitudo, iustitia, liberalitas, abstinentia, cæteræque huiusmodi: alias hominem perficere secundum aliquem eminentem statum, & ad quædam præclara munia obeunda, cuiusmodi sunt magnanimitas, quæ in magnis honoribus: & magnificentia, quæ in magnis sumptibus versatur. Igitur virtutes prioris generis sic inter se colligatæ sunt, vt nemo vnam perfectè sine aliis obtinere queat: virtutes verò posterioris generis non oportet, vt actu habeat is, qui reliquis omnibus sit præditus: obtinet tamen eas in potentia propinqua, & animi præparatione. Nam qui in mediocri pecunia ita gessit, vt liberalitatem seruarit, is si ad magnam rerum affluentiam & abundantiam venerit, facilè magnificentiam consequetur. Item qui in mediocribus honoribus sese modestum exhibuit, cùm ad maximos euectus fuerit, facilè magnanimitatem comparabit. Quare cùm id, ad quod proximam obtinemus dispositionem, iam habere dicamur, iuxta illud Aristotelis 2. Physicor. cap.5. textu 56. Quod parum abest nihil abesse propemodum videtur, fit, vt non sit absolute negandum etiam magnificentiam, & magnanimitatem cum reliquis virtutibus copulatas esse.

QVÆS

QVAESTIO V.

Vtrum in appetitu sensitiuo aliquæ virtutes insint.

ARTICVLVS I.

Sententia Scoti & aliorum.

PROPOSITA quęstio non de omni virtute morali, sed de sola temperantia & fortitudine excitari solet. Nam quod iustitia in voluntate hæreat communis est philosophorum & theologorum consensus. Scotus in 3.d.33.q.1. duo statuit pronuntiata. Alterũ est fortitudinem & temperantiam, vt propriè ac simpliciter virtutes morales sunt, residere in volũtate. Alterum, dari in appetitu tam irascibili, quàm concupiscibili aliquos habitus, quibus circa fortitudinis & temperantiæ materiam recte afficiantur, qui tamen habitus ad virtutis dignitatem non pertingant. Scoto assentiuntur non eius tantùm discipuli, sed plerique alij, vt Gabriel in 3. d.23.q.1.& d.33.q.1. Ochamus in 3.q.10.& 11.& Quodlib.2.q.16. Almainus Moralium tract.3.cap.6. Buridanus 1.Ethic.q.vlt. *Opinio Scoti.*

PRIMVM pronuntiatum hisce argumentis ostenditur. Virtutes morales insunt in ea potentia, ad quam pertinet electio, & libertas: cum virtus moralis definiatur habitus electiuus, & eius bonitas in actione duntaxat libera inueniatur: atqui electio est actus voluntatis, non appetitus sensitiui, & voluntatis actiones propriè ac simpliciter liberæ sunt: non autem quæ ab appetitu sensitiuo exercentur. Igitur virtutes morales non in appetitu, sed in voluntate hærent. *Virtus moralis habitus electiuus.*

SECVNDÒ. Negari non potest nos à voluntate elicere actus circa materiam temperantiæ & fortitudinis, vt cùm moderatum cibum eligimus: cùm, etiam repugnante appetitu, constanter dolores perferimus, & pericula adimus: igitur per istiusmodi actus gignentur in voluntate habitus fortitudinis & temperantiæ.

TERTIÒ. Voluntas eget harum virtutum habitibus: sed vti proxime ostensum fuit, potest eos suis actibus comparare: non est ergo cur negemus inesse illos voluntati. Maior suadetur, quia voluntas magnam experitur difficultatem in amplectendo bono contra passionum impetus, adeò vt iis non alliciatur solum, sed interdum quasi inuita rapiatur iuxta illud D. Iacobi 1. vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus.

ALTERVM Scoti pronuntiatum ex eo ostenditur, quia ad cohibendas effrenatas appetitiones vtriusque appetitus tam irascendi, quàm concupiscendi, ne rationem turbent, voluntatemq; ad se trahant, opus est habitibus, qui in vtroque appetitu insint,

& eiusdem actibus comparentur: at quod ij nequaquam perfectæ virtutis rationem obtineant ex eo constat, quia vt paulò antea diximus, neque electio, neque perfecta libertas, quas perfectæ virtutis notio requirit, in inferiorem appetitum conueniũt.

ARTICVLVS II.

Defenditur opinio D. Thomæ eiúsque sectatorum.

DIVVS THOMAS in 1.2. q. 56. art. 4. & Caietan. ibid. Capreolus in 3.d.33.q.1.ad argumenta contra 1.conclusionem, Ferrar.1.cõtra gentes cap.92. Ægidius Quodlib. 4.q.18. Sotus lib.3.de Iustitia & iure, q. 2. art. 4. & alij aduersam opinionem defendunt, quæ hac assertione continetur. Fortitudo & temperantia non inhærent in voluntate, sed in appetitu sensitiuo. Huiusce assertionis prior pars eo potissimùm fundaméto nititur apud D. Thomam, quia pro certo statuit nullam potentiam indigere aliqua qualitate, qua inclinetur ad id, ad quod suoptè ingenio propensa est, quo modo se habet voluntas tum ad bonum in commune, tum ad quodlibet particulare bonum proportionatum supposito ipsum expetenti, cuiusmodi est inquit omne bonum rationis, quod est ordinis naturalis, & proprium tali supposito, eiq; commensuratum. Cum igitur rationis bonum, quod cernitur in cohibendis passionibus appetitus sensitiui, sit bonum quoddam ordinis naturalis ipsi expetenti proprium, nec eius vires excedens, fit vt voluntas non egeat habitu, quo in tale bonum feratur, egeat tamen appetitus sensitiuus, qui ex sua natura non tendit in bonũ rationis, vtpote illius mensuram & captum exuperans, sed in bonum delectabile. Dabitur nihilominus in voluntate habitus iustitiæ, quia hæc virtus ordinat immediatè affectum hominis ad bonum alterius: siquidem iubet reddere vnicuique suum.

Fundamẽtum opinionis D. Tho.

Obiectio.

QVOD si quis opponat, etiam intellectum inclinari ad verum, & tamen dari in eo habitum, quo primis principiis assentitur. Occurrendum diuersam esse vtrobique rationem, quia intellectus non potest ferri etiam in propositiones notissimas, quin in se prius extremorum species recipiat. Quare sicuti per notitias extremorum determinatur ad assentiendum, neque ei sufficit inclinatio naturalis, ita nihil mirum si admittat habitũ relictum ex assensu, quò melius inclinetur: at voluntas nihil intra se deposcit, vt propendeat in obiectum sibi prędicto modo commensuratum. Adde diuersum inclinandi modum vtrique potentiæ conuenire. Nam voluntas per inclinationem tẽdit quodam modo extra se in rem amatam: vnde est quod anima magis dicitur esse vbi amat, quàm vbi animat. At intellectus trahit ad se rem cognitam. Vnde ex hac inclinationis diuersitate fieri videtur, vt

Anima magis vbi amat, quã vbi animat.

voluntas

voluntas suo quasi pondere absq; ope aduentitia habitus feratur per se in obiecta, de quibus antea diximus, nō ita verò intellectus.

POSTERIOR pars assertionis, videlicet quod fortitudo, & temperantia insint in appetitu sensitiuo, confirmatur in primis testimonio Aristot. qui lib. 3. Ethicor. cap. 10. ait fortitudinem & temperantiam esse partium animæ irrationalium, hoc est ad appetitum sensitiuū pertinere, & lib. 2. c. 3. ex instituto probat has virtutes versari in moderandis voluptatibus & doloribus, quæ sunt affectiones appetitus sensitiui. Nec satisfaciunt qui respondent Aristotelem intelligendum de habitibus illis bonis in appetitu sensitiuo inhærentibus, qui à perfecta propriaq; virtutis ratione degenerant, nec sunt illa fortitudo vel temperantia, quę in virtutibus Cardinalibus censentur. Non, inquam, satisfaciunt, quia si Aristoteles aliam temperantiam, aliamq; fortitudinem in voluntate collocandas putasset, profectò earum mentionem in tradendis virtutibus fecisset, quam tamen nullibi fecit. Secundo probatur institutum hac ratione. Cùm virtus circa difficile versetur, vt Aristoteles in 2. Ethicorum communi assensu docet, oportet illam in ea potentia residere, in qua difficultas ad eius materiam pertinens viget. At difficultas seruandi mediocritatem in passionibus oritur ex appetitu sensitiuo, cuius actus sunt ipsæ passiones, vt satis indicāt verba illa D. Pauli ad Rom. 7. video aliā legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ: ergo &c.

Confutatio responsionis.

Virtus circa difficile.

HIS ita disputatis etsi vtraque pars controuersiæ admodum probabilis sit, libet tamen posteriorem defendere, quæ magis Peripatetica est, vt constat ex testimoniis Aristotelis paulò ante citatis, fateturq; D. Bonauentura in 3. d. 33. q. 3.

ARTICVLVS II.

Dissoluuntur argumenta, quæ priorem sententiam confirmabant.



QVARE rationes prioris sententiæ hunc in modum explicandæ erunt. Ad primam, quæ primum pronuntiatum ostendere nitebatur, dicendum, etsi libertas & electio prius perfectiusq; voluntati, quàm appetitui conueniant, tamen suo etiā modo cadere in actus appetitus sensitiui, quatenus mouetur à voluntate, & ei ciuili obsequio paret: idq; sat esse vt eius habitus electiuus nuncupetur. Ad secundam respondendum est per eiusmodi actus non gigni in voluntate temperantiam, aut fortitudinem, cùm voluntas iis habitibus non egeat, vt paulò ante exposuimus. Ad tertiam dicendū esto in bono rationis contra insurgentes passionum impetus tuendo amplectendoq; difficultatem sentiamus: eam tamen difficultatem non ex ipsa voluntate, sed ex appetitu sensitiuo prouenire:

Sol. 1.

Sol. 2.

Sol. 3.

ad quam propulsandam sat est appetitum opera beneficioq; virtutum rectè disponi ac mitigari. Fatetur tamen Aristoteles lib.7. Ethico. dum appetitus præsidio virtutum communitus non est, egere voluntatem ad repugnandum effrenatis passionum motibus qualitate quadam, quæ continentia dicitur, quæ tamē qualitas non mereatur absolutè virtutis nomen,(etsi ad habitus studiosos pertineat) quia non tam voluntatem firmat & corroborat, vt passiones oppugnet ac vincat, quàm vt ne ab illis capiatur, sed in arce rationis sese contineat: vnde & continentiæ nomen habet: tum præterea, quia non reddit voluntatem simpliciter expeditam promptámque ad actiones studiosas (quod virtutis proprium est) cùm se tantùm exerceat & in actum prodeat, dum in appetitu vehementes passionum motus oriuntur, quibus voluntas difficilè resistit, iis enim postea virtutum habitu edomitis & cohibitis, nullus iam est continentiæ vsus, sed illos iam multò languidiores voluntas ipsa per se retardat.

De continentia.

Ex his patet quid respondendum sit ad eam rationem, qua secundum aduersariæ sententiæ pronuntiatum nitebatur. Nec enim voluntati necessarij sunt habitus virtutum in ea insidentes ad refrænandos motus appetitus sensitiui: & habitus, quos in eodem appetitu ad hoc munus præstandum constituimus, propriè virtutes sunt.

In Angelis nō esse fortitudinem aut temperantiam.

Ex dictis facilè quiuis intelliget, cùm in Angelis non sint appetitus sensitiui, non competere eis habitum fortitudinis aut temperantiæ, etsi contrarium admitti posse dicat Scotus in 3. distinct. 33. quæst. vnica. Quod si quis obiiciat Angelum oblato temperantiæ aut fortitudinis obiecto posse rectè eligere quid esset acturus, & ex hisce electionibus repetitis debere talium virtutum habitus comparare. Occurrendum erit eiusmodi conditionatas electiones, (quas quidam in Angelis dari negant) si dentur, non sat esse ad generandos earum virtutum habitus, qui non nisi per actus sibi proprios gignuntur: ij verò elici nequeunt vbi deest ipsorum materia, ratióque obiectiua in ordine ad subiectum, quod operatur: constat autem deesse respectu angelorum.

Obiect.1. *Solut.*

Non proinde tamen desinent in beatis esse post resurrectionem prędicti habitus; esto in eo statu non iam possint insurgere immoderatæ passiones, quarum impetum debeant cohibere: sat enim est conuenire eis appetitū sensitiuū, nec alienam esse ab eorum natura materiam, rationemq; formalem talium virtutū, nec earum possessionē dedecere felicē illam vitā omnibus bonis cumulatam, quin potiùs ad illius perfectionē magnopere requiri, cùm vnū è potioribus appetituū ornamentis sint virtutes. Quapropter erunt in beatis reliqui etiā habitus moraliū virtutū, nec ij tantùm, quorum actus ibi exerceri poterunt, sed etiam reliqui omnes: ante resurrectionem quidem illi, qui in animo hærent,

Ita sentit D. Th. 1. 2. q. 67. artic 1. aliiq; lect. in 3. d. 33.

In beatis erūt habitus moraliū virtutum.

postea

postea verò tum hi, tum reliqui, qui in appetitu sensitiuo insident. In quam sententiam lege quæ scripsit D. Augustinus lib. 14. de Trinitate, cap. 9. Beda ad cap. 26. Exodi. Magister Sententiar. in 3. dist. 33.

QVÆSTIO VI.

Sit ne apta virtutum diuisio, an non.

ARTICVLVS I.

De diuisione virtutum in intellectuales & morales.



OMISSA opinione Menedemi Eritriẽsis, Aristochij, & Zenonis Cittici, qui vnam tantùm virtutem esse contendebant, variæ multiplicésque virtutum non solo nomine, sed natura etiam differentium sectiones traditæ à Philosophis sunt, ab Aristotele passim in libris de Doctrina Moralium, à Platone in 4. lib. de Repub. ab Alcinoo in libro de eius Doctrina, Plotino in lib. de Virtutibus, cap. 3. Iamblicho in lib. de Mysteriis Ægyptiorum, Porphyrio in lib. de Occasionibus, Theage Pythagoreo in lib. de Virtutibus, Macrobio in lib. de Somnio Scipionis. Item à Scholasticæ Theologiæ professoribus in 2. distin. 27. Primùm igitur virtus, vt iam suprà attigimus, in commune sumpta distribuitur in intellectuales, & morales docente Aristotele 2. Ethic. cap. 1. Virtutes intellectuales sunt, quæ in intellectu inhærent: morales, quæ in appetitu sedem obtinent. Rursus virtutum intellectualium aliæ sunt contemplatiuæ, aliæ practicæ. Contemplatiuæ, quæ in contemplatione, & cognitione veritatis positæ sunt, neque praxim respiciunt. Practicæ, quæ praxim spectant, & in opus incumbunt. Contemplatiuæ sunt tres, vt Aristoteles tradit 6. Ethicor. cap. 3. intellectus, scientia, & sapientia. Intellectus est habitus contemplatiuus, quo quis inclinatur ad assentiendũ firmiter, & euidenter primis principiis, cuiusmodi sunt hæc: Omne totum est maius sua parte. Si ab æqualibus demas æqualia, quæ remanent æqualia sunt. Scientia, vt à sapientia distinguitur, est habitus contemplatiuus, quo quis inclinatur ad assentiendũ firmiter, euidentérque necessariis conclusionib. non tamen per supremas causas. Denique sapientia est habitus contemplatiuus, quo quis inclinatur ad assentiendum conclusionibus necessariis per primas & supremas causas, qualis est prima philosophia.

Virtus intellectualis. *Lege Arist. 6. Eth. c. 3. 6. 11. & 11. Metaphysi. c. 1. & 1. Magno. Mor. cap. 35.* *Intellectus quid sit.* *Scientia.* *Sapientia.*

PRACTICÆ tres numerantur, nempè synderesis, prudentia, & ars. Synderesis est habitus practicus, quo quisque redditur propensus ad assentiendum primis & communissimis principiis

Arist. 6. Ethi. c. 6. D. Th. 1 p. q. 79. ar. 12. *Synderesis.*

moralibus; quale est illud, Bonum amplectendum est, malum vitandum. Item illud, Quod tibi vis, alteri facias: quod tibi non vis, alteri ne feceris. *Prudentia.* Prudentia est recta ratio agibilium, id est, actuum humanorum in nobis immanentium. Licet enim prudentia etiam externos actus regat, circa internos tamen, vnde externi manant, præcipuè versatur. *Ars.* Ars est recta ratio factibilium: factibilia verò appellantur, quæ fiunt per actionem transeuntem in externam materiam, vt domus. Accipitur autem hîc ars presse, alioqui etiam scientiæ, tam contemplatiuæ, quàm practicæ, artis nomine comprehenduntur.

Virtus moralis vnde nomẽ comparauit. QVOD ad virtutes morales spectat, dicitur virtus moralis à more prout mos naturalem, vel quodammodo naturalem inclinationem ad aliquid agendum significat: talem enim inclinationem potentiis conferunt habitus virtutum moralium, quibus peculiaris est huiusmodi ad actum propensio, quatenus facultas appetens, in qua inhærent, alias potentias ad agendum mouet, vt explicat D. Thomas in 1.2.q.18.art.1. tum verò quia appetitus ita in rem desideratam propendet, vt in eam quasi extra se feratur, atque adeò peculiari modo in eam inclinetur. *Lege Aristot. lib. 1. Magno-Moral c. 5.*

Triplex appetitus. PORRÒ quemadmodum facultas appetens est triplex, voluntas, appetitus concupiscendi, & appetitus iræ: ita ad has animi facultates in officio continendas, ornandásque tres oportet dari morales virtutes, iustitiam in voluntate, temperantiam in appetitu concupiscendi, fortitudinem in appetitu iræ. Quod si nomen virtutis moralis laxiori significato vsurpetur, hisce tribus annumeranda erit prudentia, licet non in appetitu, sed in intellectu inhæreat. Iure autem illis annumeratur, quòd earum regula sit, & ad eius normam præscriptionémque suos actus componãt appetitus, quoties ex illarum trium virtutum habitu operantur. Tum quod perfectio prudentiæ non absoluitur intra fines intellectus, antequam rectitudo in appetitu inueniatur, quidquid in aduersam partem scripserit Scotus in 3. distinct. 36. quæst. vnica. *Quatuor virtutes Cardinales.* Dicuntur autem hæ quatuor virtutes, Cardinales, quo nomine eas appellauit D. Ambrosius ad cap. 6. Lucæ, & D. Hieronymus ad cap. 1. Matthæi, propterea quod vt fores Cardinibus, sic illis omnis moralis vitæ honestas & sanctitas fulciatur. Lege etiam D. Ambrosium in libro de Paradiso, cap. 3. D. Augustinum lib. 13. de Ciuitate Dei, cap. 21. D. Gregorium libro 2. Moral. cap. 36. & Philonem lib. 1. Allegoriarum, vbi quatuor Paradisi fluminibus totam terram intersecantibus comparant has quatuor virtutes, quæ vberrimis fluentis honestarum actionum vitam nostram irrigant.

Remotio obiect. IIS, quæ diximus non obstat, quod D. Augustinus in lib. de Moribus Ecclesiæ, cap. 15. affirmat quatuor virtutes morales nihil esse aliud, nisi amorem rectè compositum: nec quod lib. 15. de Ciuitate Dei, cap. 22. docet, veram virtutem esse ordinem amoris, quibus

quibus verbis omnes virtutes in appetitu, ad quem amor pertinet, videtur constituere. Nec enim aliud indicat, quàm virtutem præstare, vt rectè amemus: siquidem quisquis virtutum præsidio septus est, & ex earum regula agit, nihil præposterè, aut inordinatè expetit.

ARTICVLVS II.

De virtutis distributione in acquisitas & infusas.

SOLET etiam virtus latè accepta in acquisitam & infusam diuidi. Virtus acquisita, est quæ nostris actibus comparatur. Infusa, quæ non acquiritur nostris actibus, sed à Deo infunditur. Sciendum verò est ex D.Thoma in 1.2.quæst.52. art.4. dupliciter habitus dici infusos, per se, vel per accidens. Etenim qui nostris actibus acquiri possunt, & tamen diuinitus tribuuntur, per accidens infusi vocantur, cuiusmodi fuit scientia Adamo, & Salomoni munere cœlesti concessa: qui verò non aliter, quàm diuina infusione adipisci queunt, infusi per se dicuntur, vt gratia.

Virtus acquisita.
Virtus infusa.

VERSATVR autem in disceptatione vtrum aliquæ sint virtutes morales per se infusæ. Negat Durandus in 3.dist.33.quęst.6. Argentinas eadem dist.quæst.vnica, art.1. Ochamus in 4.quęst.3. artic.3. in eandémque partem magis inclinat Scotus in 3.dist.36. quæst.vnica, artic.3.

OPPOSITVM tamen asserendum est cum D. Thoma in 1.2. quæst.63.art.3. Caietano ibidem. Capreolo in 3.dist.33. quæst.1. aliísque compluribus. Cuius sententiæ veritas paucis concludi potest hũc in modum. Virtutes morales acquisitæ versantur circa medium per comparationem ad rectam rationem, regulámque humanam, & in ordine ad vltimum finem naturalem. Atqui in ordine ad supernaturalem finem, & secundum diuinam regulam sæpè medium aliter statui oportet (multa enim fiunt respectu beatitudinis supernaturalis, quę non ita fierent si naturalis dumtaxat beatitudinis ratio haberetur.) Igitur necessario præter virtutes morales acquisitas, quæ cum naturali fine reguláque humana proportionem habent, dandæ erunt aliæ virtutes infusæ ab iis specie distinctæ, quæ supernaturali beatitudini & diuinæ regulę apte congruentérque respondeant.

Dari virtutes morales per se infusas.

NEC satisfaciunt aduersarij dum inquiunt ad hoc præstandum sat esse charitatem infusam, à qua virtutũm actus imperentur, & lumen fidei, quod ostendat quonam pacto ij elici debeāt, vt ad supernaturalem finem accommodati sint. Etenim virtutes Theologicæ, cùm habeant Deum pro obiecto, ordinant hominem ad beatitudinem respectu Dei immediatè, non autẽ respectu aliorum obiectorum, quæ ad eandem beatitudinem referri oportet.

Dilutio argumenti aduersariorum.

tet. Quare ponendæ erunt aliæ virtutes eiusdem ordinis cum charitate & fide, proindéque infusæ, quibus homo tanquam idoneis & perfectis instrumentis vtatur, & pro dignitate priuatim atque ex officio in supernaturalem beatitudinem ordinetur.

DISPVTATIO OCTAVA.

DE PRVDENTIA.

QVAESTIO I.

Vtrum prudentia rectè ab Aristotele definita sit.

ARTICVLVS I.

Approbatur, particulatímque exponitur definitio prudentiæ.



NVNC de singulis virtutibus moralibus differendum erit, ac primùm de prudentia, quæ inter eas principem locum obtinet, tum quia residet in intellectu, qui appetitu nobilior est, tum quia cæteras regit. Vnde D. Gregorius lib. 2. in Ezechielem, homil. 22. docet alias virtutes nisi quę agunt prudenter agant, virtutes esse nequaquam posse, & Plato virtutes omnes ad prudentiam reuocabat, illásque sine huius pręsidio quasi Dædali statuas solutas, fugaces, & instabiles esse aiebat. Disputat autem de prudentia Aristoteles 6. Ethicor. cap. 5. Diuus Augustinus cap. 4. Plutarchus in libro de Fortuna. Cicero lib. 5. de Finibus. Diuus Thomas in 2.2. à quęst. 47. *Stobæus ser. 3. & 4.*

Prudentia quid sit. IGITVR prudentiam communi Philosophorum assensu hunc in modum definiit Aristoteles lib. 6. Ethicor. cap. 5. Prudentia est habitus agendi vera cum ratione circa ea, quę homini bona, aut mala sunt. Dicitur habitus vera agendi, id est, verus, vt reiiciantur non solum habitus perpetuò falsi, cuiusmodi est error, sed etiam ij, qui interdum in falsitatem incurrunt, vt opinio & suspicio. Dicitur agendi, id est, ad actionem dirigens, vt excludantur non modo habitus contemplatiui, verbi gratia, scientia & sapientia, qui sola inspectione veritatis contenti sunt, nec ad actionem praximve diriguntur: sed etiam ars, quæ licet habitus verus sit, non est tamen habitus agendi, id est, ex eorum numero, qui in interna actione versantur (sic enim actio eo loco sumi debet) sed faciendi, hoc est, qui in effectionem, siue externum opus incumbunt. Additur, circa ea, quæ homini bona, vel mala sunt, vt remoueant

Alias prudẽtia definitiones tradit D. Aug. 1. lib. de Lib. arb. c. 13. & li 83. quæ. q. 31. D. Hier. ad 1. c. epist. ad Ephes.

Prudẽtia habitus practicus.

moueantur nonnulli habitus, qui licet veri sint, & immanentes actiones præcipuè spectent: non tamen humanarum actionum probitatem curant, vt Dialectica: id enim prudétiæ munus est, vtpote quæ rectè viuendi rationem tradit, & quid fugiendum amplectendúmve sit præscribit.

A superiori definitione nihil re ipsa differt ea, quam proxima quæstione attulimus ex D.Thoma in 2.2. q.47. artic.5. videlicet, prudentia est recta ratio agibilium, seu habitus verus, agibilia, id est, immanentes vitæ humanæ actiones, dirigens. Quoniam verò de iis, quæ agenda sunt, rectè iudicare nemo potest nisi circa ea, probè affectus sit, vt alibi hoc opere monuimus: constat prudentiæ dictamina requirere probam voluntatis affectionem. Ideoq; cùm prudentia dicitur recta ratio, non intellectus solùm, sed voluntatis etiam rectitudo significatur. Quam tamen rectitudinem voluntatis non exigit moralis philosophia. Vnde est quod habentem non simpliciter bonum facit, proindeq; nec perfectam virtutis rationem obtinet, vt prudentia. *Moralis Philosophia cur non sit perfecta virtus.*

ARTICVLVS II.

Qua ratione intelligendum sit prudentiæ non subesse falsum.



PVRE tamẽ quæsierit aliquis quo nam modo prudentia dicatur ab Aristotele habitus agendi vera cum ratione, si versatur circa contingentia, quę, vt suapte natura in vtramque partem cadunt, ita iudicium intellectus fallere possunt. Pro ęxplicatione huiusce difficultatis aduertendum est quemadmodum intellectus diuiditur in speculatiuum & practicum, vt ex Aristotele 3 de Anima c.10.tex.49. docuit S.Thomas 1.p.q.79.art.11.ita duplicem esse veritatem, alteram speculatiuam, alteram practicam. Prior spectatur penes conformitatem cognitionis siue intellectus cognoscentis ad rem cognitam: de eaq; intelligitur illud Aristotelis in lib.1. Periherm. cap.8.quia res est aut non est ideo enuntiatio vera est, aut falsa. Posterior autem, vt ad præsentem locum spectat, consistit in adæquatione rationis ad appetitum rectum, vt constat ex iis, quę tradit etiam Aristoteles lib.6.Eth.cap.2.Quam appetitus rectitudinem virtutes in eo residentes præstant. Ex hac duplici veritatis notione fit, vt nullus habitus speculatiuus sit absolutè verus, nisi circa obiectum necessarium, & quod aliter se habere non possit, versetur: cum eius veritas à conditione obiecti dependeat. Practicus verò quamuis tendat in obiectum contingens possit nihilominus esse veritati consentaneus, si recto appetitui adæquetur, quicquid sit de conformitate ad obiectum secundum se & ex sua natura spectatum. *Duplex veritas.*

Veritas circa quam versatur prudētia. Hinc non difficile iam erit perspicere cur prudentia circa verum perpetuò insistat, neque vnquam erret. Nam cum supponat voluntatis rectitudinem, oportet eius actum esse verum practicè, prout habet ordinem ad voluntatem rectam, cui cóformatur: & si in obiectum contingens tendat, atque adeo speculatiuè falsus deprehendi possit. v.g. quod mediocritas, quam temperantia requirit, sit in hac aut illa cibi quātitate, ex accidente est, cum in maiori, aut minori pro ratione circunstātiarum seruari queat: si tamen hæc definita quantitas sit recto appetitui conformis, vtique certum est indicium, quo intellectus eam quantitatē esse mediocrem, atq; adeò eligendam præscribit, esto contingat speculatiuè falsum esse ob aliquem errorem citra culpam iudicantis.

QVAESTIO II.

Vtrum actus prudentiæ eiúsque partes rectè tradantur.

ARTICVLVS I.

De actibus prudentiæ.

Prudētia non statuit finem virtutibus. N hac dubitatione sciendum primò est prudentiam non pręstituere finem virtutibus moralibus: id enim pertinet ad naturalem rationē & synderesim, quę se habet ad prudentiam vt intellectus principiorum ad scientiam. Itaque prudentiæ munus est per se de mediis tantum, seu de iis, quæ ad finem sunt, disponere, dirigendo nimirum alias virtutes morales circa media ad earum fines obtinendos accommodata, vt docet Aristoteles lib.6. Ethic. c.13. & D.Tho. in 2.2. quæst. 47. art.6. vbi lege Caietanum Scoto pro D.Thoma respondentem.

Tres actiones prudentia. Svnt autem tres actus ad prudentiam spectantes, vt docet Arist.6.Ethic. c.9. & 10. quorum primus est consultare & inquirere media. Constituto enim fine, ad quem quis obtinendū animum applicat, mouet voluntas intellectum, vt inuestiget media ad illum assequendum idonea. Secundus est, iudicare quæ nam è mediis inuentis ad finem adipiscendum magis conducant. Tertius, præcipere siue imperare vt ea, quæ iudicata sunt, perficiantur, qui est actus rationis siue intellectus dirigentis mouentisq; voluntatem ad executionem.

Qvod vt planius intelligas aduerte facta mediorum inquisitione ac iudicio, & consentiente voluntate efficaciterq; eligente mediū illud, quod ad finem consequendum magis conducere visum est, intellectum interna quadam locutione denuntiare atque intimare quid agendum sit. *Imperiū quid sit.* Itaq; imperium consistit in hac dēnuntiatione & intimatione, qua intellectus voluntatem eius,

cui

cui imperat, ad agendum permouet. Vbi cernis ad imperiũ præ-requiri voluntatis consensum & efficacem electionem: rursusq; ab intellectu excitari voluntatem vi huiusce cõsensus & electionis. Nisi enim voluntas medium eligeret, nequaquam intellectus ad agendum impelleret.

Est autem imperium actus ipsi prudentiæ peculiariter conueniens, vt progressu patebit, in quo ratio legis consistit, quicquid in contrariam partem nonnulli asseruerint existimantes legem non ad intellectum, sed ad voluntatem pertinere, quorum opinio ex eo breuiter confutatur, quia quantumlibet princeps aliquid à subditis fieri velit, etiam si de eius voluntate constet, non habet ea voluntas vim legis, nec ad eam implendam ciues astringuntur, nisi deinde accedat præceptio illa, quæ per intellectum fit. Item quia lex est formaliter directio, & regula, dirigere verò pertinet ad intellectũ, vt constat ex doctrina Arist. 10. Ethi. c.9. Quod si quis obiiciat legem diuinam naturalem esse verè legem, & tamen antecedere omnẽ actum voluntatis diuinę, quemadmodum & scientia naturalis Dei, consideratione nostra, est prior omni actu diuinæ voluntatis: quare aut legem non cõsistere in imperio, aut imperium non supponere actum voluntatis.

Occvrrendvm erit cum in illo imperio legem constituimus non loqui nos de lege naturali, qua talis est, sed de lege positiua. Re enim vera quãuis Deus non præciperet nequis mentiretur, quisque nostrum teneretur mendacium fugere, quia id suapte natura, & intrinseca ratione malum est: non teneretur, tamen lethalia peccata confessione expiare, nisi id Deus pręciperet. Itaque si legis nomen accipiatur, prout tãtum significat regulam seu mensuram actionis alicuius ad quam operãs tenetur sese conformare, tunc etiam dictamina iuris naturalis, & si nullum actum voluntatis, aut intimationem supponãt, leges dicentur: non tamen si lex sumatur minus latè, sic enim cõsistit in illo imperio, quod diximus. Verũ vtrolibet modo lex sumatur semper est actus prudẽtiæ, atq; inter cæteros pręcipua dignitate eminẽs.

ARTICVLVS II.

De partibus prudentiæ quæ integrantes vocantur.


QVod ad prudentiæ partes attinet, sciendum ordinariè in qualibet virtute tria partium genera inueniri, nempe integrantes, subiectas, potentiales. Integrantes partes dicũtur, non quod virtutẽ ipsam integrẽt & cõponant, sed quod ad perfectum illius actum omnes eas concurrere oporteat. Partes subiectæ virtutis appellantur, quę sub ea continentur, quo etiam pacto homo dicitur pars subiecta animali. Potentiales partes dicuntur virtutes adiũctæ, quæ ideo po- *Tria partium genera in virtutibus.*

tentiales nuncupantur, quia non totam principalis virtutis potestatem in se cohibent, quemadmodum singulæ partes animi potentiales, vt intellectus, & voluntas, non includunt in se totam animi vim, & facultatem.

Partes integrantes prudentiæ.

IGITVR partes integrãtes prudentiæ octo numerantur à D. Thoma in 2.2.q.48.videlicet memoria, intelligentia, docilitas, solertia, ratio, prouidentia, circunspectio, & cautio. Quarũ quinq; priores spectant ad prudentiam, vt est habitus cognoscendi: tres autem posteriores ad eandem pertinent quatenus præcipit applicando cognitionem ad opus. Cuius diuersitatis ratio est, quia circa cognitionem tria consideranda occurrunt. Primò ipsa cognitio, quæ si præteritorum sit, dicitur memoria: si præsentium, siue ea sint contingentia, siue necessaria, vocatur intelligentia intellectúsve. Non accipitur verò tunc intellectus pro ipsa potentia intelligendi præcise, sed prout importat rectã æstimationem alicuius principij moralis, à quo progressus rectæ rationis agibilium, id est, prudentiæ deriuetur. Secundò occurrit ipsa cognitionis acquisitio, quæ vel fit per disciplinam, & ad hoc spectat docilitas, qua quis redditur promptus ac facilis ad audiendas aliorum sententias: oportet enim prudentem virum, vt rectè iudicet, expertorum & antiquorum audire sententias: vel fit per inuentionem, ad quod pertinet solertia, cuius est repentina mediorum excogitatio. Tertiò expendi potest vsus cognitionis, quo mens ex quibusdam antea cognitis ad alia cognoscenda iudicandáve progreditur, quod est officium rationis, quam ad prudẽter agendum aptè dispositam expeditamq; esse oportet. Et vero hæc, vt rectè præcipiat, tribus indiget, nimirum prouidentia, circunspectione, & cautione. Prouidentia, vt res futuras ad finem accommodare disponat & ordinet. Circunspectione, vt negotiorum circunstantias cautè diligentérque attendat. Cautione, vt impedimenta, quæ accidere possunt, declinet, ac remoueat.

Memoria. Intellectus. Docilitas. Solertia. Ratio. Prouidentia. Circũspectio. Cautio.

ARTICVLVS III.

De partibus subiectis, & potentialibus Prudentiæ.



QVEMADMODVM agibile in commune latè patet, & in varias distribuitur species: ita & prudentia, quæ circa illud versatur. Hinc prudentia in commune varias partes subiectas cohibet, quarum potiores sunt quinque, nimirum prudentia solitaria, œconomica, militaris, regalis, politica. Nam vel quis sese prudẽter gerit erga seipsum tantùm, & hęc prudẽtia dicitur solitaria: vel circa multitudinẽ gubernandã: Quæ quidem multitudo aut ab eo dirigitur ad aliquod speciale negotium pro certo tempore, vt multitudo militũ ad bellum: in hac gubernãda versatur prudentia militaris. Aut ea multitudo sub eo regimine

Prudentia Solitaria. Militaris.

toto

toto vitæ tempore duratura est, quæ si sit familia, prudentia quæ ad hanc regendam constituitur, dicitur Oeconomica: si autem sit Respublica; in Principe vocatur regalis ad subditos gubernandos: in ipsis verò subditis dicitur politica, qua prudenter se gerunt Principi obtemperando communis boni gratia. Sed, vt subditis erga Principem, ita & in aliis erga eos, à quibus reguntur, sua etiam prudentia necessaria est. *Regalia.* *Politica.*

PARTES autem potentiales prudentiæ sunt Eubulia, Synesis, & Gnomi. Nam quemadmodum tres sunt actus prudentiæ, vti superius diximus, videlicet, inquisitio mediorum, iudicium de mediis inuentis, pręceptio siue imperium, vt ea, quę iudicata sunt efficiantur: in quorum vltimo prudentię vis maximè elucet: ita ad hęc tria facilè exactéque pręstanda tres sunt habitus, nimirum ad media accommodata facilè inuenienda, Eubulia: ad bene iudicandum de iis, quæ lege aliqua definita sunt, Synesis: ad ferendum verò iudicium de iis, quæ non sunt lege aliqua determinata, & tamen in praxim veniunt, in quibus maior occurrit difficultas, Gnomi. *Eubulia.* *Synesis.* *Gnomi.*

DISPVTATIO NONA,

DE CÆTERIS VIRTVTIBVS Moralibus.

QVAESTIO I.

De Iustitia.

ARTICVLVS I.

Quid sit iustitia.

INTER virtutes simpliciter morales principem locum obtinet iustitia, tum ratione subiecti, tum ratione obiecti. Ratione subiecti, quia cùm reliquæ morales virtutes appetitui sensitiuo inhęreant, vt eius perturbationes moderentur & cohibeant, ipsa in appetitu rationali, hoc est, in voluntate insidet, vt tradit Aristoteles 5. Ethicor. cap. 1. Ratione obiecti, quia aliæ virtutes morales versantur per se dumtaxat, & ex proprio instituto circa bonum eius in quo sunt: at secundum iustitiam habet se quisque benè etiam erga alios, æqualitatem eis pręstans, vnde & iustitia bonum alterius dicitur ab Aristotele loco citato: virtutes autem, quæ aliis honestissimę sunt, pręstantissimæ habentur, vt idem asserit in 1. lib. Rhetor. cap. 9. *Iustitia dignitas.*

Iustitia quid sit. *Ius quid.* *Ius quotuplex.* DEFINITVR verò iustitia hunc in modum: Iustitia est virtus, quę suum cuique ius tribuit. Porrò ius docente Aristotele 5. lib. Ethicor. cap. 2. nihil est aliud, quàm iustum & rectum: quod quidem in duo membra diuiditur, nempè in naturale & positiuum, seu legitimum. Ius naturale, vt definit Aristoteles 5. Ethic. cap. 7. est, quod vtique eandem vim obtinet, & non quia videtur, vel non videtur, seu quod vbique natura sua necessarium est, & non quia alicuius arbitrio iudicióve statuitur, quale est, vt innocens non occidatur. Ius positiuum, seu legitimum est, quod qua tale, non ex ipsa natura, sed ex aliqua institutione pendet, vt quod frumentum tanto pretio vendatur. De alia iuris distributione in ius ciuile & gentium, herile, familiare, paternum, & dominatiuum, aliáque eiusmodi consule Arist. lib. 5. Ethic. c. 6. & 7. D. Thomam in 2. 2. quęst. 57. Dicitur ergo iustitia suum cuique ius reddere, quia iustitię munus est, ius & æquum seruare. Vlpianus ff. de Iustitia & iure, vberioribus verbis iustitiæ naturam explicans: *Iustitia*, inquit, *est constans & perpetua voluntas ius suum vnicuique tribuendi*. in qua definitione tres conditiones omni virtuti communes positę ab Aristotele lib. 2. Ethicor. cap. 4. traduntur, nimirum vt sciens quis agat, vt ex electione, vt perpetuò seu constanter in actione studiosa versetur. Cùm ergo Iurisconsultus ait, *Iustitia est voluntas, &c.* hoc est habitus, quo quis perpetua & constanti voluntate ius suum cuique tribuit: indicat in primis iustitiam inhęrere in voluntate: deinde eius actum scienter administrari, quia quod quis ignorans facit, voluntarium non est: item firmo stabilique animo exerceri: & denique ex electione propter honestum finem, cùm honestum sit vnicuique suum tribuere.

Tres virtutū conditiones.

ARTICVLVS II.

De partibus integrantibus, & subiectis iustitiæ.



RIVS de hisce iustitię partibus, quàm de eius actibus agemus, propterea quod hi absque illorum perceptione commode explicari nequeant. Partes integrantes iustitię, si generatim loquamur, duę sunt, vt tradit D. Thomas in 2. 2. q. 79. art. 1. nempè facere bonum, & declinare à malo. Vbi tamen bonum, & malum non in ea amplitudine sumi debent, qua omnibus competunt virtutibus. (Nam virtutes vniuersę id commune habent, vt bonum, rectúmque amplectantur, & malum effugiant) sed eo pacto sunt accipienda, vt bonum idem sit, atque alteri debitum: malum verò idem quod alteri noxium, aut incommodum est. Itaque facere bonum, vt est pars iustitiæ, est æqualitatem seruare in iis, quæ ad alterum spectant: declinare autem à malo, est æqualitatem non corrumpere.

Partes integrantes.

QVOD

QVOD ad partes iustitiæ subiectas attinet, distribuitur primùm iustitia in generalem & particularem ex doctrina Iurisconsultorum, & Arist.lib.5.Ethicor.cap.1. & lib.3.Politicor.cap.5.& D.Chrysostomi homil.15.in Matth. Iustitia generalis,quæ etiam legalis dicitur,est,qua quis iustè se habet circa bonum commune Principis, vel Reipub.quod Aristoteles citato loco vocat iustum legitimum, & legale, vtpote quod leges præcipuè intendunt, cùm boni communis gratia sanciantur. Iustitia particularis est, qua quis iustè se habet circa bonum particulare alterius. *Partes subiecta.* *Leges cõmune bonũ spectãt.*

RVRSVM diuiditur iustitia in distributiuam,& commutatiuam. Distributiua est, quæ in rectè distribuendo versatur. Hæc autem in duo membra secatur, in remuneratiuam,& punitiuam. Remuneratiua est, quæ iubet honores, magistratus, munera, & beneficia, aliaque id genus pro cuiúsque dignitate & meritis secundum Geometricam proportionem dispensare. Punitiua est, quæ similiter nocentes,vt par est,suppliciis affici iubet. Commutatiua iustitia est, qua quisque rectè se habet in cõmutationibus, suum cuique reddendo secundum Arithmeticam proportionem. Ad hanc pertinent contractus, emptiones, vadimonia, locationes, restitutiones, aliáque eiusmodi. *Iustitia remuneratiua.* *De hisce proportionibus suprà disputa.7. q.2.art.2.* *Punitiua.* *Cõmutatiua.*

ARTICVLVS III.

De actibus iustitiæ commutatiuæ.



MISSIS actibus distributiuæ iustitiæ, propterea quod nulla fere in eis dignoscendis sit difficultas. Commutatiuæ duodecim potissimum actus numerantur. Primus est emptio; secundus venditio; tertius vsusfructus,quo quidem dicitur quis habere ius vtendi,ac fruẽdi rebus alicuius salua earum substantia, vt habetur ff. de Vsufruct. & Instit. eodem tit. vt qui habet vsumfructum agri, vel horti potest non solùm fructus edere: sed etiam vendere, & agrum vel hortum alteri locare. Quartus est nudus vsus,quo quis habet ius vtendi rebus alienis salua earum substantia, non tamen fruendi. Itaque, vt habetur Instit. de Vsu & habit minus iuris est in vsu, quam in vsu fructuum. Námque ille vti dicitur, cui tantum illis vesci licet, vel sua alere armenta: non tamen illa aliter distrahere potest,vt vendere fructus,aut agrum locare. Quintus est locatio (passiuam intellige) quæ est acceptio rerum mobilium,quas non solùm reddere tenetur is,cui locatio fit: sed etiam pro vsu earum satisfacere. Sextus est conductio, quæ est acceptio rerum immobilium sub certo pretio: quas etiam restituere tenetur is, qui eas pretio vtẽdas accepit. Septimus depositum,seu potiùs actio deponendi, qua res alicui traditur, non ad vsum, sed ad conseruationem. Octauus est pignoris acceptio, cùm res traditur non ad vsum, *Emptio.* *Venditio.* *Vsusfructus.* *Nudus vsus.* *Locatio.* *Conductio.* *Deponendi actio.* *Pignoris acceptio.*

vſum, ſed cum obligatione reſtituendi ſoluto eo, cuius gratia pignus accipitur. Nonus eſt Fideiuſſio, cùm fit promiſſio ſoluẽdi reddendíque aliquid pro alio, ſi modo ille non ſoluat. Decimus eſt promiſſio ſimplex, quam videlicet non antecedit petitio promiſſionis. Vndecimus eſt ſtipulatio, quæ eſt promiſſio alicuius præcedente promiſſionis petitione. Duodecimus eſt tranſactio, quæ eſt concordia circa rem litigioſam, ſeu in qua lis præceſſit. Denique pacta omnia, & conuentiones pertinent ad iuſtitiam commutatiuam, omnéſque contractus innominati, quales ſunt, Do vt des, Facio vt facias, Do vt facias, Facio vt des.

Fideiuſſio. *Promiſſio ſimplex.* *Stipulatio.* *Tranſactio.*

ARTICVLVS IV.

De partibus potentialibus iuſtitiæ.



IAM verò potentiales partes iuſtitiæ hæ potiſſimum numerantur, religio, pietas, obſeruantia, obedientia, veritas, gratitudo, liberalitas, affabilitas, amicitia.

Religio. RELIGIO eſt virtus, qua quis rectè afficitur ad Deum colendum ac venerandum. Eius duo ſunt actus interni, Deuotio, & Oratio: externi ſex, Adoratio, Sacrificium, Votum, Iuramentum, Adiuratio, Laus. Deuotio, eſt actus voluntatis paratæ ad præſtanda ea, quæ ad Dei cultum & gloriam ſpectant. Oratio, eſt petitio decentium à Deo. Adoratio, eſt qua non ſolùm mente, ſed externa etiam corporis ſignificatione Deo reuerentiam exhibemns. Sacrificium latè ſumptum, quod varias ſpecies continet, eſt oblatio, qua Deo aliquid exteriùs offertur, ad eum placandum, ſiue vt eius nos imperio ſubditos eſſe profiteamur. Votum, eſt deliberata promiſſio de aliquo bono facta Deo. Iuramentum, eſt, quo Deum, vt teſtem aſſumimus in alicuius rei confirmationem. Adiuratio, eſt inuocatio diuini nominis, qua quempiam, deprecando, aut compellendo, ad aliquid faciendum non faciendúmve inducimus. Laus, eſt aſſumptio diuini nominis in vocali cantu.

Actus religionis.

Pietas. *Obſeruantia.* *Obedientia.* PIETAS, eſt per quam ſanguine coniunctis, patriæque beneuolis officia & cultum exhibemus. Obſeruantia, eſt, qua dignitate præſtantibus honorem, cultúmque deferimus. Obedientia, eſt, qua voluntas prompta & facilis redditur ad ſuperioris præcepta implenda. Veritas, eſt, qua quis verbis & factis talem ſe demonſtrat, qualis in ſe eſt. Gratitudo eſt, qua iis, qui de nobis benemeriti ſunt, gratiā non ſolùm habemus & agimus, ſed etiam, cùm poſſumus, referimus. Liberalitas eſt, qua quis diſpenſat pecunias in vſus bonos ſibi, ſuíſque, & aliis. Intellige autem nomine pecuniarum omnia, quæ ſimile æſtimantur, vt declarat Ariſtoteles lib.4.Ethicor. cap.1. Affabilitas, eſt qua quis in communi hominum conſuetudine, & congreſſu mediocriter, & vti decet,

Gratitudo. *Liberalitas.* *Affabilitas.*

vti decet, se habet, studetq; quatenus potest, omnibus benignè obsequi. Amicitia est, qua aliqui mutuam, apertamq; beneuolentiam habent, & se vicissim bonis affici volunt ob aliquod bonum, & non ob solam iucunditatem. Definitionẽ hanc pertractat Aristoteles lib.8.Ethic.cap.2.Vnde licet colligere discrimen inter affabilitatem, & amicitiam. Namque affabilitas est tam erga notos, quàm ignotos:amicitia erga notos dumtaxat. Itẽ affabilitas in sermone, & vitæ consuetudine versatur: amicitia potissimum in affectu. Ait verò Aristoteles amicitiam non esse propter solam iucunditatem, vtilitatémve, sed propter bonum virtutis: quia amicitia, quæ alia commoda & emolumenta consectatur, vera solidaq; amicitia non est. *Amicitia.*

QVÆSTIO II.

De fortitudine.

ARTICVLVS I.

Quid sit fortitudo, qui eius actus.



E fortitudine disputat Plato lib. 21. qui inscribitur Laches. Arist.lib.3.Ethic.à cap.6.D Ambrosius lib.1. de Offic.à cap.35. D. August. lib.de Beata vita. Philo Iudæus lib.1.Allegor. D.Thom.2.2.q.123.Aduerte in primis fortitudinem dupliciter sumi. Vno modo, vt importat quandam animi firmitatem & constantiam ad honestas actiones obeundas: qua ratione est communis cõditio cuiuslibet virtutis, quia vt docet Aristoteles secundo Ethic.cap.4. Virtutis est firmiter immobiliterq; agere. Secundum hanc vsurpationem agit D. Gregor. de Fortitudine lib.7.Moral.cap.9. Alio modo accipitur Fortitudo, prout designat firmitatem animi in suscipiendis periculis laboribusq; perferendis.Quo modo est specialis virtus vendicans pro obiecto timorem, & audaciam, quæ in prædictis rebus existunt. Proindeq; definitur ab Arist.lib.2.Ethico.cap.7.& lib.3.cap.6.Mediocritas circa metum & audaciam,hoc est,virtus, quæ in metu & audacia moderandis posita est. Vnde intelliges fortitudinem residere in appetitu irascendi: quandoquidem metus & audacia ad istiusmodi appetitum pertinent. *Fortitudo quid.*

SVNT autẽ duo actus fortitudinis,sustinere, & aggredi. Nam cum fortitudo circa audaciam & timorem versetur:timorem reprimit, difficultatem sustinendo: audaciam verò, aggrediendo, moderatur. Ex his autẽ duobus præstantior est sustinentia,quàm aggressio:vt docet Aristoteles lib.3. Ethico. cap.9. Etenim magis arduum est timorem reprimere:quod fit sustinendo,quàm audaciam refrenare,quod aggrediendo fit.Nam ipsum periculũ,quod *Duo actus fortitudinis.*

est obiectum audaciæ, & timoris, cùm ex se conferat aliquid ad reprimendam audaciam, nihil tamen iuuat ad cohibendum, sed ad augendum potius timorem.

Martyriū actus fortitudinis.

INTER particulares verò actus fortitudinis principē locum obtinet martyrium. Nam fortitudinis est firmare animum in bono contra timorem: martyr autem firmatur in bono fidei, ac religionis contra timorē rei omnium acerbissimæ, maximeq; formidolosæ, videlicet mortis. Quod si quis obiiciat, martyrium videri potius actum charitatis, quàm fortitudinis, iuxta illud Ioannis 5. Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis: tum quia est actus omnium virtutum perfectissimus: cæteris autem virtutibus excellentior est charitas. Occurrendum, martyrium esse actum fortitudinis, tanquam eius à qua immediatè, & vt à suo proprio motiuo seu habitu elicitur: charitatis autem tanquam illius, à qua vt à motiuo principali, ac per modum virtutis imperantis progreditur. Ac secundum hanc posteriorem considerationem attribui charitati, esseq; præstantissimum actum omnium virtutum, & in quo perfectio charitatis maximè enitescit, propterea quòd tunc quisq; maiorem sui amoris significationem det, cùm eius, quem amat, causa rem sibi chariorem contemnit, qualis est vita, quam homines inter omnia alia pręsentis vitæ bona plus amant. Lege D. Cyprianum in Epist. ad martyres & confessores D. August. in lib. de sancta virginitate.

Obiectio. *Solut.*

ARTICVLVS II.

De partibus fortitudinis.

Partes integrantes fortitudinis.



HABET fortitudo partes integrantes potissimū quatuor, fiduciam, magnanimitatem, magnificentiam, patientiam ad quam spectat longanimitas: & perseuerantiam ad quam pertinet constantia. Harum numerus ita colligitur. Actus fortitudinis, vt supra dicimus, duo sunt, aggredi & sustinere. Ad aggrediendum verò duo sunt necessaria: vnum ad animi præparationem, ob quam ponitur fiducia seu magnanimitas. qua quis parato promptoq; animo est, ad res arduas & difficiles aggrediendas. Vnde fiducia, siue fidentia, vt Cicero lib. 2. de Inuentione definit est, per quam magnis & honestis in rebus multum ipse animus in se fiduciæ certa cum spe collocauit. Exigitur quoque alterum in aggrediendo, idq; ad operis administrationem: nimirum vt animus in re, quam semel est aggressus, non succumbat. Ob idq; additur magnificentia, quæ, vt idem auctor explicat, est rerum magnarum & excelsarum cùm animi ampla quadam & splendida propositione agitatio & administratio. Porrò, si hæ duæ virtutes ad materiam fortitudini

Fiducia quid. *Magnificētia quid.*

titudini peculiarem, vt ad mortis pericula referantur, erunt partes integrantes fortitudinis: quia sic ipsam fortitudinem quasi integrant & componunt. Quod si alias spectent materias, in quibus minor est difficultas, vt magnos sumptus & honores: erunt tunc partes fortitudinis potentiales: propterea quod non in se includunt totam fortitudinis vim & potestatem, & tamen ad perfectum illius habitum exiguntur: sicq; magnanimitatem circa magnos honores versari affirmat Aristoteles lib. 4. Ethicor. capit. 3. magnificentiam verò circa magnos sumptus, eodem libro cap. 2.

IAM verò ad alterum fortitudinis actum, videlicet ad sustinendum, duo similiter requiruntur. Alterum est, ne animus propter impendentium malorum difficultatem tristitia frangatur: & ob id constituitur patientia, quæ vt Cicero loco ante citato definiit, est honestatis, aut vtilitatis causa rerum arduarum, ac difficilium voluntaria & diuturna perpessio. Huic autem iungitur longanimitas, qua quis res magnas, quæ procul absunt, sperat. Vnde fit, vt longanimitas cum magnanimitate, secundum quam quis res magnas, quibus dignus sit, deberi sibi (citra omnem tamen iactantiam) iudicat, magnam habeat cognationem. Conuenit tamen cum patientia, quia diuturna rei magnæ expectatio tristitiam parere consueuit: ad quam æquo animo ferendam patientia indigemus. Alterum, quod ad prædictum actum requiritur, est, ne ex diuturna rerum difficilium perpessione ab incepto animus desistat: ideoque perseuerantia additur, quæ definitur in ratione bene considerata, stabilis & perpetua permansio. Perseuerantiæ denique iungitur constantia: quæ inter se partim conueniunt, partim differunt. Conueniunt, quatenus beneficio vtriusque in bono aliquo permanemus: differunt, quia perseuerantia resistit difficultati, quæ ex diuturnitate temporis oritur: constantia verò difficultati, quæ ex aliquouis externo impedimento proficiscitur. Hæ quoque duę virtutes si ad specialem fortitudinis materiam referantur, erunt partes quasi integrantes fortitudinis: si ad res alias difficiles, in quibus tamen minus est negotij, erunt partes potentiales eiusdem, videlicet à fortitudine distinctæ, & tamen ei coniunctæ, sicuti secundariæ principali, vt explicat D. Thomas in 2. 2. quæst. 128. artic. 1. Partes autem fortitudini subiectæ, nullæ traduntur, quia versatur circa materiam valde specialem, quę plures virtutes specie distinctas constituere nequit, vt eodem loco S. Thomas docet.

Patientia. *Longanimitas.* *Perseuerãtia.* *Constantia.*

QVAESTIO III.

De Temperantia.

ARTICVLVS I.

Quid sit temperantia, & quæ eius partes integrantes.

DE temperantia disseruit Plato in Charmide, Aristoteles lib.3.Ethic.à cap.10.& lib.1.Magn.Moral.cap.22.D.Ambrosius lib.1.Officiorum à cap.43. Clemens Alexandrinus lib.2.Strom.D.Isidor. lib.Etym.Seneca libro de quatuor virtutibus,D.Thomas in 2.2.quæst.141. Porrò quemadmodum fortitudo circa timorem & audaciam, præcipuè verò circa mortis pericula versatur, ita & temperantia in voluptatibus sensuum & doloribus moderandis posita est: sed præcipuè in temperandis tactus & gustus delectationibus, quæ maiores sunt. Itaque temperantia ex doctrina Aristotelis lib.3. Ethic.cap.10.sic definitur. Temperantia est mediocritas circa tactus gustusq; voluptates, & circa dolores.

Temperantia obiectum.

Temperantia quid sit.

SVNT autem partes temperantiæ quasi integrantes duę, verecundia,& honestas. Verecundia,de qua Aristot.lib.4.Ethic.c.9. licet propriè virtus non sit, quia passioni magis, quàm habitui similis est: virtus tamen appellatur ea significatione, qua quidquid in humanis actibus, vel affectibus laudabile est, virtutem dicimus: quæ hunc in modum definitur ab Aristotele loco citato. Verecundia est metus quidam dedecoris & infamiæ: quo nimirum ad id, quod turpe, & temperantiæ contrarium est, fugiendum inducimur. Honestas verò est excellentia quædam honore digna ob spiritualem pulchritudinem, qua quis id, quod turpe & indecorum est, repellit.

Verecundia.

Honestas.

ARTICVLVS II.

De partibus subiectis, & potentialibus temperantiæ.

PARTES temperantiæ subiectæ quatuor numerantur, abstinentia, sobrietas, castitas,& pudicitia:quarum duę priores in iis voluptatibus, quæ cibo & potu capiuntur,mediocritatem constituunt:posteriores verò duæ in iis,quæ ad generationem pertinent:de quibus D. Thomas in 2.2.q.141. & sequentibus.Igitur abstinentia est virtus,quæ in ciborum delectatione mediocritatem constituit. Sobrietas est virtus, quæ delectationes potus moderatur. Castitas est virtus, quæ veneris

Abstinentia.

Sobrietas.

Castitas.

concupiscentiam, rationis moderamine cohibet. Ea verò triplex est, virginalis, vidualis, & matrimonialis. Pudicitia est virtus cohibens voluptates eas, quæ reperiuntur in Venereorum signis, qualia sunt impudici aspectus & oscula. *Pudicitia.*

POTENTIALES autem partes temperantiæ, decem potissimum sunt. Continentia, consuetudo, clementia, modestia, humilitas, studiositas, moderatio, eutrapelia, ornatus, simplicitas. Continentia, de qua Arist. lib. 7. Ethicor. est per quam prauis ac vehementibus cupiditatibus ad tactum spectantibus aliquis resistit. Sic autem sumpta continentia non est perfecta virtus, vt alibi monuimus. Mansuetudo, de qua Aristoteles libro quarto Ethicor. cap. 5. est virtus, quæ iram moderatur. Clementia est virtus, quæ externis punitionibus modum adhibet. Cum hac iungitur misericordia, quæ est virtus, qua alienæ miseriæ, quantum possumus, subuenimus. Itaque diffident clementia & misericordia, quòd ad illam spectet pœnarum substractione, ad hanc beneficiorum collatione, alicuius miseriæ subuenire. Modestia est virtus, quæ circa mediocres honores moderandos versatur. Humilitas est virtus, quæ hominis cupiditatem cohibet, ne in res magnas & excelsas immoderatè tendat, sed potiùs ad infimas se deiiciat. Studiositas est virtus, quæ sciendi cupiditatem temperat. Moderatio, quæ modestia etiam dicitur, est virtus, quæ corporis motum gestúmque componit. Eutrapelia est virtus, qua quis in ludis & iocis moderatè, atque vt decet, sese habet. Ornatus est virtus, quæ corporis habitum, vestitúmque moderatur. Huic adiungitur simplicitas, quæ nimiæ in hisce rebus inquirendis, & concinnandis solicitudini modum ponit. Ex quibus etiam iam patet, qui sint actus temperantiæ. Hæc cursim breuitérque hoc loco dicta sint, quæ si enucleatè, & prout rerum dignitas postulat, explicanda forent, haud dudiè multò longiores essemus, quàm necessaria, & ob eas causas, quas alibi exposuimus, affectata breuitas patiatur.

Continentia. *Mansuetudo.* *Clementia.* *Misericordia.* *Modestia.* *Humilitas.* *Studiositas.* *Moderatio.* *Eutrapelia.* *Ornatus.* *Simplicitas.*

Laus Deo, & B. Virgini matri.



INDEX SVPERIORVM DISPVTATIONVM, ET QVÆSTIONVM IN ETHICA Aristotelis ad Nicomachum.



Quæ

DISPVTATIO VI.
De affectibus animi, qui passiones vocantur.

DISPVTATIO VII.
De virtutibus in commune.

DISPVTATIO VIII.
De prudentia.

DISPVTATIO IX.
De reliquis virtutibus moralibus.



INDEX RERVM PRÆCIPVARVM, QVÆ SVPERIORIBVS QVÆSTIONIBVS IN Ethica Aristotelis ad Nicomachum continentur.

In quo numerus paginam indicat, p. principium, m. medium, f. finem.

Actus.

Bonitas

Pruden

FINIS.